

NÉMET GRAMMATIKA.

ELSŐ RÉSZ.

A' Betűkről és azoknak kimondásáról.

§. 1. **A'** nagy és apró német betűk ezek:

A, a,	B, b,	C, c,	D, d,	E, e,	F, f,	G, g,	H, h,	I, i,
a,	b,	cz, k,	d,	e,	f,	g,	h.	i, j,
K, k,	L, l,	M, m,	N, n,	O, o,	P, p,	Q, q,	R, r,	S, s, s,
k,	l,	m.	n,	o,	p,	q,	r,	l, lz, z,
T, t,	U, u,	V, v,	W, w,	X, x,	Y, y,	Z, z.		
t,	u,	f,	v,	x,	y,	tz.		

Kettősök: ch, ck, sch, ff, fh, sp, st, sz, ts, nsch, tsch.
kh, kk, l, lzlz, lz, sp, st, lzt, tz, nts, ts.

Kéthangúak: á, é, vagy e; ö, é, e, vagy ö; ü, í, vagy ü.

§. 2. Regulák a' Magábanhangzók kimondásáról.

1) Rövidek a' két Mássalhangzó előtt a' Magábanhangzók; p. o. bitter, keserű; die Stadt, a' város; wetten, fogadni.

2) A' kéthangúak, (á, ö ü) ha tsak egy mássalhangzó van utánnok, többnyire mindenkor hoszszak, p. o. schön, (olv. sön, v. sén) szép; übel, (olv. übel, íbel) rozsz; Bär, (olv. bér) medve.

3) Ha ezen á, ö betűket két mássalhangzó követi, akkor többnyire röviden mondatnak ki; p. o. die Bänke, a' padok; die Körbe, (olv. körbe v. kerbe) a' kosarak; die Gänse, a' lúdak. Némelyek mégis megnyújtatnak, p. o. die Städte, (stéde) a' városok, 's a' t.

4) Minden Magábanhangzó hoszszú a' h, előtt p. o. sehr, (zér) nagyon; die Gefahr, (gefähr) a' veszedelem; úgy szinte az i betű is az e előtt, p. o. hier, (hír) itt; viel, (fil) sok; Wien, Béts.

5) *hoizizak*, az *ai*, *au*, *ay*, *ei*, *eu*, *ey*: ezeket mind ilyen formán kell olvasni, *áj*: p. o. *Mäuse*, egerek; *sein*, az övé; *das Heu*, a' széna. Meg kell azonban jegyezni, hogy a' Németek ezen kettős magábanhangzókat nem nyújtják meg annyira, mint mi az *áj*-ban az *á* betűt: valamint a' mi hűzások é betűnk is élesebb a' kimondásban, mint a' német *eh*, és az *á*. Ezeknek, és az *á*, *ó*, *ü*-nak 's a' *ö*-nak is a' kimondását legjobb élő szóból, vagy pedig Tanító szájából megtanulni.

6) *Hofszak* a' megkettőzött Magábanhangzók: p. o. *das Meer*, a' tenger; *der Saal*, az ebédlőház; *das Haar*, a' haj.

7) Többnyire az egytagú szók mind *hofszak*: p. o. *der Tag*, a' nap (dies), *das Glas*, az üveg, a' pohár; *gut*, jó; *siet*, (stétl)z) mindég.

§. 3. Regulák a' Mássalhangzók kimondásáról.

1) A' *Œ*, *c*, úgy olvastatik mint a' Deákban, az *az*; *az*, *a*, *o*, *u*, előtt *k*-nak; *az*, *e*, *i*, előtt *cz*-nek: mert tsak a' Deák és a' Frantzia eredetű szókban van helye. Már ma többnyire *f* és *j* betűket írnak helyette.

2) A' *h*, *h*-nak a' Mássalhangzó után a' kimondásban semmi ereje sints: p. o. *thun*, olvasd: tün; *die That*, olv. tát.

3) A' *h*-át úgy kell olvasni, mint a' Magyar *kh*-át; de hogy mind a' kettő egyformán hallják, p. o. *doch*, mégis; *gleich*, mindjárt; *hoch*, magas; *das Buch*, a' könyv: *ich habe dich noch nicht gesucht*, én tégedet még nem kerestelek. Ebben igen szükséges az eleintevaló gyakorlás, hogy *ik*-et *dok*-ot ne mondjunk; mert ez igen hibás kimondás volna, a' magyar száj pedig az efféle erős kimondásra igen hajlandó.

4) A' *ch*-izet úgy kell olvasni, mint a' *kfz*-szet: p. o. *das Wachs*, a' viasz; *der Och*, az ökör; *der Fuch*, a' róka; *sech*, hat; *wachsen*, nőni.

5) Az *sch*-át, mint a' vastag *s*-set: p. o. *schon*, már; *der Schaden*, a' kár; *der Schatten*, az árnyék.

6) Az *sp* és *st* kimondásáról ezeket kell megjegyezni:
a. Ezeket a' szók elején vastag *sp*, és *st*-nek kell olvasni, p. o. *der Speck*, (spekk) szalonna; *der Sporn*, (sporn) sarkantyú; *der Stein*, (stájn) kö; *Stephan*, István.

b. De még a' szók közepén és végén is vastag *sp* és *st*-nek kell olvasni akkor, ha *r* betű áll előttök; p. o. *Dursten*, (dursten) szomjúhozni; *auebürsten*, (auzbürsten) kikefélni, *die Wurst*, a' hurka; *zuerst*, legelőször: úgy szinte akkor is, ha az *sp* és az *st* az ölzvetétel vagy pedig a' szózármaztatás által esik a' szó közepére, p. o. *austehen*, (olv. auzstehen) kiállani; mert ebből van ölzvetéve *aus* és *stehen*; úgy ebből *stehen*, állani, lefz: *gestanden*, (olv. gestanden) állott; ebből *sprechen*, betzálleni, lefz: *Gespräch*, (gespräch) betzállgetés.

c. Egyébaránt mind a' ízó közepén mind a' végén izp és szt-nek kell olvasni az sp és st betűket: p. o. gestern, (gestern) tegnap; die Knospe, (knoszpe) bimbó; du bist, (bilst) te vagy; wo ist? (iszt) hol van?

7) Az s-et, a' Magábanhangzók előtt, itt nálunk, z-nek olvassák; p. o. der Saß, a' zseb, zsák; sehen, látni; so, úgy.

8) Az sc, sf, -át, mint a' magyar sk-át, jobb azonban a' Németben sf-át írni, p. o. Sfelet, Skeleton.

9) A' v-ut úgy olvasd, mint az f-fet, p. o. voll, tele; der Vater, az atya.

10) A' z-tet, mint a' tz-ét. Erről azt kell megjegyezni, hogy a' Mássalhangzó után magában áll; p. o. die Münze, vert pénz; tanzen, tántzolni; úgy szinte ezen kettősök után is du, ai, ei, ey, eu, p. o. heißen, fűteni; reizen, ingerleni, Kreuz, kereftz, Kreuzer, krajtzár; a' rövid Magábanhangzó után pedig így z: p. o. pußen, tisztítani, schwißen, izzadni.

I. *Jegyzés.* Vigyázzon a' Tanuló, hogy eleinte az N betűt N-nek, és az fi-t fi-nek ne olvassa, vagy megfordítva.

II. *Jegyzés.* A' szók en, et, est, végtagjait, az ígékben igen röviden kell kimondani, mintha e se volna az n, t, és st előtt: p. o. geben, (olv. gebn) adni; du sagest, (sagst), te mondod; du gehest, (gehst) te mégy.

MÁSODIK RÉSZ.

A' Helyesírásról

a. A' Helyesírásnak közönséges törvényjei.

§. 4. Mennél pallérozottabb valamely nyelv, annál szorosabb és meghatározottabb reguláival bír a' helyesírásnak. Hogy a' Német Nyelv egy a' legpallérozottabbak közül Európában, abban senki sem kételkedhetik: de azt, hogy annak írásában a' Német Tudósok mindnyájan valamely bizonyos és meghatározott helyesírás módját követnének, éppen nem állíthatjuk. Sőt inkább tudjuk, hogy még a' nevezetesebb Grammatikusok sem egyezhetnek meg sokakban egymással. Mindazáltal a' Tudósok többnyire Adelungot követik. Ezen nevezetes Német Nyelvizsgálónak tudományja szerént, a' következő közönséges Regulákra kell mindennek felett figyelmeznünk.

1. Kövessük az írásban a' jól és tisztán beszéllő Németek kimondását: p. o. ezeket Pulver, Szerpor; tausend, ezer; schlafen, aludni; Vater, atya, ne írjuk így, a' mint néhol a' köznépek mondja; Pulser, tausend, schlaffen, Vatter.

2. Vigyázzunk az írásban a' szónak származására: írjuk tehát: Armel (ettől: Arm, kar) ruha ujj; rauchern, (ettől: Rauch

füst) füstölni; bereichern, (*attól: reich*, gazdag) meggazdagítani; Bäcker, (*ettől: backen*, sütni) kenyérsütő, v. pék.

3. Kövessük az írásban a' közönséges és a' legjobb Német Íróktól felvett írás módját

b. A' Helyesírásnak különös Regulái.

§. 5. A' tizenhatodik Század közepe tájján lett közönségesse a' Német Nyelvben, hogy nagy betűvel írják:

1. A' befézetet és periodust kezdő szókat; továbbá minden szót a' pont után, a' kérdőjel és felkiáltójel után: de a' két utolsó után csak akkor, ha ezek a' mondást beékesztik, 's következésképpen pont helyett is állanak. Továbbá nagy betűvel írnak:

2. Minden *Magábanérthetőt*, és más nemű szót is, valamikor az *Magábanérthető* helyett áll, p. o. Mann, férjfiú; das Haus, a' ház; das Thier, az állat; das Mein und Dein, az enyim és a' tiéd; das Edle, Große, Schöne einer Handlung, valamelly tselekedetnek nemes, nagy 's szép volta.

3. A' *Tulajdon Neveket* és az azoktól származó *Mássalérthetőket*, p. o. Johann, János; Stephan, István; Ludwig, Lajos; Wien, Béts; Ungarn, Magyarország; Wiener, Bétsi; Ungriſch od. Ungariſch, Magyarországi; die Deutsche Sprachlehre, a' Német Grammatika. Azonban sok Írók nem írják az efféle *Mássalérthetőket* nagy betűvel.

4. A' versek sorait is közönségesen nagy betűvel kezdik, ha szinte az elébbeni sornak a' végén nintsen is még értelme a' mondásnak.

5. Azokat a' Név-mássait rendszerént mindenek nagy betűvel írják; mellyek a' megfőllítésben betsületadó lő helyett vagy titulus gyanánt szolgálnak; ilyenek ezek: Sie, az Úr, az Aszfzony, Ihnen, az Úrnak, az Aszfzonynak, Kigyelmednek 's a' t. Deru, Ihre, az Uré, a' Kigyelmedé 's a' t.

§. 6. A' h, és az i után álló e, úgy szinte a' Magában hangzó megkettőztetése is a' szótagok megnyújtására szolgálnak: de azért ezen jelek, koránt sem minden hasznú szótagnál fordulnak elő. Erre nézve ezeket szükséges megjegyeznünk.

1. A' Németek a' b, d, f, g, h, s, t. előtt rendszerént megnyújtják a' Magábanhangzót a' kimondásban. Ezek eleibe tehát h betűt tenni szükségestelen. P. o. haben, (hábn), leben, (lébn), élni; loben, (lóbn) dítserni; reden, (rédn) szóllani; der Hasen, (háfen) kikötőhely; die Jugend, (túgend) virtus; der Hasen, (háken) horog; lesen, (lézn) olvasni; gut, (gút) jó, 's a' többi.

2. Az l, m, n, r, előtt a' Magábanhangzókat röviden mondják ki; a' honnan a' megnyújtó jelek, többnyire csak

ezek előtt és néha az s, és t előtt fordulnak elő. P. o. Aal, (ál) ángolna; das Haar, (hár) haj; die Saat, (zát) a' vetés; die Beere, (bére) bogyó; die Seele, (zéle) lélek; Moos, (móz) moh. Továbbá: der Stahl, (stál) atzél; die Zahl, (tzál) lszám; der Zahn, fog; hohl, (hól) belől üres; der Ruhm, (rúm) hír név; zahm, (tzám) szelíd; die Gefahr, (gefár) veszedelem; fahren, (fáren) kocsin menni. Ismét: das Glied, (glíd) tag; der Krieg, (kríg) háború; das Fieber, hideglelés; hier, itt; das Spiel, játék; dieser, diese, dieses, ez, emez, verbieten, megtiltani, 's a' t.

§. 7. Nem kell mindazáltal azt gondolni, hogy ezek tökéletes és kifogás nélkül való regulák volnának. Ezek ugyan sokat könnyítnek a' Tanúlón; de e' mellett a' helyes írás és a' szók helyes kimondása megtanulására megkivánatik az, hogy az olvasásban szinte úgy figyelmezzon a' Tanuló arra, *miképpen vannak a' szók leírva*, mint az élőbeszédben arra, *hogy miképpen mondják ki magok a' Németek a' szókat*. Például lehetnek a' következő szók, melyekben az l, m, n, r előtt a' Vocalisok hoszszak, és még sem jeleltetnek meg a' hoszszú szótagok a' fellyebb előadott megnyújtó betűkkel:

a) Hoszszú á van a' következő szókban:

der Altar, (altár) oltár; der Fasán, (fazán) fátzán; Epital, ispotály; bar, kész pénzel; zwar, ugyan; das Schicksal, sors; dankbar, háládatos; der Schwan, hattyú; die Scham, szérem; war, volt.

b) Hoszszú e van a' következőkben:

selig, (zélíg) boldog, megboldogult; bequem, (bekvém) alkalmas; wer, kitsoda; die Schere, olló; schwer, nehéz; in deren, (déren) a' kiknek — ben.

c) Hoszszú i van a' következő szókban;

mir, (mír) nekem; dir, neked; wir, mi; wider, ellen; die Bibel, Biblia; der Biber, káosztör; Kamin, kandalló; der Rubin, rubint; der Tiger, tigris, der Schmid, kovács, de ennek a' többesét így írják: die Schmiede, minthogy itt még jobban megnyújtják az i betűt benne.

d) Hoszszú o van a' következőkben:

das Brod, (bród) kenyér; geboren, született; verloren, elveszett; geschworen, megesküdt; groß, nagy; der Honig, méz; erkoren, kiválasztani; die Krone, korona; die Person, személy; der Ton, hang.

e) Hoszszú u van ezekben:

die Blume, (blúme) virág; das Blut, vér; der Hut, kalap; die Schule, iskola; die Schnur, sinór; der Schuster, varga, német tsizmadia.

§. 8. Az y betűvel az újabb Írók már ma nem igen él.

nek, sőt némelyek egészen elhagyták, és helyette mindenütt i betűt írnak. A' nevezetesebb Német Írók általjában véve abban láttatnak egyet érteni, hogy az y-t a' görög eredetű szókban minémű: der Styl, Solbe, megtartsák, úgy szinte az olyan szókban is, a' mellyekben ez a' betű megkülönböztetésül szolgál, p. o. ebben seyn, lenni; hogy különbözzön ettől sein, az övé; végtére pedig az ey végezetű szókban, minéműek: das Ey, a' tojás; frey, szabad, szabados; zwey kettő, bey-nál, -nél.

§. 9. A' C v. c betű, német eredetű szókban soha se fordul elő. A' helyett f és j betűt írnak már ma többnyire minden nevezetes Német Írók, főképpen az olyan szókban, mellyek elveitvén eredeti deák végezeteket a' Német szók között polgárságot nyertek: P. o. e' helyett Calender, így: Kalender; Clavir, így: Klavir; Centner, így: Sentner, mázsa; Proceß, így: Prozeß, ügy. Illyenek ezek is: abstract, (abstractus), elvont; Objekt, (Objectum), tárgy; Subjekt, (Subjectum); Adjektív, mássalérthető. A' melly szók pedig eredeti formájokat megtartották, azokban a' betűk sem tseréltetnek fel; p. o. Participium, nem így Partizipium.

§. 10. A' chs, gs, r, és chs annyira hasonlók egymáshoz a' kimondásban, hogy a' szerént nem lehetne ezeket megkülönböztetni; de azért az írásban eltserélni nagy hiba volna. Mellyik forduljon elő ez vagy amaz szóban; azt tsak az olvasás és gyakorlás által lehet megtanúlni. Az erre adott példák tsupán tsak a' Tanuló figyelmetessége felébredésére 's élesítésére szolgálhatnak. Példák az ilyen szókra: die Büchse, puska; der Dachs, borz; die Deichsel, szekérrúd; der Flachs, len; der Fuchs, róka; der Luchs, hiúz; die Aue, tengely; die Axt, fejsze; die Eidee, gyík; der Burbaum, pulz-pángfa; die Laxe, taksa, hér; der Häcksel, szetska; strack, tüstént; flugs, egyben, egyszeriben.

§. 11. Minthogy a' g és ch a' szók végén tsaknem egyenlő módon hangzanak; nem tsuda ha a' Tanuló ezeket eleinte az írásban eltseréli. Hogy ezt eltávoztathassa jegyezze meg

1) Hogy a' g a' következő esetekben járúl a' szókhoz mint származtató végszótag:

a. Mikor az ig, l betűn végződő gyökér Substantívumból, Adjectívumokat formál, p. o. ezekből:

der Schwefel, büdöskő,	lez:	schwefelig,	büdösköves.
der Schimmel, penész,	—	schimmelig,	penészes.
der Stachel, tövis,	—	stachelig,	tövises.
der Adel, (nem) nemesség,	—	adelig,	nemes.

b) Mikor az ig végszótag, j, h, és t betűn végződő szóból formál Adjectívumokat, p. o. ezekből:

der Geiz,	fősvénység,	lesz: geizig, fősvény.
der Schmutz,	szenny, mocsok,	— schmutzig, motskos, szennyes.
jezt,	most,	— jeztig, (st. jeztig), mostani.
die Art,	mód,	— artig, módos, jeles.
dort,	ott,	— dortig, ottlévő, odavaló.
der Muth,	bátorság,	— muthig, bator.
gut,	jó,	— gütig, jó, jó indulatú.
die Macht,	hatalom,	— mächtig, hatalmas.
die Pracht,	pompa,	— prächtig, pompás, jeles.

2) A' *ch* ezen végfőzótagban járul a' főzóhoz *lich*, melly végezet Adjectivumot formál, p. o. Gott, Isten, göttlich, isteni; Mensch, ember, menschlich, emberi; der Schade, kár, schädlich, káros; das Jahr, esztendő, jährlich, esztendőnkéntvaló; das Kind, gyermek, kindlich, gyermeki; die Kunst, mesterség, künstlich, mesterséges.

§. 12. Az *f* és *v* között nem lehet a' külömbiséget a' kimondásban észre venni. A' *v* soha se fordul elő mássalérthető előtt és *u*, *ü* előtt. Az is megjegyzést érdemel, hogy az idegen eredetű szókbán a' *v* helyett nem *w* betűt, hanem *v-t* szoktak írni, így: Vers, vers; die Visite, látogatás; aktiv, passiv, Pulver, 's a' t.

§. 13. Az *s*, *f*, *ß*, és *ff* között való külömbiséget tudni felelté szükséges.

a) Rövid *s*-szet írnak a' gyökér szó végén, és más szó végezetén is, a' millyen a' *s*-be kimenő második Ejtés, p. o. das, es, was, seines, Goldes, Leibes, 's a' t. Továbbá:

b) Rövid *s*-szet írnak a' szó közepén is, akkor, mikor ez az *s* a' származtatásban ezen végfőzótagból lett *st*, p. o. ebből weise, bölts, lesz: Weisheit, (nem Weisheit) böltsesség; böse, gonofz; Bosheit, gonofzság; Rose, rózsa, das Roschen, rózsátska.

c) Hofzszú *f*-szé változik a' végső rövid *s* az ejtegetésben, p. o. das Haus, a' ház, des Hauses, a' háznak; der Weis, a' megmutatás, des Beweises, a' megmutatásnak, 's a' t.

d) Magános hofzszú *f*-szet írnak a' szótagnak az elején, p. o. Seele, lélek, sehen, látni; Person, személy; sprechen, beszélni, 's a' t. Megmarad ez az *f* akkor is, mikor az utána lévő *e* kihagyódik, a' melly helyett *apostrophust* tesznek mellette, így: weis' und gütig, (weise und gütig) bölts és jó; ein aufgeblas'ner Mensch, felfúvalkodott ember.

e) Másfél *ß*-szet vagy *st*-tet írnak: 1. A' hofzszú magábanhangzó után, p. o. groß, (grósz) nagy; böß, tsupán tsak; süß, édes; Gruß, köszöntés; grüßen, köszönteni, köszönni valakinek; stießen, folyni, stoßen, taszítani; Spaß, tréfa. 2. A' rövid magábanhangzó után is a' szótagok végén, p. o. der Haß, gyűlölség; häßlich, rút; er isst, eszik; naß, nedves, 's a' t.

f) Két hofzszű ff-szet írnak, két vocalis között, p. o. essen, enni; beissen, harapni; wissen, tudni; Wasser, víz. De az ff sokszor megmarad két vocalis között is, így: größer, nagyobb, vergrößern, nagyítani, nagyobbítani.

§. 14. Hol kell th, hol pedig csak magános t betűt írni, azt csak a' gyakorlásból 's a' figyelmetes olvasás által lehet megtanulni p. o. így das Thal, völgy, nem pedig Taf. Némely szókban megkülömböztetésre is szolgál, mint ezekben: der Thon, agyag; *ettől* der Ton, hang; der Thau, harmat; der Tau, hajóhúzó kötél.

§. 15. A' ß és ž betüről már felyebb (a' 3. §-ben 10) szóltottunk.

c) A' szóknak tagokra osztásáról, és az öszvetett szókról.

§. 16. Ugy látszik, hogy midőn a' szókat szótagokra osztjuk, legtermézetesebb regula volna, a' megosztásban a' szók származtatására vigyáznunk. Mindazáltal ezt sem a' Magyar sem a' Német nyelvben nem tselekezzük. Mert nem így osztjuk meg ezeket: hall-a-ni, kér-és, Pest-i; ezeket sem így: hör-en, hallani; Bitt-e, kérés; Pest-er, Pesti; Raab-er, Györi; hanem így: hal-la-ni, hó-ren; ké-rés, Bit-te; Pes-ti, Pest-er; Gyö-ri, Raab-er.

§. 17. A' közönséges regula a' szóknak tagokra való felosztásában, valamint a' Magyar nyelvben, itt is ez: hogy a' magános mássalhangzót az utánna következő magábanhangzóhoz foglaljuk, így: ge-hen, menni; Thie-re, állatok; lie-ben, szeretni; mikor pedig két mássalhangzó áll a' szó közepén, akkor azokat választjuk el, így: wol-len, akarni; essen, enni; sin-gen, énekelni.

§. 18. Azonban, az öszvetett szókra az itt előadott regula nem terjed ki; mert azokat ott kell megfzakasztani, a' hol azt az eredetek kívánja, így: beob-achten, v. be-ob-ach-ten, vizsgálni, nem pedig így: be-v-ach-ten; ab-än-deru, megváltoztatni, nem így: a-bän-deru; voll-en-den, elvégezni; nem így vol-len-den, 's a' t.

§. 19. Az öszvetett kettős és hármas de egy hangú mássalhangzókra nézve ezeket jegyezzük meg:

a) A' tsh megosztatik, így: Deut-scher, Német.

b) A' t, st, és ß is megosztatnak, így: baß-ten, sütni; streß-ten, nyújtani; kost-ten, kóstolni; blit-zen, villámlani; schät-zen, betsülni.

c) Mikor a' th, ph, sch, ß, és th valamely szónak a' közepén két magábanhangzó között állanak, soha se választatnak el; hanem mindenkor az utánok következő magá-

banhangzóhoz kaptasoltatnak, így: Spra-che, nyelv; Pro-phet, próféta; wa-schen, mosni; sto-schen, talzítani; be-schen, imádkozni.

§. 20. A' pf is megosztatik a' szó közepén, így: tap-fer, vitéz; Trop-sen, tsepp; de mikor előttök még egy mássalhangzó áll, akkor ezek együtt maradnak 's a' következő szótaghoz foglaltatnak, így: em-pfinden, érezni; em-pfehlen, ajánlani; em-pfangen, elfogadni.

§. 21. Közönséges regula ugyan a' Németben, hogy a' két 's három szóból öszvetett szókat egy szónak kell írni, így: die Großmuth, nagylelkűség; das Rathhaus, tanátszoba, Fohlschwarz, fekete mint a' szén, v. szénfeketeségű; de mégis vannak némely esetek, a' melyekben világosságnak okáért az öszvetett szók nem íratnak egybe, hanem ilyen = öszveköti jelt vetnek közéjük. Ez akkor esik meg:

a) Midőn a' Tulajdonnevek köznevekkel köttetnek öszve, mint ezekben: Ober-Italien, Felső-Olaszország; Alt-Brandenburg, Ó-Brandenburga; Neu-York, Új-York; Nieder-Sachsen, Alsó Szakszónia, 's a' t.

c) Mikor két idegen szó köttetik öszve, így: Intelligenz-Comtoir, (olv. komtoár), útasító tiztség, útasítást adó tiztség. Proviant-Kommissár, eleségre ügyelő komiszárius.

d) Mikor két Tulajdonnév köttetik egybe így: Fürst-Bischof, a' Hertzeg-Püspök; kaiserlich-königlich, Császári Királyi.

e) Mikor több szó kaptasoltatik öszve, egy dolognak v. megfogásnak elnevezésére: p. o. General-Feld-Beugmeister, Vezér-Hadi-Tárokimester; Oberste Hof-Postamt-Zeitungs-Expeditio, Fő-Udvari-Postahivatal-Ujságok-Elküldözö-Tiztsége.

f) Mikor két, három 's több olyan öszvetett szók következnek egymásután, melyeknek hátulsó része ugyan azon szóból áll; akkor csak az utolsónál szokták azt meghagyni, az elébbieneknél pedig elhagyván, az öszveköti vonást teszik helyettük, p. o. ezek helyett: dreyfach, vierfach und mehrfach, így írjuk: drey-vier- und mehrfach, két-három- és több-szörös; e' helyett Ost-Gallizien und West-Gallizien, így: Ost- und West-Gallizien, Napkeleti és Napnyugoti Gallíczia; auf- und in der Erde, e' helyett: auf der Erde und in der Erde, a' földön és a' földben.

HARMADIK RÉSZ.

A' Beszédnek Részéről vagy a' Szóknak Felosztásáról.

§. 22. A' Beszédrészeinek mind számát, mind egymásután való elrendelését, a' gondolkozás törvényei határozzák meg. Minden gondolkozás onnan vélti eredetét, hogy az egyes megfogásokat (conceptus; Begriffe) öszvekötiük, az az: *üelünk*.

§. 23. Az *ítélés* fundálódik valamely felvett szónak v. *Szobjektumnak*, az erről való állítással v. *Predikátummal* való *öszvekötésén*; a' honnan ez három különböző megfogásokat foglal magában, úgymint: 1. a' *Szobjektum*. 2. a' *Predikátum*. és 3. az *Öszveköttetés megfogását* v. a' *Kopulát*. Ezen három részből származik a' *Mondás*.

1. *Szobjektumnak* nevezük azt a' szót a' *Mondásban*, a' melly a' főtárgyat jelenti, mellyről valamit mondunk. Ebben p. o. a' *leves hideg volt*, *Szobjektum* ez: a' *leves*.

2. A' *Predikátum* azt a' tulajdonságot vagy változást adja elő, mellyet a' *Szobjektumról* mondunk; minémü az előbbeni *mondásban* ez: *hideg*.

3. *Öszveköttetés* vagy *Kopula* ez az *ige*, *lenni*, t. i. *vagyok*, *vagy*, *van*; *voltam*, *volt*, 's a' t.

§. 24. Minthogy pedig a' *Mondásokat*, mellyekből minden *Nyelv* áll, ismét öszve szoktuk kötni egybefoglalók által, hogy ez által azokból egész gondolatokat, 's ezekből viszont nagyobb *Periodusokat* formáljunk: innen van, hogy általában véve négy *Szóformára* találunk a' *Nyelvekben*. Ezeket így nevezük:

1. A' *Szobjektum* formája az, a' melly minden *beszédnek* fundamentomúl szolgál, és a' hova minden valóságot jelentő szók tartoznak.
2. *Predikátum* formája az, a' mellybe a' *Szobjektum* tulajdonságát jelenthető szók tartoznak.
3. A' *Kopula* formája, mellybe a' *Szobjektumot* és a' *Predikátumot* öszveköthető szó, a' *lenni* *ige* tartozik.
4. Az *Egybefoglalók* formája, mellybe az egyes *mondásokat* öszvefogaló szótskák tartoznak.

§. 25. I. A' *Szobjektumhoz* és annak kifejezéséhez tartoznak tehát nevezet szerént ezek:

1. A' *Magábanérthető* vagy *Substantivum*, mivel az valóságot vagy dolgot jelent, minémüek: *ember*, *asztal*, *lélek*, *igazság*.

2. A' *Nemszótska* vagy *Articulus*, mivel ez a' *Substantivumtól* el nem válhat: a' v. *az*, *der*, *die*, *das*, *egy*, *ein*, *ei*, *ne*, *ein*.

3. A' *Névmássa* vagy *Pronomen*, mivel ez a' *Substantivumnak* helytartója: *én*, *ich*, *te*, *du*, *ő*, *er*, *ſie*, —

4. Az *Elölutoljáró*, v. *Prae- et Postpositio*, a' melly azt az erányosságot fejezi ki, a' mellyben valamely *Substantivum* v. *Tárgy* más *Tárgyakkal* van, v. *lenni* gondoltatik: *-ban*, *-ben*, *in*; *-hoz*, *-hez*, *zu*; *alatt*, *unter*.

5. A' *Számzó* (*Numeralia*), melly a' *Szobjektumnak* mennyiségét adja elő; *egy*, *eines*, *kettő*, *zwei*, *tíz*, *zehn*.

§. 26. II. A' Predikátumhoz és ennek kifejezéséhez tartoznak

1. A' *Mássalérhető* v. *Adjectivum*, a' melly a' Szubjektumban feltaláltató esmértető jelnek v. tulajdonságnak kifejezésére szolgál: veres, roth; kerek, rund; magas, hoch; kistsíny; flein.

2. A' *Határozó* v. *Adverbium*, melly a' Predikátum megfogását 's minémüvöltát közelebből meghatározva fejezi ki: igen, sehr; itt, hier; alig, kaum; nem, nicht; jól, gut.

§. 27. III. Az Öfveköttöfzó v. Kopula ezen ígéből áll *lenni*; a' mellyet minden ígében feltalálhatni; p. o. Ezt: a' madár énekelt, eredete szerént így öfzlatom fel; a' madár éneklő volt. — E' szerént az *Ígék* a' Predikátum és Kopula alá egyformán tartoznak.

§. 28. IV. Az *Egybefoglaló*, mint negyedik szóforma, hasonlóképpen tsak egy beszédrészt v. szónemet formál; a' mellynek származása, tsak azután eshetett meg, mikor már egyes mondások voltak, és azokat öfzve kellett kötni: ilyen Egybefoglaló szótskák ezek: *és*, und; *ha*, wenn; mint, als; de, aber.

§. 29. Ezek szerént a' szóformák szerént tehát, mellyeket itt az emberi gondolkozás természetéből származtattunk és elrendeltünk, *kilentz beszédrészek* volnának, mint meg annyi klaszissai a' különböző nemü szóknak. Ezen kilentz klaszissokra öfzött szók természetének és tulajdonságainak megvizsgálása egyik fő tzielja ezen Grammatikának. A' kilentz beszédrészek ezek.

1. A' Magábanérhető. 2. A' Nemszótska. 3. A' Névmássa.
4. Az Elölutoljáró. 5. A' Számfzó. 6. A' Mássalérhető.
7. A' Határozó. 8. Az Íge. 9. Az Egybefoglaló.

§. 30. A' Felkiáltó szótskák v. *Interjectiók* nem tartozhatnak a' beszéd részei közé; mert ezek egyenesen 's tsupán tsak érzést jelentő hangok: a' mellyek a' gondolt mondásokkal különbféle öfveköttetésben soha sem állhatnak, ésigy a' szóformák közül is kimaradnak. Ezeket minden nyelvben úgy nézhetjük, mint eredeti hangokat a' nyelvek kezdetében, mellyek által lassan azután szók formálódtak.

§. 31. A' most előszámlált beszédrészek között, az azokkal való élésre nézve egy nevezetes különbséget találunk. Mert némellyek változhatatlanok, mint p. o. az Elölutoljárók, a' Határozók, és az Egybefoglalók: a' többek változhatnak. A' Nemszótskákat, Magokbanérhetőket, a' Névmássait, Számfzókat és a' Mássalérhetőket lehet *ajtegetni*;

az Ígéket pedig lehet *hajtogatni*, a' mint ezeket minden nemű szóról rendre megláthajuk.

§. 32. Az Ejtegetés azokat a' változásokat határozza meg, a' mellyek az elébbeni tzikkelyben kinevezett szókban akkor esnek, mikor azokkal mondások öfzvekötésében élünk. Minden ejtegethető szón négy változás esik. Ezen változásokat *Ejtéseknek* deákúl: *Casusoknak* nevezik. Minthogy pedig azt is, a' mint valamelly dolgot neveznek, Ejtésnek vagy Casusnak hívjuk, ámbár az nem változás: e' szerént öt Ejtés van a' Német Nyelvben, úgymint:

1ső Ejtés, v. Nominativus.	P. o. der Tisch,	az asztal.
2-dik Ejtés, — Genitivus.	— des Tischeß,	az asztalnak *)
3-dik Ejtés, — Dativus.	— dem Tische,	az asztalnak.
4-dik Ejtés, — Accusativus.	— den Tisch,	az asztalt,
5-dik Ejtés, — Vocativus.	— o Tisch!	óh asztal!

Mivel azonban ez az ötödik Ejtés nem egyéb, hanem Nominativus, a' melly mellől az Articulust elhagyjuk, azért, hogy azt vagy szóllítólag, vagy tsak felkiáltólag mondjuk: ehez képest szükségtelen azt mindenütt felrakni, mert az soha

*) Kétség kívül sokan megütköznek itt abban, hogy a' II-dik Ejtés a' Magyarban nem *é* hanem *nak* végezetel adatik elő. Én pedig elhízem, hogy idővel azon fognak a' Magyar Grammatikusok tsudálkozni, mi módon maradhatott meg az *é* annyi ideig a' Genitivus helyén: valamint mi most azon tsudálkozunk, hogy az Ablativust a' Német nyelv Grammatikáiból tsak mintegy 20 éfztendő óta hagyhatták ki. — Ez a' hiba a' deák nyelv áltszótt bé a' mi nyelvünk Grammatikáiba, midőn még Literátoraink, főképpen pedig az idegen Tudósok, kik a' Magyarokat deák nyelvre tanították, Nyelvünk természetét igen kevésé esmerték. Könnyen is eltévedhettek ebben az idegenek, mivel az ilyen mondásokat: *Cujus est hic liber? Patris mei*; így mondják magyarul: *Kié ez a' könyv? Az Atyámé*; annyival inkább, hogy az akkori tudósoknak tséllők sem volt, a' magyar nyelv természetét vizsgálgatni vagy azt kitanálni. Mivel pedig ez a' nyelv azolta szünet nélkül a' deák nyelv járma alatt nyögött, sőt a' mennyiben pallérozódtól is, mindég tsak a' deák kaptára üttetett 's a' szerént fessegettetett: nem tsuda, hogy Grammatikáinkban mind e' mái napig is megmaradtak az efféle hibák. Most azonban, minekutánna a' magyar nyelv már valahára hazai nyelv lett és szabadlzárnýára kelt; szükséges azt az erőszakkal reáadott idegen köntösből kivetkeztetni, és eredeti tisztaságába vissza állítván, nemzeti köntösbe öltöztetni. Én részemről, a' mit e' végre tehetek, véghezvinni kötelességnek tartom. — A' ki a' hasznos jobbítások előmozdítására akarattal és értelemmel bír; az egyedül arról kíván meggyőződni, hogy jobbit az újítás, és azonnal kélz azt elfogadni: a' ki pedig minden újítástól már előre irtózik; az szánakozásra méltó.

Ha az *é* végezetet a' maga helyére vissza állítjuk, 's természet megmagyarázván úgy bánunk azzal mint Nominativussal, sokat

sem változik, sem a' német sem a' magyar nyelvben. A' deak nyelvben azért kell kitenni, mert ott a' 2-dik Ejtegetésben változik. — Ezen Grammatikában tehát tsak négy Ejtést teszünk ki, elégnek tartván itt megjegyezni, hogy az ötödik az elsőhöz mindenkor hasonló. — A' hatodik Ejtésnek vagy Ablativusnak a' Németben semmi nyoma nints.

§. 33. Az Ejtegetés továbbá még a' tárgyak számát is közelebb meghatározza, annyiban t. i. hogy megmondja, ha *tsak egy*, vagy pedig *több* dologról van e' a' szó. Ehez képest az Ejtegetésnek két száma van, ú. m. *Egyes* deákul: *Singularis* németül; *Einzahl*; és *Többes*; *Pluralis*; *Mehrzahl*. A' Többesben éppen annyi az Ejtés, mint az Egyesben, p. o:

Többes.

1. Ejtés, N. die Tische, az asztalok.
2. Ejtés, G. der Tische, az asztaloknak.
3. Ejtés, D. den Tischen, az asztaloknak.
4. Ejtés, D. die Tische, az asztalokat.

§. 34. Az itt előadott példájából ezen ejtegetett szónak *Tisch* megtetfzik, hogy a' Németben nints minden Ejtésnek tulajdon végezete, hanem vannak egymáshoz hasonló Ejtések, a' mint ezt a' maga helyén bővebben meglátjuk.

könnyítünk a' Tanulókon, a' kik idegen nyelveket tanulnak. Így p. o. minthogy a' Német Genitivus helyett mindenkor *nak*, *nek*, végezettel élünk: miért tanultatnánk a' Tanulóval így: N. der Tisch, az asztal. G. des Tisches, az asztalé. Holott a' magyarban, az asztalé, a' széké; a' kézé; a' pennáé, 's a' t. elő sem fordul; és kén-telenek vagyunk új regulák által megtanítani a' Tanulót arra, hogy a' Német Genitivus helyett *nak*, *nek* végezettel éljen.

A' magyar *é* végezet nem Genitivus, hanem Nominativus, a' melly a' szó végén az elmaradott Substantivumot vagy birtokot jelent, p. o. e' helyett: a' János könyve, azt mondhatom a' Jánosé, ha t. i. ez a' Szubjektum *könyv* már előfordult, és nem akarom újra mondani. P. o. Ki könyve ez? A' Jánosé v. a' János könyve. Sőt így is kérdezhetem: Kicé ez a' könyv? e' helyett: Ki tulajdona v. birtoka ez a' könyv? vagyis e' helyett: Ki könyve ez a' könyv? Világosan kitetfzik ezen állításnak igaz volta abból:

1. Hogy az *é* végezet mindenkor egy elmaradott birtokot jelentő szó helyét pótolja ki, a' mellyet más nyelvekben nem Genitivussal tetznek ki.

2. Hogy az *é* végezet, valamint minden más Nominativus, mind a' *nak*, *nek* és *t* végezetet, mind az Elölutoljárókat felveheti. Így p. o. ezekből:

Az Úr kaputjának a' színe zöld, lefz: Az Úrénak a' színe zöld.

Hát az Úr kaputját ki varrta? — Hát az Úrét ki varrta?

Én az Úr kaputjában elmehetnék, — Én az Úréban elmehetnék. 's a' t.

Ha pedig az *é* Genitivus jele volna, úgy semmiféle végezet nem járulhatna többé utánna, valamint a' több Casusokhoz nem járulhat. — Többet erről a' maga helyén,

NEGYEDIK RÉSZ.

A' Nemfőztskákrol és a' Magokbanérthetőkrol.

§. 35. A' Nemfőztskákat és a' Substantivumokat egy Részbe foglaljuk, mivel amazoknak a' nélkül is tsak az Ejtegetéseket szükség itt előadni. A' velekvaló élésnek Reguláit a' Grammatikának Gyakorló Részéből kell megtanulni.

I. A' Nemfőztskákrol v. Artikulusokról.

§. 36. A' Német Nyelvben két Nemfőztska van. Az egyik *Meghatározó*, ez: *der, die, das, az, a'*. A' másik *Határozatlan*, ez: *ein, eine, ein, egy, valami, valamelly*. A' *der* és *ein* hímnemű, a' *die* és *eine* az anyanemű, a' *das* és *ein*, a' köznemű szók eleibe tétetik. Az Ejtegetések itt következnek. — A' Magyarban mind a' kétféle Artikulus változhatatlan.

A' Meghatározó Nemfőztska Ejtegetése.

Egyes.			Többes.
<i>Hímnem.</i>	<i>Anyanem.</i>	<i>Köznem.</i>	<i>Mind a' három Nemben.</i>
1. N. <i>der,</i>	<i>die,</i>	<i>das</i>	1. N. <i>die</i>
2. G. <i>des,</i>	<i>der,</i>	<i>des</i>	2. G. <i>der</i>
3. D. <i>dem,</i>	<i>der,</i>	<i>dem</i>	3. D. <i>den</i>
4. A. <i>den,</i>	<i>die,</i>	<i>das</i>	4. A. <i>die</i>

a', az,

A' Határozatlan Nemfőztska Ejtegetése.

Egyes.			Többsé nints.
<i>Hímnem.</i>	<i>Anyanem.</i>	<i>Köznem.</i>	
1. N. <i>ein,</i>	<i>eine,</i>	<i>ein.</i>	} egy. } valami. } valamelly.
2. G. <i>eines,</i>	<i>einer,</i>	<i>eines.</i>	
3. D. <i>einem,</i>	<i>einer,</i>	<i>einem.</i>	
4. A. <i>einen,</i>	<i>eine,</i>	<i>ein.</i>	

II. A' Magokbanérthetőkrol v. Substantivumokról.

1. A' Substantivumok Nemeiről. 2. Azoknak Változásairól. 3. Származásairól. 4. Öszvetételéről. 5. Ejtegetéséről.

1. A' Magábanérthetők Nemeiről.

§. 37. Vannak egynehány közönséges Regulák, melyekből némelly szóknek neveit megtudhatjuk: de minthogy ezek kevesek legjobb a' szóval együtt annak Artikulussát is mindenkor hozzá tanulni, így: *der Mantel, köpönyeg*. Ilyen Regulák a' következők:

A. Hínneműek, v. Masculinumok.

1. A' Férjfiúi Nevek, tisztségek és mesterségek; p. o. der Stephan, István; der Graf, Gróf; der Baron, Báró; der General, Generális; der Oberster, Obester; der Soldat, katona; der Schneider, szabó; der Schmid, kovács; der Schlosser, lakatos.

2. A' Pénzek Nevei: der Dukaten, arany, vert arany pénz; der Thaler, tallér; der Gulden, forint; der Zwanziger, húszas; der Siebner, peták, v. hetes; der Groschen, garas.

3. Minden ling-be végződő szók: der Jungling, ifjú; der Frühling, tavasz; der Schmetterling, pillangó.

B. Anyaneműk, v. Foemininumok.

1. Az Adjectivumokból lett e végezetű Substantivumok: die Güte, jóság; die Größe, nagyság; die Tiefe, mélység; melyek ezekből lettek, gut, jó; groß, nagy; tief, mély.

2. A' mellyek heit, feit, en, schaft, ucht, ung, uhr, ur, inn-be végződnek: die Freyheit, szabadság, die Ewigkeit, örökkévalóság, die Schmeicheley, hízelkedés, die Freundschaft, barátság, die Frucht, gyümölcs, die Übung, gyakorlás, die Sackuhr, zsebbelióra, die Flur, mező, die Wirthinn, a' gazdasszony.

C. Közneműk, v. Neutrumok.

1. A' Határozatlan Módból lett Magábanérthetők: melyekről oda alább lézzen emlékezet; p. o. das Gehen, a' menés; das Essen, az evés; das Trinken, az ivás.

2. Minden Kitsinyítő szók: p. o. das Tischchen, az asztalka; das Büchlein, a' könyvetske, das Blümchen, virágotska, 'sa't.

2. A' Magokbanérthetők Változásairól.

§. 38. A' Hínneműkből úgy lesznek Anyaneműek, ha inn-tagot vetek utánnok, és ha az a, o, u, elváltoztatnak á, ó, ü-vé; p. o. ebből der Graf, lesz: die Gräfinn, a' Grófné; der Koch, a' szakács, die Köchin, a' szakácsné. A' Tulajdon Nevektől származottak a' Magábanhangzót nem változtatják el; p. o. Roth, Rothinn, Rótné.

§. 39. Kitsinyítő Nevek (Diminutivumok) lesznek a' Magokbanérthetőkben úgy, ha chen, vagy lein szótagot vetek utánnok, és az a, o, u-t itt is elváltoztatom; p. o. der Mann, férjfiú, ember, das Mädchen, vagy Männlein, emberke; die Blume, a' virág, das Blümchen, vagy Blümlein, a' virágotska. Némelylek a' lein helyett el-let tesznek; p. o. das Blümel, das Gröschel, félpóltra, v. gresli; Ausztriában pedig, nevezetesen Bétsben a' köznép erl végezettel mondja a' Diminutivumokat, így: Blümerl, virágotska; Semmerl, kitsiny zsemlye, de így írni hiba volna.

3. A' Magokbanérthetők Származásáról.

§. 40. Sok Magábanérthető lesz a' Mássalérthetőktől, és az Igék Határozatlan Módjától; amazok Magyarúl *ság, ség-* be, ezek pedig *ds, és-* be vagy *ó, ö-* be végződnek. Ezeket a' Származásnak módjait igen hafznos tudni.

A' Származtatások így esnek meg:

1. A' Mássalérthető után e-t tesztek, és az a, o, u-t elváltoztatom á, ö, ü-vé; p. o.

warm,	groß,	gut,	breit,	dicke.
die Wärme,	die Größe,	die Güte,	die Breite,	die Dicke.
melegség,	nagyság,	jóság,	szélesség,	vastagság.

2. A' Mássalérthető után heit, néha feit, járúl; p. o.

krank,	schön,	grob,	selig.
die Krankheit,	die Schönheit,	die Grobheit,	die Seligkeit.
betegség,	szépség,	gorombaság,	bóldogság.

3. Az Igé Határozatlan Módja eleibe daş tétéik; p. o.

laufen,	kaufen,	essen,	schreiben.
daş Laufen,	daş Kaufen,	daş Essen,	daş Schreiben.
a' futás,	a' vevés,	az evés,	az írás.

4. A' Határozatlan Mód eleibe der tétéik, a' végső n betü r-ré leszsz, és többnyire az a, o, u is elváltoztatik; p. o.

laufen,	kaufen,	essen,	schreiben.
der Laufer,	der Käufer,	der Esser,	der Schreiber.
a' futó,	a' vevő,	az evő,	az íródeák.

4. A' Magokbanérthetők Öszvetételéről.

§. 41. Egy része a' Német Nyelvnek öszvetett szókból áll; p. o. der Kopfweh, der Birnbaum, daş Halsstuch.
a' főfájás, a' körtvélyfa, a' nyakravaló.

Az ilyen Magokbanérthetőkről meg kell jegyezni, hogy mindenkor az utolsó szónak Nemszótskáját, és Ejtégetését tartják meg, az első szó nem változik; p. o. der Hals, nyak, daş Tuch, keszkenő, lesz belölök; daş Halsstuch, (nem pedig der Halsstuch), Gen. des Halsstuches, Dat. dem Halsstuche, 's a' t.

5. A' Magokbanérthetők Ejtégetéseiről.

§. 42. Az Ejtégetés Négy. Ezekről a' közönséges Regulák, mellyeknek tudása nagy könnyebbségre szolgál, ezek:

1. Minden Anyanemü és Köznemü szónak úgy van a' 4-dik Ejtése, mint az 1-ső.

2. A' 3-dik Ejtés a' Többesben mindenütt n-ben megy ki. Ez a' két Regula igaz a' Mássalérthetők Ejtégetéséről is.

3. A. I-ső és II-dik Ejtetésben az a, o, u többnyire mindenkor elválnak a' Többsben á, ö, ü-vé.

Az ötödik Ejtés mindenkor úgy van, mint az első, azért ez ki sints téve.

Hatodik Ejtés a' Németben nints.

A' Substantivumok négy Ejtetésének Tablája ez:

Az Egyesben.

	<i>ide tartoznak Hímn. Közn. el, en, er. végzettel</i>	<i>ide tartoznak a' Hímn. Közn. egytágúak.</i>	<i>ide tartozn. a' Hímn. Közn. több tagúak.</i>	<i>ide tartoznak az Anyanemük.</i>
1. N.	el, en, er,			nem változnak.
2. G.	el ^s , en ^s , er ^s ,	e ^s	en en ^s	
3. D.		e	en en	
4. A.			en en	

A' Többsben.

	<i>a' Hímn. Közn. igy:</i>	<i>a' Közn. igy:</i>		<i>melyek e, el, er, végzöd.</i>	<i>a' töb biek igy:</i>
1. N.	e	er	en	n	en
2. G.	e	er	en	n	en
3. D.	n	en	ern	n	en
4. A.		e	er	n	en

I. Az első Ejtetésről.

§. 43. Az első Ejtetésre tartoznak azok a' Hímnemű és Köznemű szók, mellyek el, en, er-be végződnek. Az Ejtetések ebből áll: a' 2-dik Ejtésben egy s-fzet vesznek fel, a' több Ejtések éppen úgy maradnak mint az első Ejtés, kivévén a' Többsben a' Dativust, a' melly a' közönséges Regula szerént mindenkor n-be megy ki; P. o.

Az Egyesben.

A' Többsben.

1. der Vater, az atya.	1. die Väter, az atyák.
2. des Vaters, az atyának.	2. der Väter, az atyáknak.
3. dem Vater, az atyának.	3. den Vatern, az atyáknak.
4. den Vater, az atyát.	4. die Väter, az atyákat.

1. Ezen példa szerént lehet ejtegetni, gyakorlás végett, ezeket: der Apfel, alma; der Mantel, köpönyeg; der Vogel, madár; der Garten, kert; der Wagen, szekér, kotsi; der Regen, az eső; der Acker, szántó föld; der Hutmacher, kalapos, a' Többsben die Hutmacher.

Ezekben az a, o, u nem változnak el:
 der Kutscher, kocsis; der Balken, gerenda; der Braten, petse-
 nye, sült; der Samen, mag.

2. A' *Genitivus* abban különbözik magyarul a' *Dativus-tól*, hogy amaz után mindég van még egy *Substantivum* még pedig ragalztékkal, p. o. az Atyának az akarata, v. intése, v. mondásai 's a' t. a' *Dativus* pedig tsak magában áll az íge mellett így: neked adom, Istvánnak mondtam. Tulajdonképpen tehát a' *Genitivus* így kellene kitenni, -nak a, ja; e, je; p. o. des Vaters, az atyának -a, -ja, -e, -je; tsak hogy ez alkalmatlan, és példák nélkül homályos. Ezt a' Gyakorló részben világosan és bőven megláthatjuk.

II. A' második Ejtegetésről.

§. 44. Ide tartoznak minden egytagú *hínnemü ée köznemü szók*, p. o. der Stock, páltza; das Kind, gyermek. Továbbá, a' többtagú öszvetett szók is, ha benne az utolsó szó ide tartozó. p. o. das Schlüsseloch, kulcslyuk. Ezenkívül mellyek:

így végződnek:		v. kezdődnek,
— ling,	— — nis,	Ge — —
der Jüngling,	das Bündnis,	der Gesell,
az ifjú,	szövetség,	mesterlegény,

és végre az öszvetett ígéktől származó hínnemü szók. P. o. der Befehl, parantsolat, ettől befehlen, parantsolni; der Beginn, kezdet, ettől: beginnen, elkezdni; der Begriff, megfogás, ettől: begreifen, megfogni észszel; der Betrug, tsalás, bestriegen, megtsalni; der Verstand, értelem; verstehen, érteni; der Gewinn, nyereség, gewinnen, nyerni, 's a' t. Ezek közül kevésnek van Többese.

Példák a' II-dik Ejtegetésre.

1. Egy hínnemü szó Példája. 2. Egy köznemü szó Példája.

Az Egyesben.

1. der Fuß, a' láb.
2. des Fußes, a' lábnak.
3. dem Fuße, a' lábnak.
4. den Fuß, a' lábat.

A' Többesben.

1. die Füße, a' lábak.
2. der Füße, a' lábaknak.
3. den Füßen, a' lábaknak.
4. die Füße, a' lábakat.

Az Egyesben.

1. das Dorf, a' falu.
2. des Dorfes, a' falunak.
3. dem Dorfe, a' falunak.
4. das Dorf, a' falut.

A' Többesben.

1. die Dörfer, a' faluk.
2. der Dörfer, a' faluknak.
3. den Dörfern, a' faluknak.
4. die Dörfer, a' falukat.

Ezen Példák szerént lehet ejtegetni, ú. m. az 1. Példa szerént ezeket, der Kopf, fő; der Baum, fa, élőfa; der Stock, páltza; der Platz, hely; der Kopf, kaput; der Hut, kalap; der

Band, könyvkötet, der Tisch, asztal; das Bündniß, szövetség; das Begräbniß, temetés, 's a' t. a' 2. Példa szerént: das Haus, ház; das Band, pántlika; das Bad, ferdő; das Tuch, posztó; das Kind, gyermek; das Weib, aszszony, parasztaszszony; das Glas, üveg, üvegpohár; das Dach, házfedél, 's a' t.

III. A' harmadik Ejtegetésről.

§. 45. Ide tartoznak mind' azok a' több tagú hímnemű szók, a' mellyek az első és 2-dik Ejtegetésre nem tartozhatnak, és a' következő egy tagú szók is:

der Bär,	a' medve.	der Hirsch,	a' szarvas.
der Christ,	a' kereszttyén.	der Mensch,	az ember.
der Fels,	a' kőszikla.	der Narr,	a' bolond.
der Fürst,	a' Fejedelem.	der Thor,	az elztelen.
der Graf,	a' Gróf.	der Ochs,	az ökör.

Igy ejtegetődnek:

A' 2-dik Ejtésben en-net vesznek fel, és azt az en-net azután mindenütt megtartják a' Többsben is, P. o.

Az Egyesben.

A' Többsben.

1. der Bär,	a' medve.	1. die Bären,	a' medvék.
2. des Bären,	a' medvének.	2. der Bären,	a' medvéknek.
3. dem Bären,	a' medvének.	3. den Bären,	a' medvéknek.
4. den Bären,	a' medvét.	4. die Bären,	a' medvéket.

Ezen Példa szerént lehet a' feljebb előszámlált szókat ejtegetni.

Jegyzés: Némelly e-ben végződő szók a' második Ejtésben n-s betűt vesznek fel; de egyébaránt ezek is rendszerént ejtegetődnek, így: der Friede, des Friedens, dem Frieden, den Frieden. Így ejtegetődhetnek p. o. ezek: der Buchstabe, beiß; der Gedanke, gondolat; der Schade, kár; der Name, név; der Wille, akarát; és még ez a' két szó, der Schmerz, fájdalom der Herz, szív.

IV. A' negyedik Ejtegetésről.

§. 46. Ide tartoznak minden Anyanemű szók. Ezek az Egyesben éppen nem változnak: a' Többsben kétfélék. Ugy-mint: az e, el, er-ben végződők egy n betűt, a' többek mind en tagot vesznek fel.

Első Példa.

Az Egyesben.

A' Többsben.

1. die Uhr,	az óra.	1. die Uhren,	az órák.
2. der Uhr,	az óranak.	2. der Uhren,	az óráknak.
3. der Uhr,	az óranak.	3. den Uhren,	az óráknak.
4. die Uhr,	az órát.	4. die Uhren,	az órákat.

Má s o d i k P é l d a.

Az Egyesben

1. die Feder, a' penna.
2. der Feder, a' pennának.
3. der Feder, a' pennának.
4. die Feder, a' pennát.

A' Többesben.

1. die Federn, a' pennák.
2. der Federn, a' pennáknak.
3. den Federn, a' pennáknak.
4. die Federn, a' pennákat.

Ezen példák szerint ejtegetődhetnek: die Arbeit, munka; die Antwort, felelet; die Brücke, híd; die Gabel, villa; die That, tett; die Tugend, virtus; die Nation, nemzet; die Wespe, darázs.

I. Jegyzés: Ez a' két szó die Mutter, die Tochter, a' Többesben az első Ejtegetés szerint megy így: die Mütter, die Töchter.

II. Jegyzés: A' —niß-ben végződő Anyanemű szók a' Többesben mindenkor tsak e-vel nevednek; p. o. die Kenntniß, esméret, a' Többesben, die Kenntnisse, esméretek.

§. 47. A' rendetlen Ejtegetésű szók Laistroma.

Vannak olyan szók, mellyek az Egyesben más, a' Többesben ismét más Ejtegetésre tartoznak. Legjobb ezeket a' Többesekkel együtt megtanulni. Itt vannak a' nevezetesebbek:

Az Egyesben:

Az I-ső Ejtegetés szerint.

- Der Bauer, a' paraszt.
 Der Nachbar, a' szomszéd.
 Der Stachel, a' tövis.
 Der Ungar, a' magyar.

A' Többesben:

Minden Ejtésben n-et vesznek fel.

- Die Bauern, a' parasztok.
 Die Nachbarn, a' szomszédok.
 Die Stacheln, a' tövissek.
 Die Ungarn, a' Magyarok.

A' II-dik Ejtegetés szerint:

- Der Arm, a' kar.
 Der Hund, a' kutya.
 Der Monath, a' hónap.
 Der Punkt, a' pont.
 Der Schuh, a' lábbeli.
 Das Band, a' köté. l.
 Das Beil, a' fejtze.
 Das Bier, a' ser.
 Das Brod, a' kenyér.
 Das Haar, haj, szőr.
 Das Jahr, az elztendő.
 Das Pferd, a' ló.
 Das Pfund, a' font.
 Das Salz, a' só.

A' II-dik Ejtég. szerint, de az a, o, u, nem változnak el.

- Die Arme, a' karok.
 Die Hunde, a' kutyák.
 Die Monathe, a' hónapok.
 Die Punkte, a' pontok.
 Die Schuhe, a' lábbelik.
 Die Bande, a' kötelek.
 Die Beile, a' fejtzék.
 Die Biere, a' serek.
 Die Brode, a' kenyerek.
 Die Haare, a' hajak.
 Die Jahre, az elztendők.
 Die Pferde, a' lovak.
 Die Pfunde, a' fontok.
 Die Salze, a' sók.

Das Schaf, a' juh.	Die Schafe, a' juhok.
Das Schiff, a' hajó.	Die Schiffe, a' hajók.
Das Schwein, a' disznó.	Die Schweine, a' disznók.
Das Spiel, a' játék.	Die Spiele, a' játékok.
Das Seil, a' kötél.	Die Seile, a' kötelek.
Das Thor, a' kapu.	Die Thore, a' kapuk.
Das Werk, a' műv.	Die Werke, a' művek.
Das Wort, a' szó.	Die Worte, a' szók.
Das Zeug, p.o. szörből, matéria.	Die Zeuge, matériák.
Der Geist, a' lélek.	Die Geister, lelkek.
Der Gott, Isten.	Die Götter, pogányok istenei.
Der Irrthum, hiba.	Die Irrthümer, hibák.
Der Mann, férjfiú.	Die Männer, férjfiak.
Der Mann, emberek.	Die Leute, emberek, t. i. férjfiak és afszonyok.
Der Rand, a' part.	Die Ränder, a' partok.
Der Reichthum, a' gazdagság.	Die Reichthümer, gazdagságok.
Der Wald, az erdő.	Die Wälder, az erdők.
Der Wurm, a' féreg.	Die Würmer, a' férgek.

*A' II-dik Ejtegetés szerént.**A' III-dik Ejtegetés szerént.*

Der Affect, az indulat.	Die Affecten, az indulatok.
Der Sporn, sarkantyú.	Die Spornen, sarkantyúk.
Der See, tó.	Die Seen, tavak.
Der Staat, státus, ország.	Die Staaten, státusok.
Der Strahl, sugár.	Die Strahlen, sugárok.
Das Auge, szem.	Die Augen, szemek.
Das Bett, ágy, nyoszolya.	Die Betten, ágyak.
Das Hemd, ing.	Die Hemden, ingek.
Das Insekt, a' bogár.	Die Insekten, a' bogarak.
Das Ohr, fül.	Die Ohren, fülek.

*A' IV-dik Ejtegetés szerént.**A' II-dik Ejtegetés szerént.*

Die Art, fejsze.	Die Arzte, fejszék.
Die Bank, pad, lótna.	Die Bänke, padok.
Die Braut, menyafszony.	Die Bräute, menyafszonyok.
Die Brust, mejj.	Die Brüste, mejjek.
Die Faust, ököl.	Die Fäuste, öklök.
Die Frucht, gyümöls.	Die Früchte, gyümölsök.
Die Gans, lúd.	Die Gänse, lúdak.
Die Hand, kéz.	Die Hände, kezek.
Die Haut, bőr.	Die Häute, bőrök.
Die Kraft, erő.	Die Kräfte, erők.
Die Kuh, tehén.	Die Kühe, tehének.
Die Kunst, mesterség.	Die Künste, mesterségek.
Die Laus, tetű.	Die Läuse, tetvek.

Die Magd, szolgáló.	Die Mägde, szolgálók.
Die Maus, egér.	Die Mäuse, egerek.
Die Nacht, éjfézaka.	Die Nächte, éjfézakák.
Die Nuß, dió.	Die Nüsse, diók.
Die Sau, disznó.	Die Säue, disznók.
Die Schnur, sinór.	Die Schnüre, sinórok.
Die Stadt, város.	Die Städte, városok.
Die Wand, fal.	Die Wände, falak.
Die Wurst, hurka.	Die Würste, hurkák.

V. A' Tulajdon Nevek Ejtegetéséről.

§. 48. A' Keresztnevek, Országok, Városok, Hegyek, és Folyóvizek tulajdon nevei, háromféleképpen ejtegetődnek.

1. Nemszótskával, úgy, hogy a' nevek mellett tsak a' Nemszótkska ejtegetődik; p. o. Cicero, des Cicero, dem Cicero, den Cicero. Die Reden des Curtius, Kurtzius Belzédjei. Die Dden des Horaz, Horázt Odái. Gib dem Peter, add Péternek.

2. Nemszótkska nélkül a' deák Ejtegetés szerént; p. o. Cicero, Ciceronis. Die Briefe Ciceronis, Cziczero levelei. Az első mód szerént jó így is: Die Briefe des Cicero. Ezt: Horaz, a' Magokbanérthetők III-dik Ejtegetése szerént változtatják, így: Horazens, Horazen.

3. Az Országok és Városok nevei az Egyes 2-dik Ejtésében egy s-et vesznek fel, egyébütt nem változnak. Deutschland, Németország, Deutschlands, Németországnak; Preßburg, Pozson, Preßburgs, Pozsonnak; Wien, Béts, Wiens, Bétsnek,

Jegyzés. A' Tulajdon nevek 2-dik Ejtése helyett, p. o. des Cicero, des Horaz, Wiens, gyakran így élnek: von Cicero, von Horaz, von Wien.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A' Névmássairól, vagy Pronomenekről.

§. 49. A' Névmássai olyan szótkskák, mellyekkel rövidségnek és világosságnak okáért Magokbanérthetők helyett élünk. Ezek ötfélék, ú. m.

1. Személyes Névmássai: p. o. ich, én; du, te; er, sie, ő; es, az.
2. Bírásjelentők: p. o. mein, enyim; dein, tiéd; sein, ihr, övé.
3. Mutatók: der, ez, az; dieser, ez; jener, az, amaz.
4. Kérdők: wer? ki, kitsoda? was? mi? welcher? melyik?
5. Vízszahozók: p. o. welcher, der, a' ki, a' melly.

1. A' Személyes Névmássairól.

§. 50. Ezek az első Ejtésben az ígék mellé tétetődnek,

ámbar a' Magyarban többnyire elhagyódnak; a' melyet ezekről igen szükséges megjegyezni. P. o.

alízm, megyek, ezünk, lát, ír.
ich schlafe, ich gehe, wir essen, er sieht, er schreibt.

Igy ejtegetődnek:

Első Személy.

	Egyes.		Többes.
1. ich,	én.	wir,	mi.
2. meiner,	-em. *)	unser,	-ünk.
3. mir,	nékem.	uns,	nékünk.
4. mich,	engemet.	uns,	minket.

Második Személy.

	Egyes.		Többes.
1. du,	te.	ihr,	ti.
2. deiner,	-ed.	euer,	-tek.
3. dir,	néked.	euch,	néktek.
4. dich,	tégedet.	euch,	titeket.

Harmadik Személy.

<i>Hímnem.</i>	<i>Anyanem.</i>	<i>Köznem.</i>	— —
1. er,	ſie,	ö.	eſ, az.
2. ſeiner,	ihrer,	-e.	1. ſie, ök.
3. ihm,	ihr,	néki.	2. ihrer, -ek.
4. ihn,	ſie,	ötet.	3. ihnen, nékik.
		eſ, azt.	4. ſie, öket.

*) 1. A' Személyes Névmássainak 2-dik Ejtések a' Németben tsak két esetben fordul elő, (a' Magyarban nints), ú. m.

a) a' 2-dik Ejtést kívánó Praepositiók után, a' midőn magyarul a' Ragasztékokkal tefszük ki, és azért tettem azokat itt jelentésül a' 2-dik Ejtések után, minthogy egyébképpen ki sem tehetjük azokat. P. o. ſtatt meiner, helyettem, ſtatt unſer, helyettünk; ſtatt deiner, helyetted, ſtatt euer, helyettetek; ſtatt ſeiner od. ihrer, helyette, ſtatt ihrer, helyettek. Ezen Genitivusokat meiner, deiner, 's a' t. soha sem tehetjük ezzel ki, *enym, tied*, sem ezzel, *nekem, néked*; a' honnan minden eddig való Grammatikákban hiba volt, *enym, tied* — jelentést adni azoknak; mert ezek: *enym, v. az enyim, tied, a' tied*, 's a' t. mindenkor tsak birást jelentő Névmássai mi nálunk, és Nominativusok.

b) Némelly Német kifejezésekben fordul elő ez a' 2-dik Ejtés, olyan Ígék és más Szók után, melyek magokhoz Genitivust kívánnak, és az ilyen szóllások magyarul különböző módon tétetnek ki, p. o. *Gedenke meiner*, megemlékezz rólam; *jussak eszedbe*; *in Rückſicht deiner*, reád nézve, 's a' t.; *in Betreff ſeiner*, ő reá nézve, ő eránta, 's a' t.

2. A' Poétáknál ezek a' Genitivusok meiner, deiner, 's a' t. megrövidítve is fordulnak elő így; *mein, dein, ſein, ihr*, p. o. *Gedenke mein*, *Wenn ich dein* (deiner) *gedenke*, ha reád gondolok; ha eszembe jutsz.

I. Jegyzés. A' Személyes Névmássai közé számláltnak ezek is, vagy legalább, azok helyett élnek velek a' Németek; *man, az ember; Jemand, valaki; Niemand, senki; Jedermann, minden ember.* Mindnyájokkal úgy élnek a' Németek is, mint a' Magyarok, kivéven ezt a' kettőt *es, és man.* Az ezekkel való élés Regulái a' Gyakorló részben adatnak elő.

II. Jegyzés. A' kit a' Németek még akarnak betsülni, azal ök a' Többes 3-dik személyben beszéllnek, éppen úgy, mintha én valakinek e' helyett: *az Ur sokat dolgozik, ezt mondanám: az Urak sokat dolgoznak; a' honnan, ez a' Személyes Névmás a' Többesben, sie, ök, ha betsületadó szó, magyarul ezeket teszi: az Ur, az Urak, az Afzszony, vagy Kegyelmed, Kegyelmetek: de ilyenkor mindég nagy betűvel íratik. Az Ejtegetése úgy van, mint feljebb; de a' jelentése magyarul többféle lévén még egyszer előadom:*

Az Egyesben és Többesben.

1. *Sie, az Úr, az Afzszony, Kigyelmed, v. az Urak 's a' t.*
2. *Ihrer, (Magyarúl nints, lásd a' * Jegyzést feljebb).*
3. *Ihnen, az Urnak, az Afzszonynak, Kegyelmednek, az Uraknak.*
4. *Sie, az Urat, az Afzszonyt, Kegyelmedet, az Urakat.*

E' helyett a' levelekben élnek ezzel is: *Diesfelben, melly valamivel többet jelent; mint nálunk a' Kegyelmed. Ez így Ejtegetődik: 1. Diesfelben, Kegyelmed. 2. Dero v. Derofelben, (nints). 3. Denensfelben, Kegyelmednek. 4. Diesfelben, Kegyelmedet. Ez is Többes valamint a' Sie.*

Ezek: *Jemand, Niemand, Jedermann* így ejtegetődnek:

1. <i>Jemand,</i>	valaki.	Niemand,	senki se.
2. <i>jemandes,</i>	valakinek.	niemandes,	senkinek se.
3. <i>jemanden,</i>	valakinek.	niemanden,	senkinek se.
4. <i>jemanden,</i>	valakit.	niemanden,	senkit se.

1. *Jederman, minden ember; 2. Jedermanns, minden embernek. 3. Jedermann, minden embernek. 4. Jedermann, minden embert.*

III. Jegyzés. Ide számláljuk ezt a' nemváltozó Névmását is: *sich, melly ezt teszi: magának, magát; magoknak, magokat.*

IV. Jegyzés. Az ilyen kifejezéseket, *Felséged, Excellenciád, Méltóságod v. Nagyságod, a' Németben ez a' Izótska segíti kitenni Ibro, Ihre, v. Euer, a' 3-dik és 4-dik Ejtésben Eurer, így: Ibro, v. Euer Majestát, Ihre, v. Eure Excellenz, Ihre, v. Euer Gnaden.*

2. A' Bírást jelentő Névmássairól.

§. 51. Ezek az itt következő *Bírást jelentő Névmássai*, az Egyesben a' Határozatlan Nemfőztska szerént a' Többsben pedig a' Meghatározó Nemfőztska szerént ejtegetődnek.

A' Bírástjelentő Névmássai ezek :

Az Egyesben.				A' Többsben.	
<i>Hímn.</i>	<i>Anyan.</i>	<i>Köznm.</i>			
mein,	meine,	mein,	az enyím.	meine,	enyímek.
dein,	deine,	dein,	a' tiéd.	deine,	tiéd.
sein,	seine,	sein,	az övé.	seine,	övéi.
ihr,	ihre,	ihr,	az övé.	ihr,	övéi.
unser,	unsere,	unser,	a' miénk.	unsere,	miénk.
euer,	eure,	euer,	a' tiétek.	eure,	tiétek.
ihr,	ihre,	ihr,	az övék.	ihr,	övéik.

Mindnyájokat az itt következő Példa szerént kell ejtegetni.

Az Egyesben.				A' Többsben.	
<i>Hímn.</i>	<i>Anyan.</i>	<i>Köznm.</i>			
1.mein,	meine,	mein,	az enyim.	1.meine,	az enyimek.
2.meines,	meiner,	meines,	az enyímnék.	2.meiner,	az enyímeknek
3.meinem,	meiner,	meinem,	az enyímnék.	3.meinen,	az enyímeknek
4.meinen,	meine,	mein,	az enyímet.	4.meine,	az enyímeket.

I. Jegyzés. Ezek a' Névmássai a' magyar nyelvben többnyire elvannak rejtve a' Magokbanérthetők ragasztékjaiban. P. o. *fejem, mein Kopf, keze, seine, v. ihre Hand, ruhája, seine, v. ihre Kleidung.*

II. Jegyzés. A' *sein, seine, sein,* a' mellette álló Substantivummal együtt tsak *Hímnemü és Köznmü* szóra vitetik *viszsa,* mellynek a' tulajdonát jelenti; az *ihr, ihre, ihr,* pedig tsak *Anyanemü* szónak a' tulajdonát teszi; p. o. ha ezt mondom *ihr Kopf, ihre Hand, ihr Kleid,* akkor bizonyosan *fejérszemély* forog szóban, a' *kiről* azt mondom *ihr Kopf,* az *ő* feje, *ihr Hand,* az *ő* keze; ezeken pedig, *sein Kopf, seine Hand, sein Kleid,* férjfi *fejét, kezét, ruháját* kell értenem. Például lehetnek még ezek: A' majom nagyon szereti a' fiait. *Der Affe liebt seine Jungen sehr.* A' böregér szoptatja a' fiait. *Die Fledermaus saugt ihre Jungen.*

Világosságnak okáért például lehetnek az I. és II. Jegyzésekre ezen

Példák.

ha fiúé; ha leányé.

az atyám, mein Vater. az atyád, dein V. az atya, sein V. ihr V.
az anyám, meine Mutter. az anyád, deine M. az anya, seine M. ihre M.
a' késem, mein Messer. a' késed, dein M. a' kése, sein M. ihr M.

itt nincs különbség.

az atyánk, unser Vater. az atyátok, euer Vater. az attyok, ihr V.
az anyánk, unsre Mutter. az anyátok, eure Mutter. az annyok, ihre M.
a' késünk, unser Messer. a' késétek, euer Messer. a' kések, ihr M.

III. Jegyzés. Ha ezek a' Névmássai, a' Magábanérthetőnek utánna állanak, akkor nem változnak, sem az Egyesben, sem a' Többesben. P. o. Dieser Mantel ist mein, diese Uhr ist mein, jenes Buch ist dein, jene Feder ist dein, diese Bücher sind mein, 's a' t.

IV. Jegyzés. Ha ezek a' Névmássai, nem állanak a' Substantivumok előtt, hanem utánnok külön vonásban; akkor a' *Hímnemben* er-ret, az *Anyanemben* e-t, a' *Közneben* es-izet vesznek fel; így: meiner, meine, meines, deiner, deine, deines, 's a' t. vagy ezek helyett az itt következő Névmássai tétetnek, mellyek amazokkal egy értelmük és éppen úgy ejtegetődnek, mint azok, úgymint:

Az Egyesben.

A' Többesben.

der Meinige,	die Meinige,	das Meinige,	die Meinigen.
der Deinige,	die Deinige,	das Deinige,	die Deinigen.
der Seinige,	die Seinige,	das Seinige,	die Seinigen.
der Ihrige,	die Ihrige,	das Ihrige,	die Ihrigen.
der Unsrige,	die Unsrige,	das Unsrige,	die Unsrigen.
der Eurige,	die Eurige,	das Eurige,	die Eurigen.
der Ihrige,	die Ihrige,	das Ihrige,	die Ihrigen.

V. Jegyzés. A' mint oda feljebb láttuk, a' Németek azal betsülnek meg valakit, hogy a' Többesben beszélnek vele, így: sie ök, az az. Sie, az űr, Kegyelmed, 's a' t. Ehez képest ezeket is: az űré, az Aszfonyé, a' Kegyelmedé; az űrének, az űrét: a' Kegyelmedének, a' Kegyelmedét, 's a' t. a' *bírást jelentő Névmássai* közül ezen Többessel teszik ki, ihr, ihre, ihr, az övék, a' mellyek akkor a' jelentéseket a' mi nyelvünk szerént Egyesre változtatják 's nagy betűvel írónak a' Németben, így:

Az Egyesben.

1. Jhr, Jhre, Jhr, az Úré, az Afzszonyé, a' Kigyelmedé.
2. Jhres, Jhrer, Jhres, az Úrének, az Afzszonyénak, 's a' t.
3. Jhrem, Jhrer, Jhrem, az Úrének, az Afzszonyénak,
4. Jhren, Jhre, Jhr, az Urét, az Afzszonyét.

A' Többsben.

1. Jhre, az Úréi, 's a' t.
2. Jhrer, az Úréinak.
3. Jhren, az Úréinak.
4. Jhre, az Úréit.

Különös Jegyzős a' birtokos é-ről.

A' birtást jelentő Név mássai egyszersmind személyt és birtokot is jelentenek; mert ezekkel az *enyim*, a' *tiéd*, az *övé*, már annyit mondok az *én mim* v. *birtokom*, a' *te mid* v. *birtokod*, az *ő mije* v. *birtoka*. Ezen Név mássaiban az első és második személyek (én, te; mi, ti), szorossan meg lévén már határozva, látni való, hogy ott csak a' birtok változhatik; e' helyett, t. i. az *enyim*, a' *tiéd*, kitehetem nyilván is a' mi az *enyim* v. *tiéd*, így: az *én könyvem*, az *én ruhám*; a' *te könyved*, a' *te ruhád*, 's a' t. A' harmadik személynél nem így van a' dolog; mert ott a' személy bizonytalan lévén, az *övé* helyett tehetek akarkit, így: a' Grófé, a' Jánosé, az Istváné, az Úré, az inasé 's a' t. és ezek e' Szerént szinte olyan Nominativusok, mint az az *övé*, melynek a' *személyét* felfedezik, de a' *birtokát* nem. Továbbá: valamint ezek: az *enyim*, a' *tiéd* két tárgyat foglalnak egybe 's azok helyett állanak, mint feljebb ezen példákban látánk az *én könyvem*, az *én ruhám*; úgy ezek is: az *övé*, a' *Grófé*, az *Istváné*, az *inasé*; az *övéi*, a' *Gróféi*, az *Istvánéi*, két tárgyat foglalnak egyben, ú. m. a' személyt és a' birtokot, és ha ezt mind a' kettőt felfedezem, akkor így szóllok: az *ő könyve*, a' Gróf kertje, a' Gróf jószágá; az István könyve; az inas ruhája, 's a' t. mely szövegekben a' birtokos mindenkor Genitivusban van, és így is mondhatom: a' Grófnak a' kertje, az Istvánnak a' könyve, az inasnak a' ruhája: a' birtokot jelentő szó pedig állhat akár mely Ejtésben, a' mint azt a' Mondás öszvetétele kívánja: p. o. A' Gróf kertjének a' fekvése szép, az István könyvét megvettem, 's a' t. Ezen itt előadott öszvetételek Németre való fordításában semmi nehézség sints, csak arra kell vigyázni, hogy a' Németben a' birtokjelentő szót a' bíró személy eleibe kell tenni, így: a' Gróf kertje, v. a' Grófnak a' kertje, der Garten des Grafen: az István könyve, v. az Istvánnak a' könyve, das Buch des Stephans; a' Gróf kertjét eladták, den Garten des Grafen hat man verkauft. De az itt a' legfőbb kérdés, hogy miképpen felel ki a' Németek az ilyen szövegek helyett álló é végezettel öszvetett szöveget? minéműek: a' *Grófé*, a' *Grófénak*, a' *Grófét*; az *Istváné* 's a' t. Ezt a' következő Regulák határozzák meg;

1. Midőn ezen é végezetű szókkal csak a' Nominativusban kérdezzünk és felelünk így: Kie ez a' könyv? az Istváné ez a' könyv? F. az övé, v. az Istváné, 's a' t. akkor a' Németek az é végezettel ezen igével szöveget kitenni és gebört, (tartozik), és mivel ez az ige gebört Dativust kíván: a' szó a' melly az é előtt áll a' Dativusba tetelik, így: t. kie? wem gebört? mert *ki*? németül *wer*? ennek a' Dativussa *wem*? Példák erre: Kie ez az óra? wem gebört diese Uhr? F. Az Atyámé, sie

gehört meinem Vater, vagy csak így: meinem Vater. A' Jánosé ez a' könyv? gehört dieses Buch dem Johann? Igen is az övé, ja, es gehört ihm. Az Uré ez a' kalap? gehört der Hut Ihnen? F. ja, er gehört mir. — Mert az Ur németül Sie, ennek a' Dativussa Ihnen.

2. Mikor az *é* végezetű szó Szubjektum helyén áll, akkor a' Név-mássát magát az *övé* így teljzük ki, *seiner, seine, seines, ihrer, ihre, ihres*, vagy ezek helyett sokkal tisztességesebb, ha ezzel élünk, *der Seinige, die Seinige, das Seinige; der Ihrige, die Ihrige, das Ihrige*, p. o. ezek között a' kalapok között az *övé* legdrágább, unter diesen Hüten ist der Seinige (od. seiner) der theuerste; az *övé* helyén álló szókat pedig, p. o. az *Istváné, a' Jánosé, a' Grófé, az inasé*, Genitivussal, és a' birtokos *é*-t ezzel teljzük ki, *seiner, seine, seines, ihrer, ihre, ihres*, ahoz képest, a' mint az *é* alatt értetődő szónak *neme* (genusa) hím- anya- v. köznemű névmássát kíván; p. o. Ezek között a' kalapok között a' Jánosé legdrágább, unter diesen Hüten ist des Johanns seiner der theuerste. A' mi kertünk is nagy, de a' Grófé még nagyobb, unser Garten ist auch groß, aber des Grafen seiner ist noch größer. Ez a' penitzius nem éles, talám az ötsémé élesebb, dieses Federmesser ist nicht scharf, vielleicht ist meines Bruders seines scharfer; ez a' penna nem jó, talám az Istváné jobb, diese Feder ist nicht gut, vielleicht ist des Stephans seine besser.

3. Ha ezek a' birtokos *é*-vel öszveköttött szók a' Nominativuson kívül más Ejtésben vannak, vagy pedig Elölutoljáró járul hozzájuk, akkor is az éppen most leirt módon tétetnek ki, így: a' Jánosét (t. i. könyvét) én hoztam el. Des Johans seines habe ich mitgenommen: az Istvánéra (t. i. levelére) én feleltem, auf des Stephans seinen habe ich geantwortet; (nem így: des Stephans auf seinen). — A' betsület adó szóllásokban ezeket: az Uré, az Urét, az Uréból, az Alszonyé, a' Kegyelmedé, 's a' t. így teljzük ki: Ihr, Ihre, Ihres, vagy der Ihrige, die Ihrige, das Ihrige, Ihren, vagy den Ihrigen, 's a' t. aus Ihren, v. aus dem Ihrigen, 's a' t. Mikor pedig kérdés vagy felelet; akkor itt előadott 1. Regula szerént bánunk ezekkel is, így: Az Uré ez a' könyv? gehört dieses Buch Ihnen? Mellyik az Uré? welcher gehört Ihnen? 's a' t.

III. A' Mutató és Meghatározó Név-mássairól.

§. 52. Ide tartoznak az itt következő Név-mássai.

der,	die,	das,	ez, az, ez az, az a'.
dieser,	diese,	dieses,	ez, emez.
jener,	jene,	jenes,	az, amaz.
derselbe,	dieselbe,	dasselbe,	ugyan az.
derjenige,	diejenige,	dasjenige,	az az, az a'.
wer, a' ki,	was, a' mi,	a' mit.	

I. Jegyzés. A' dieser, és jener egészen a' Meghatározó Név-szótska szerént ejtegetődik. A' többek így:

Az Egyesben.				A' Többsben.	
Hím.	Anyan.	Köznem.	— —		
1. der,	die,	das,	az a'.	1. die,	azok a'.
2. dessen,	der, deren,	dessen,	annak a'.	2. deren,	azoknak a'.
3. dem,	der,	dem,	annak a'.	3. denen,	azoknak a'.
4. den,	die,	das,	azt a'.	4. die,	azokat a'.

Az Egyesben.

1. derselbe,	dieselbe,	dasselbe,	ugyan az.
2. desselben,	derselben,	desselben,	ugyan annak.
3. demselben,	derselben,	demselben,	ugyan annak.
4. denselben,	dieselbe,	dasselbe,	ugyan azt.

A' Többsben.

1. dieselben,	ugyan azok.	3. denselben,	ugyan azoknak.
2. derselben,	ugyan azoknak.	4. dieselben,	ugyan azokat.

Ezeknek tsak Egyesek van:

1. wer,	a' ki.	3. wem,	a' kinek.	1. was,	a' mi.
2. wessen,	a' kinek.	4. wen,	a' kit.	4. was,	a' mit.

II. Jegyzés. A' Pronomen der kimondása különbözik a' Meghatározó Nemszótka kimondásától, mert ebben az e betű valamennyire megnyújtatik, így: dér, dém, dén.

III. Jegyzés. Mikor ez a' Mutató Név mássa ez, az a' Magyarban nem éppen a' Magábanérthető előtt áll, akkor németül így tétetik ki, daß ist; nem nézvéen arra, hogy a' Magábanérthető Hímnemű e', vagy Anyanemű: p. o. Ez szép írás. Daß ist eine schöne Schrift. Ez jó óra, daß ist eine gute Uhr. Ez haznos regula, daß ist eine nützliche Regel. Így van ez akkor is, ha kérdünk valamit. P. o. Az Uré az az óra? Ist das Ihre Uhr? Jó bor ez? Ist das guter Wein? Ez a' daß ist még olyan forma erőt is ad a' Mondásnak, mint a' magyarban ez: *ejnye be!* P. o. Ejnye be jó kés ez! daß ist ein gutes Messer, ! Ejnye be drága posztó az, daß ist ein theures Tuch! Ejnye be rossz idő van! daß ist ein schlechtes Wetter! Ejnye be szép írás ez! daß ist eine schöne Schrift! 's a' t.

IV. A' Kérdő Név mássairól.

§. 53. Ezekkel a' Név mássaival vagy személyről vagy dologról kérdezzünk valamit. Ide tartoznak ezek:

was für einer?	mitsoda?	welcher?	
was für eine?	mitsodás?	welche?	melyik?
was für eines?		welches?	
wer?	kitsoda?	welch ein?	welch eine?
was?	mitsoda?	welch eines?	minő? millyen?

I. Jegyzés. A' welcher, =e, =es, a' Meghatározó Nemszótka szerént ejtegetődik; ezekben pedig, was für einer, welch ein, tsak az ein ejtegetődik, amazok nem változnak. A' wernek Ejtegetését láttuk feljebb.

II. Jegyzés. Mikor a' was für eine, együtt van a' Substantivummal, akkor az első Ejtésben így tétetik a' Hímnemű és

Köznevelő szóhoz was für ein, az Anyanemű szóhoz így: was für eine. Ezen kívül; illyenkor elválasztatik egymástól; a' was elől áll; a' für ein, für eine pedig a' Substantivum előtt. P. o. Mitsoda étel az? was ist das für eine Speise? Mitsoda hús az? was ist das für ein Fleisch? mitsoda kérdés az? was ist das für eine Frage? mitsoda lárma az? was ist das für ein Geschrey od. Lärm? ée.

V. A' Viszszahozó Névmássairól.

§. 54. Ezek a' Névmássai a' már fennforgott dolgot hozzák vissza elménkbe, vagy azokra igazítanak vissza, és ezen okból mindenkor olyan végezetet vesznek fel, a' mitsodás nemű a' Magábanérthető, a' mellyre visszaigazítanak, p. o. der runde Tisch, welchen od. den ich neulich gekauft habe, az a' kerék asztal, a' mellyet én a' minap vettem, 's a' t. Ide tartoznak ezek:

welcher, e, es,) a' ki, melly, a' melly, a' mellyik.

der, die, das,)

so, a' melly, a' mellyet. *Ezzel már ma nem igen élnek.*

Jegyzés. Ezek közül a' welcher, a' mint feljebb is mondanék, éppen úgy ejtegetődik, mint a' meghatározó Artikulus. A' der, die, das, Ejtegetését láttuk az 52-dik §. alatt. A' welcher sokkal közönségesebb mint a' der, de azonban, a' welcher 2-dik Ejtése helyett, jobb a' der 2-dik Ejtésével élni, dessen és deren-nel, mind az Egyesben, mind a' Többsben, p. o. der Mann dessen (nem welcher) du erwähnest, ée., az az ember, a' kiről emlékeztél, v. a' kit emlegettél, 's a' t.

HATODIK RÉSZ.

Az Elölutoljárókról, vagy Praepositionokról.

§. 55. Az Elölutoljárók, mellyek a' Magyar Nyelvben mindenkor az első Ejtés után szoktak tétettetni; a' Német Nyelvben az első Ejtésen kívül mindenikhez tétetnek, még pedig elől, és csak néha utól. A' következő Táblák mind az Ejtést, mellyet az Elölutoljárók kívánnak, mind azoknak jelentéseiket előnkbe állítják:

A' mellyek után egy * van azok utánna tétetődnek a' Szóknak, a' melly után pedig ** van, az néha elől, néha pedig utól áll.

I. Második Ejtést kívánó Elölutoljárók.

anstatt)

P. o. anstatt meiner, én helyettem.

statt) helyett;

statt der Gesetze, a' törvények helyett.

diesseits, -n innen, 's a' t.

diesseits der Donau, a' Dunán innen.

jenseits, -n túl, 's a' t.	jenseits der Theis, a' Tízán túl.
halben, halber, * -ért;	der Freundschaft halben, barátságért.
außerhalb, -n kívül;	außerhalb der Stadt, a' városon kívül.
innerhalb, -n belül;	innerhalb der Mauer, a' köfalon belül.
während, alatt, ideje alatt;	während des Kriegeß, a' háború alatt.
wegen, ** miatt, -ért.	wegen einer Sache od. einer Sache wegen, egy bizonyos dologért, vagy dolog eránt.

II. Harmadik Ejtést kívánó Elölutoljárók.

aß, -ból, bül;	aus der Kirche, a' templomból.
auffer, -n kívül;	auffer deinem Vater, az atyádon kívül.
bey, -nál, nél;	bey meinem Freunde, a' barátomnál.
entgegen, * ellenébe, ellene;	dem Winde entgegen reiten, szél ellenébe lovagolni.
mit, -al, -el, -val, -vel; által;	mit dir, veled; mit dem Stocke, a' bottal.
nach, után; múlva; szerént;	nach der Stunde, óra után; nach zwey Wochen, két hét múlva; nach der Sonne richten, a' naphoz igazítani; nach Wien reisen, Bétsbe utazni.
nächst, mellett, után;	er saß nächst mir, közel ült hozzám, v. mellettem.
nebst, -val együtt, -vel együtt;	nebst seinem Schwager, a' sógorával együtt.
seit, -tól fogva, -től fogva;	seit der Zeit, azólta, azon időtől fogva.
von, -tól, től; ról, röl; bül, bül;	ich habe es von deinem Vater gehört, az atyádtól hallottam; was sagt man von ihm? mit mondanak róla; daß macht man von Eisen, ezt vashól csinálják.
zu, -hoz, -hez; on, en;	zu dir, hozzád; zu der Sache, a' dologhoz, zu Pest, Pesten; zu Preßburg, Pozsonban.
zuwider, * ellen.	dem Befehle zuwider, a' parantsolat ellen.

III. Negyedik Ejtést kívánó Elölutoljárók.

durch, -n által, -n keresztül;	durch die Stadt, a' városon keresztül.
für, -ért; -nak, -nek;	für dieses Buch; ezért a' könyvért; fürs (für das) Geld, pénzért; für gut halten, jónak tartani.
gegen, ellen; felé; eránt, hoz, hez; ra, re, mellett;	gegen den Befehl handeln, a' parantsolat ellen tselekedni; gegen Abend, estve felé; die Liebe Gottes gegen die Menschen, az Isten szeretete az emberekhez; Gegen Quittung, nyugtató írás mellett.

ohne, nélkül;	ohne deine Erlaubniß, engedelmel nélkül; ohne dich, nálad nélkül;
um, ért; -on; körül; -kor;	um einen Gulden, egy forintért, egy forinton; um die Festung, a' vár körül; um zehn Uhr, tíz órakor.
wider, ellen;	wider den Feind, az ellenség ellen; wider dich, ellened.

VI. Ollyan Elölutoljárók, mellyek egy értelemben Dativust, más értelemben Accusativust kívánnak magok után.

a) Erre a' kérdésre: *hol?* 3-dik Ejtést v. Dativust kívánnak.

an, -n, an, en, on; ban,	an diesem Orte, ezen a' helyen; am (an dem) Leben seyn, életben lenni. Am Fenster sitzen, az ablaknál, v. az ablakban ülni. Man kenne das Silber an dem Klange, pengéséről esmerni meg az ezüstöt.
-ben; nál, nél: ról, ről;	
auf, -n, an, en, on; ban,	auf dem Tische liegt es; az asztalon van. Auf der Stube seyn, a' szobában lenni; er ist auf dem Thurme, a' toronyban van. Er ist auf beyden Augen blind, mind a' két szemére vak.
ben, -ra, re;	
hinter, megett;	hinter der Thür, az ajtó megett; hinter mir, a' hátam megett.
in, -ban, -ben; alatt.	in dem Garten, a' kertben; in einer Woche, egy hét alatt.
neben, mellett;	neben dem Wirthshause, a' vendégfogadó mellett.
über, felett; -n túl;	über der Mahlzeit trinken, ebéd felett, v. ebédnél inni. Über der Gränze, a' határon túl v. kívül.
unter, alatt;	unter dem Bette, az ágy alatt.
vor, előtt;	vor dem Thore, a' kapu előtt.
zwischen, között;	zwischen mir und dir, én közötttem és te közötted.

b) Erre a' kérdésre: *hova?* 4-dik Ejtést v. Accusativust kívánnak.

an, -hoz, -hez: ra, re;	an wem ist der Brief adressirt? kihez van az a' levél ítasítva?
auf, -ra, -re; -ba, -be.	lege es auf den Tisch, tedd az asztalra. Gehe auf dein Zimmer, menjünk a' te szobádba.
hinter, megé;	hinter die Thür, az ajtó megé.
in, ba, be;	geh in die Schule, menj az iskolába.
neben, mellé;	neben die Wand, a' fal mellé.
über, on keresztül, v. által.	über das Wasser, a' vizen által.

unter, alá;	unter das Kanape, a' kanapé alá.
vor, eleibe;	hänge es vor das Fenster, akald az ab- lak eleibe.
zwischen, közé, közibe;	setze dich her zwischen uns, ülj ide kö- zinkbe.

I. Jegyzés. Vannak egynehány öszvetett Elölutoljárók is, mellyek a' szókat magok közé veszik, ú. m.

von—an, tól fogva, tól fogva; von heute an, mától fogva.

von—auf, tól fogva, tól fogva; von seiner Jugend auf, ifjúságától fogva.

von—her, tól fogva, tól fogva; von Ewigkeit her, öröktől fogva; von Anfang her, elejétől fogva.

um—herum, körül; um die Stadt herum, a' város körül.
um—willen, (Genit. kíván)ért; um Gottes willen! az Istenért! um des Himmels willen! az Isten Szerelméért! Az egekre kérek!

II. Jegyzés. Vannak némelly *határozó szótskák* és *praepositional öszvetett Substantivumok*, mellyeket némelly Grammatikusok azon okból hogy azok is 2-dik Ejtést kívánnak magok után, eddig a' Praepositiók közé számláltak. Ezeket, Adelong szerént, mi is a' Határozók közé tettük által. Illyenek: oberhalb, felyül rajta; unterhalb, alól rajta; Kraft, ereje szerént; Laut, Izerént; in Rücksicht, rá nézve, -re nézve; 's a' t.

III. Jegyzés. A' Magyar nyelvben az Elölutoljárók soha sem tétetnek a' személyes Névmássai után így: *énben, éntől, te által, 's a' t.* hanem az Elölutoljárók veszik fel magok után a' személyeket Affixumok által, így *bennem, benned, benne; tölem, töled, töle; általam, általad, általa;* vagy pedig, ha a' személynek még nagyobb erőt akarunk a' mondasban adni, így: *én bennem, te benned, ő benne; én tölem, te töled, 's a' t.* A' Németben mind a' két esetre a' közönséges regula mellett kell maradnunk, utánnok tévén a' Praepositioknak, a' Névmássainak azt az Ejtését, mellyet kíván, így: *in mir, bennem v. én bennem; in dir, te benned; in ihm, ő benne; von mir, én tölem; durch mich, én általam, 's a' t.*

IV. Jegyzés. Vannak a' Magyarban egynehány kettős Elölutoljárók, mellyeknek egyike ezen végezet *an, on, en, ön, a' Vocalisok* után pedig tsak egy *n.* Ezeket oda feljebb tsak egy *-n*-nel jegyeztem ki a' párjok előtt, mivel hozzász volna mind kirakni így: *an innen, en innen, on innen, ön innen -n innen.* Azon *-n* betűket tehát mind így kell érteni.

V. Jegyzés. A' Praepositiók többnyire rövid és magokban érthetetlen szótskák lévén, igen nehéz azokat megtanulni. Erre nézve a' példák szükségesek, hogy a' Tanuló azokat megtanulván, azokkal együtt az Elölutoljárónak mind jelentését, mind az Ejtést mellyet kíván, megtanulja.

VI. Jegyzés. Némelly Praepositioik ha öfzvekerülnek a meghatározó Artikulussal és más Névmássaival, azokkal öfzveolvalztatnak így:

im, az az in dem; im Zimmer, a' szobában; im Hofe, az udvaron.

am, — an dem; am Fenster, az ablaknál, v. az ablakban.

ins, — in das; ins Feuer, a' tűzbe; ins Wasser, a' vízbe.

aufs, — auf das; aufs prächtigste, a' legpompásabb módon.

womit? — mit was? womit hat er sich unterhalten, mivel múltatta magát.

wozu? — zu was? wozu braucht er dieses? mire kell ez neki.

worin, — in was, és in welchem; worin besteht diese Kunst? miben áll ez a' mesterség?

daraus, — aus dem; daraus kann man sehen, abból láthatni.

darnach, — nach dem; was that er darnach; mit mivel azután?

HETEDIK RÉSZ.

A' Számokról.

§. 56. A' Számok, mellyek a' dolognak mennyiségét határozzák meg, ötfélék, ú. m. 1. Sarkalatosak. 2. Rendelők. 3. Sokszorozók. 4. Öfztók, és 5. Meghatározók.

1. Sarkalatos Számok.

§. 57. Ezekkel számlálunk és felelünk ezen kérdésre: *hányan?* v. *ennyien?* wie viel? és a' Többsben így: *hányan?* *ennyien?* wie viele? P. o. sechs, hatan, 's a' t.

1. eins, egy.

2. zwey, kettő.

3. drey, három.

4. vier, négy.

5. fünf, öt.

6. sechs, hat.

7. sieben, hét.

8. acht, nyolcz.

9. neun, kilentz.

10. zehen, (tén) tíz.

11. elf, (elf) tizenegy.

12. zwölf, tizenkettő.

13. dreyzehen, tizenhárom.

14. vierzehen, tizennégy.

15. fünfzehen, (fufzen) tizenöt.

16. sechzehen, tizenhat.

17. siebzehen, tizenhét.

18. achtzehen, tizennyolcz.

19. neunzehen, tizenkilentz.

20. zwanzig, húsz.

21. ein und zwanzig, huszonegy.

22. zwey und zwanzig, huszonkettő.

23. neun und zwanzig, huszonkilentz.

30. dreyßig, harmintz.

31. ein und dreyßig, harmintzegy.

32. zwey und dreyßig, harmintzketttő.

40. vierzig, negyven.

41. ein und vierzig, negyvenegy.

50. fünfzig, (fufzig) ötven.

60. sechzig, hatvan.

70. siebenzig, hetven.

80. achzig, nyolczvan.

90. neunzig, kilentzven.

100. hundert, száz.

101. hundert und eins, száz egy.

200. zweyhundert, kétszáz. 1001. tausend und eins, ezeregy.
 1,000. tausend, ezer. 100,000. hunderttausend, százezer.
 1,000,000. eine Million, egy millió.

Jegyzés. A' Sarkalatos Számok általjában véve nem ejtegetődnek, kivéven ezt einsch. Ezt ezen esetben úgy kell nézni, mint akarmelley más Adjectivumot, a' mint alább meglátjuk, és háromféle Ejtegetése van; a) így: der eine, die eine, das eine, az egyik. b) így: ein Mensch, egy ember, eine Frau, egy afszony, ein Kind, egy gyermek. c) mikor magában áll; és a' Substantivumára vivődik, így: einer, eine, eines, egy, az egyik. E' szerépt az Ejtegetése módját az Adjectivumoknál alább meglátjuk. A' többi számok nem változnak egyébütt csak a' Dativusban, a' hol en végezetet vesznek fel, (ezeken kívül sieben, zehen, mivel ezek már úgyis en-ben mennek ki); de ez csak akkor esik meg, ha magokban állanak Substantivum nélkül így: wáhle dir aus diesen dreyen, eines, válaszs magadnak e' közül a' három közül egyet; auf allen viereu friecheu, négy kézláb mászni; er kam mit noch achten, kilentved magával jött; sie kamen zu zwanzigen, hunderteu, tausenden, húlzanként, százanként, ezerenként jöttek. A' közönséges beszédben szokásban van, hogy ezen számokat, ha magokban állanak a' négyen kezdve a' tizenkettőig e-vel nevelik, mi pedig a' magyarban en végezettel élünk illyenkor, így: es waren ihrer viere, fünf, sechs, sieben, (mert ezt az egyet így siebenem nem mondják) achte, zwölfe; négyen, öten, hatan, heten, nyoltzan, v. tizenketten voltak.

2. Rendelő Számok.

§. 58. Ezek a' Sarkalatosaktól származnak te v. ste végezettel, kivéven ezt: der erste, az első. Ezekkel erre a' kérdésre felelünk, der wievielte? hanyadik? Ezeket úgy kell nézni mint Adjectivumokat, mellyek a' meghatározó Articulussát a' Substantivumnak mindenkor magokkal hordják; így der erste, die erste, das erste, der erste Buchstab, az első betű, die zweyte Frage, a' második kérdés; das dritte Haus von hier, a' harmadik ház ide. Ejtegetéseket az Adjectivumoknál megláthatjuk.

der erste, az első.	der zehnte, a' tizedik.
der zweyte, a' második.	der zwanzigste, a' huszadik.
der dritte, a' harmadik.	der dreißigste, a' harmintzadik.
der vierte, a' negyedik.	der hundertste, a' századik.
der fünfte, az ötödik, 's a' t.	der tausendste, az ezeredik.

Jegyzés. A' Német Nyelvben a' független Adjectivumok egyfzersmind Adverbiumok is, mint ez: theuer, drága, és drágán; de mivel az itt előszámlált Rendelő számok nem füg-

getlenek, hanem öszvekötésben vannak: erre nézve ezektől különös végezettel kell ismét Adverbiumokat formálni, így:

Határozók a' Rendelő Számoktól.

erstens,	először.	sechstens,	hatodszor.
zweytens,	másodszor.	zehntens,	tizedszer.
drittens,	harmadszor.	elfstens,	tizenegyszer.
viertens,	negyszer.	zwölftens,	tizenkettőszer.
fünftens,	ötödszer.		

3. Sokszorozó Számok.

§. 59. Ezek, vagy ilyen végezettel formálódnak a' Sarkalatosoktól erley; a' melly végezet a' dolgokat nemekre és tulajdonságokra nézve sokszorozza, mint ez a' magyar végezet *féle*. Ezek az erley-ban végződő számok változhatatlan Adjectivumok, mellyekkel ezen kérdésre felelünk, wie vielerley? hányféle?

einerley;	egyféle,	zwölferley,	tizenkétféle.
zweyerley,	kétféle:	hunderterley,	százféle.
dreyerley,	háromféle:	vielerley,	sokféle.

vagy ezen végezettel *fach*; a' melly a' dolgot számára nézve sokszorozza, mint ez a' magyar végezet *szoros*, *szeres*, *szőrös*. Ezek a' *sfach* végzetű Számok mind Adjectivumok, és éppen úgy változnak mint más Adjectivumok. — Ezekkel erre a' kérdésre felelünk; wie vielfach? hány/zoros, és hány/zoroson? Ezek egyizersmind Adverbiumok is.

einfach,	egyszeres,	adv.	egyszeresen.
zweyfach,	kétszeres,	—	kétszeresen.
dreyfach,	háromszoros,	—	három/zoroson.
zehnfach,	tízszeres,	—	tízszeresen.

Határozók a' Sokszorozó Számoktól.

Jegyzés. Az erley végzetű Sokszorozó Számoktól úgy formáltatnak Határozók v. Adverbiumok, hogy azokat ezen szók közé tesszük auf — Art, módon, v. képpen, P. o.

auf zweyerley Art,	kétféleképpen.
auf dreyerley Art,	háromféleképpen.
auf fünferley Art,	ötféleképpen.
auf vielerley Art,	sokféleképpen.

4. Osztó Számok.

§. 60. Ezekkel ezen kérdésre felelünk: hányával? zu wie viel?

einzeln, egyenként;	zu vieren, négyével.
zwey und zwey,) párjával;	zu hundertien, százával, százanként,
od. paarweise,)	's a' t.

Ezek mind Határozók és nem változhatnak.

5. Meghatározó Számok.

§. 61. Ezek a' Sarkalatosoktól ezen végezettel formálatnak *maßl*, *szor*, *szor*, *ször*, és Adverbiumok; hanem ig végezettel Adjectivumot lehet belölök formálni, a' mint mindjárt megláthatjuk:

a. Adverbiumok ezen kérdésre *wie* vielmahl? *hányszor*.

einmaßl,	egyszer;	zehnmaßl,	tízszor.
zweymaßl,	kétszer;	dreyßigmaßl,	harmintzszor.
dreymaßl,	háromszor;	hundertmaßl,	százszor.
viermaßl,	négyyszer;	vielmahl,	sokszor.
fünffmaßl,	öttször;		

b. Adjectivumok ezekből, ig végezettel.

eintmaßlig,	egyszeri;	viermaßlig,	négyzseri.
zweymaßlig,	kétszeri;	oftmaßlig,	gyakori.
dreymaßlig,	háromszori;	vielmahlig,	sokszori.

6. Határozatlan Számszók.

§. 62. Vannak egynehány szók, melyek a' dolognak bizonytalan mennyiségét azoknak általában tsak sokaságát v. kevésségét fejezik ki. Ezeket az újabb Német Grammatikusok kezdtették a' Számok közé számlálni. Illyenek ezek:

viel,	sok;	etliche,	egynehány.
wenig,	kevés;	jeder,	minden, mindenik.
mehrere,	többen, sokan;	alle,	mind, mindnyájan.
mancher,	némely;	kein,	egy sem.
einige,	némelyek, egynehány;	sämmtliche,	mindnyájan.

Megjegyzést érdemel itt elsöben is az; hogy ezek a' *határozatlan számszók* a' Magyarban a' Többséket, minden Regula ellen, a' sarkalatos számokkal együtt, *an en* végezettel formálják. Nem így beszéllünk t. i. *ötek*, *hataok*, *százok*, *ezerek*, *sokak*, *kevesek*, *egynehányak*, *mindnyájak*; hanem így: *öten*, *hatan*, *százan*, *ezeren*, *sokan*, *kevesen*, *egynehányan*, *mindnyájan*; hogy pedig ezek a' Többses Elsö Ejtése helyett állanak, megtetűzik abból, hogy, ha Elölutoljárót tesztek utánnok, akkor a' Reguláris Ejtést állítom helyekbe, így: *ezerektől* hallani; sokaktól elzédtek a' fegyvert, *mindnyájokról* azt hírlelik, 's a' t. Ezen Többséseket a' Németek e-vel formálják így: *vieler*, *sokan*; *wenige*, *kevesen*; *alle*, *mindnyájan*; 2. *Ejtés*: *vieler*, *sokaknak*; *weniger*, *kevéseknek*, v. *keveseknek*; *allen*, *mindnyájoknak*, *mindeneknek*; 3. *Ejtés*: *vielen*, *sokaknak*; *allen*, *mindnyájoknak*, 's a' t. 4. *Ejtés*: *vieler*, *sokakat*, 's a' t. Egyébaránt az Ejtegetésekre nézve meggyeznek az Adjectivumokkal, mert ugy ejtegetödnök mint ezek

midőn a' Substantivumok előtt magokban állanak, a' mint majd meglátjuk.

Jegyzés. Ezek: wenig, viel, mehr, gyakran állanak a' Substantivumok előtt minden változás nélkül, mikor csak általában és meghatározás nélkül áll a' Substantivum; P. o. das ist viel Geld; az sok pénz: wenig Brod, kevés kenyér, v. gib mir ein wenig Brod, adj egy kevés kenyeret. Ellenben, így kell mondani ezt: Bieleß Geld ist nicht immer nützlich, a' sok pénz nem mindég hasznos 's a' t.

NYOLTZADIK RÉSZ.

A' Mássalérthetőkről, v. Adjectivumokról.

§. 63. A' Mássalérthetőkről, mellyek a' Substantivumoknak tulajdonságait és esmértető jeleit fejezik ki, ezeket kell tudni:

1. Hogy származnak más szóktól és mitsoda tulajdonságot jelentenek végezeik.
2. Mi módon tételnek ölzve a' Substantivumokkal 's hogy Ejtegetődnek.
3. Az Ölzvehasonlításban (Comparatio-ban) hogy változnak.

1. Az Adjectivumok Származásáról.

§. 64. A' Mássalérthetők vagy eredeti *gyökér-szók*, minéműek, klein, kicsiny; groß, nagy; stark, erős; gut, jó; alt, régi, öreg, vén; jung, ifjú; hart, kemény; weich, puha, lágy; dick, vastag, 's a' t. vagy bizonyos végzetek segítettével más szóktól formáltatnak, mint ezek: sichtbar, érezhető; sichtbar, látható; schmerzhaft, fájdalmas; lebhaft, eleven, virgontz; menschlich, emberi; göttlich, isteni; mächtig, hatalmas; prächtig, pompás, derék; kindisch, gyermekes; weibisch, aszfzonyos: vagy végre ölzvetett szók, minéműek, finreich, igen elmés; grundfalsch, éppen nem igaz; leichtgläubig, könnyen hívő, 's a' t.

§. 65. Az ölzvetett szókról általában, későbbben kell szólunk, mivel itt még idejekorán és haszon nélkül olvasnának azokat a' Tanuló. A' mi pedig a' Szármozott Adjectivumokat illeti; azok ezen itt következő tíz végezetek segítettével formáltatnak más szóktól:

=bar, =sam, =cu, =ern, =ig, =icht, =isch, =er, =lich, haft.

Igaz ugyan, hogy ezen végezetek jelentését és ezek által a' szók származásának módját, koránt sem lehet a' Német nyelvben olly tökéletes regulák által meghatározni, mint a'

Magyar nyelvben; mindazáltal ezeket a' Nyelvtanulónak tudni felette hasznos dolog.

Jegyzés. Egy nyelv sints Európában, mely a' Magyar nyelvhez, a' Szóklzármaztatása regulás módjára nézve közelítne. Annál inkább lehet sajnálni, hogy erre még Magyar Íróink közül is kevesen ügyelnek! 's onnan veszik eredeteket az ilyen idétlen kortszók: *példmány; rajzoldmány; irat; gyakorlat!!!* Ezer szerentséjére a' Magyar Nemzetnek, az Olvasó része a' Közönségnek a' jámborabb Írókkal együtt, olyan egészséges gyomorral bír még, hogy az efféle *koholmányokat* bé nem veheti; valamint az ilyen nyomorult bémálásokat sem, *fregatta, flotilla, trupp, eskadron, koffé,* a' mellyhez hasonlókat a' mi *istenadta Kurtrunkban* minden héten az unalomig olvasunk. — Már így ugyan szépen pallérozzuk a' Magyar nyelvet! félő, hogy az ilyen otromba pallérozással minden színét 's szépségét lepallérozzuk.

§. 66. Az Adjectivumokat formáló tíz végezetek értelme itt következik.

1. *-bar, -os, -es, -ható, -hető.*

A' *bar* értelmét nehéz meghatározni, mert sokféle; de tefzi főképpen alkalmas voltát a' tárgynak arra, a' mit a' gyökér szó tefz, és mind Magokbanérthetökböl, mind Igék. böi formálja a' Mássalérthetöket. P. o.

die Frucht,	gyümöls,	fruchtbar,	termékeny.
das Wunder,	tsuda,	wunderbar,	tsudálatos.
die Furcht,	félelem,	furchtbar,	rettenetes.
der Mann,	férjfiú, ember,	mannbar,	emberkoros.
danfen,	közlönni,	danfbar,	háládatos.
streiten,	hartzolni,	streitbar,	fegyverfogható.
lesen,	olvasni,	lesbar,	olvasható.
trinken,	inni,	trinkbar,	megiható, innivaló
sehen,	látni,	sichtbar,	látható.
heilen,	gyógyítani,	heilbar,	gyógyítható.

2. *-sam, -os, -es.*

A' *sam* végezetü szó azt mutatja, hogy valamelly tárgy valóban bír azzal a' tulajdonsággal, mellyet a' gyökér szó jelent. A' Gyökér szók itt is Magokbanérthetök és Igék. P. o.

die Jugend,	virtus,	tugendsam,	virtussal ékeskedő.
die Mühe,	fáradtság,	mühsam,	fáradtságos.
die Furcht,	félelem,	furchtsam,	félénk.
arbeiten,	dolgozni,	arbeitsam,	dolgos.
sparen,	takarítani,	sparsam,	takarékos.
wachen,	vigyázni,	wachsam,	vigyázó, szemes. [tó erejü.
heilen,	gyógyítani,	heilsam,	hasznos, foganatos, gyógyí-

3. *-en,* és 4. *-ern, -ból való, -ből való.*

Ez a' két végezet *-en* és *-ern,* a' matériát mutatja ki,

mellyből a' dolog áll v. készült. Ezek tehát csak Magában érthető Gyökérszóhoz tételnek. Többnyire az a, o, u elváltoznak á, ö, ü-vé. P. o.

das Gold,	arany,	golden,	arany,	aranyból való.
das Silber,	ezüst,	silbern,	ezüst,	ezüsből való.
das Eisen,	vas,	eisern,	vas,	vasból való.
das Kupfer,	réz,	kupfern,	(nem kupieren),	réz.
das Holz,	fa,	hölzern,	fa,	fából való.
das Wachs,	viasz,	wächfern,	viasz,	viaszból való.
der Stein,	kő,	steinern,	kő.	
das Leder,	bőr,	ledern,	bőr.	

Jegyzés. A' Magyar nyelvben a' *Nemzetet és Mátériát* jelentő szó egyfzersmind Substantivum és Adjectivum is. P. o. Magyar, ein Ungar, *Hungarus*; és Magyar, (vagy csak kis betűvel így: *magyar*). *Ungarisch*, v. *Ungarisch*, *hungaricus*; Német, német, Tót, tót, 's a' t. így ezek: arany, Gold, *aurum*; arany, golden, *aureus*, 's a' t. és így, az ilyen szókkal, *aranyból való*, *ezüsből való*, *fából való*, csak akkor kell élnünk, mikor azt akarjuk magyarázni, hogy *arany*, *ezüst*, nem *Substantivum*, hanem *Adjectivum*, p. o. *Lexiconokban*, de az írásban ez szükségtelen. Ki bezzéllné így: *aranyból való óra*; *ezüsből való kalán*; ezek helyett, arany óra, ezüst kalán.

5. *ig*, *-os*, *es*.

Az *ig* végezetű Adjectivum a' gyökérszó jelentését tulajdonítja a' tárgynak tulajdonságul. Itt a' gyökérisók többnyire Substantivumok. P. o.

gut,	jó,	gütig,	jó, jóságos, jó tulajdonságú.
der Muth,	bátorság,	muthig,	bátor.
der Stein,	kő,	steinig,	köves.
das Feuer,	tűz,	feurig,	tűzes, p. o. <i>szemek</i> .
das Holz,	fa,	holzig,	fás, fakeménységű.
der Dorn,	tövis,	dornig,	tövises.

6. *icht*, *forma*, *formájú*.

Az *icht* végezet, azt mutatja, hogy *hasonlít* a' tárgy ahoz, a' mit a' gyökérszó jelent. P. o.

der Stein,	kő,	steinicht,	kemény mint a' kö.
das Holz,	fa,	holzicht,	kemény mint a' fa.
das Öl,	olaj,	öhlicht,	olajos fogású, v. formájú, mintha olajos volna.

der Thor, bolond, thöricht, bolondos, mintha bolond volna.

Ezt a' végezetet az elébbeni *ig* végezettel a' Németek magok is sokszor eltserélik, de a' jó Irók soha sem.

7. *isch*,)
8. *er*,) -i, oda való, onnan való, 's a' t.

Ezt a' két végezetet az értelmére nézve egymástól meg

nem lehet különböztetni, hanem a' Szók formálásában annyival inkább választást kell közöttök tenni, mert:

1. Az *-isch* végezet a' Nemzetek és *néha* az Országok nevével formálja az Adjectivumokat, a' mellyeknek kettős értelmek van, P. o.

Ungar, Magyar, Ungrisch, 1. Magyar. 2. Magyarországi.
 Türke, Török, Türfisch, 1. Török. 2. Törökországi.
 Ruffe, Orosz, Ruffisch, 1. Orosz. 2. Oroszországi.
 Böhme, Tseh, Böhmisch, 1. Tseh. 2. Tsehországi.
 Franjose, Frantzia, Franjösisch, 1. Frantzia. 2. Frantziaországi.

2. Az *-er* végezet a' Városok tulajdon neveiből formál Adjectivumokat.

Wien, Béts, Wiener, Bétsi. Raaber, Györi.
 Preßburg, Po'sony, Preßburger, Po'sonyi. Ödenburger, Sopronyi.
 Ofen, Buda, Ofner, Budai. Pester, Pesti.
 Leipzig, Lipsia, Leipziger, Lipsiai, Pariser, Párisi.

A' Kivételeket olvasásból kell megtanúlni, minéműek: Schwetzer, Helvétziai, English, Angliai, 's a' t.

Továbbá: az *isch* végezet még másféle Adjectivumokat is formál: mellyek vagy tudományos és mesterségeket illető dolgokra tartoznak, vagy a' közneveknél hasonlításokat tesznek; vagy híjánosságot és hibát adnak elő. P. o.

a. poetisch, poétai; historisch, históriai; chemisch, kémiai.
 b. knechtisch, szolgai; bäurisch, paraszt; weibisch, aszszonyos.
 c. neidisch, irigy; argwöhnisch, gyanakodó; viehisch, baromi.

9. *-lich, os, es; val, vel, képpen; -ható; hető.*

Ez a' végezet 1. hasonlatosságot mutat; 2. valaminek módját adja elő; 3. pedig, mikor ígékhez járul, valaminek könnyen véghezvihető voltát jelenti. P. o.

a. göttlich, isteni; kindlich, gyermeki; rötlich, veres.
 b. mündlich, szóval, szájjal; eidlich, esküvéssel; käuflich, vevés által.
 c. leserlich, olvasható; beweglich, mozgatható; faßlich, értelmes, megfogható.

10. *-haft, -s, as, es, os.*

A' Substantivumoktól formálja az Adjectivumokat, mellyek a' gyökérszót tulajdonsággá változtatják. P. o.

das Herz, szív, herzhaft, bátor, a' kinek szíve, v. bátorsága van.
 der Fehler, hiba, fehlerhaft, hibás; Schmerzhaft, fájdalmas; 's a' t.

2. A' Mássalérthetők Esztegetéséről.

§. 67. Kétféle módon szokták a' Németek is a' Mássalérthetőt a' Magábanérthetővel öszvetenni; t. i. ennek vagy

eleibe, vagy utánna. Mikor utánna áll, mint itt: az idő *szép*; akkor a' Mássalérthetö nem változik, vagy nem ejtegetödik, akár az Egyesben legyen magyarul, akár a' Többsben; p. o.

Ez a' penna nem jó, Diese Feder ist nicht gut.

Az én pennáim nem jók, Meine Federn sind nicht gut.

Ez a' könyv drága, Dieses Buch ist theuer.

Ezek a' könyvek drágák, Diese Bücher sind theuer.

A' német Adjectivumokat ilyen állapotokban, midön t. i. nintsenek egyenes öszveköttetésben a' Substantivumokkal, független Adjectivumoknak nevezzük, a' melly nevezet alatt hogy mit értsünk, még most meg kell jegyezni.

Mikor pedig előtte áll a' Mássalérthetö a' Magábanért. hetönek, p. o. így: *szép* idő; akkor a' Mássalérthetök Ejtegetése kettö.

I. Az első Ejtegetésről.

§. 68. Az első Ejtegetés az, mikor a' Mássalérthetö előtt, vagy Nemszötska áll, vagy Névmássa. Az Ejtegetés ebböl áll: Minden Ejtés en-be megy ki, mind az Egyesben mind a' Többsben; kivéven az első Ejtést az Egyesben, mert ez kétféle; ú. m.

1-ször: Mind a' *három Nemben* e-be megy ki az első Ejtés akkor, ha Határozó Nemszötska, vagy ezen Névmássai előzik meg; *der, dieser, jener, welcher*, vagy ezek: *mancher, jener*, p. o. így:

der gute—, die gute—, das gute—,

jener hohe—, jene hohe—, jenes hohe—,

2-ször: A' *Hinnemben* er-be, az *Anyanemben* e-be, a' *Köznenben* es-be megy ki az első Ejtés akkor, ha vagy Határozatlan Nemszötska, vagy ezek a' Névmássai állanak előtte, *mein, dein, sein, ihr, unser, eurer, ihr*, és ez: *kein*. P. o. így:

ein guter—, eine gute—, ein gutes—,

mein grüner—, deine grüne—, sein grünes—,

Példa az első Esetre.

Az Egyesben.

Hinnem.

Anyanem.

Köznem.

1. der breite Fluß,*)	die breite Bank,	das breite Tuch,
2. des breiten Flusses,	der breiten Bank,	des breiten Tuches,
3. dem breiten Flusse,	der breiten Bank,	dem breiten Tuche,
4. den breiten Fluß,	die breite Bank,	das breite Tuch,
- *) a' széles folyóvíz; a' széles pad, a' széles posztó.

A° Többsben.

1. die breiten Flüsse,	die breiten Bänke,	die breiten Tücher,
2. der breiten Flüsse,	der breiten Bänke,	der breiten Tücher,
3. den breiten Flüssen,	den breiten Bänken,	den breiten Tüchern,
4. die breiten Flüsse,	die breiten Bänke,	die breiten Tücher.
- a° széles folyó vizek; a° széles padok; a° széles posztók.

Ezen példa szerént lehet gyakorlani ezeket is, mivel a° dieser, mancher, jener, úgy ejtegetődnek mint a° der, die, das. Dieser hohe Berg, diese blaue Farbe, dieses theuere Papier. ez a° magas hegy, ez a° kék festék, ez a° drága papiros. Mancher reiche Mann, manche kleine Stadt, jenes hohe Haus. némelly gazdag ember, némelly kis város, az a° magas ház.

Példa a° második Esetre.

Az Egyesben.

Himmem.

Anyanem.

Köznem.

1. ein hoher Baum,*)	eine gelbe Blume,	ein gutes Buch,
2. eines hohen Baumes,	einer gelben Blume,	eines guten Buches,
3. einem hohen Baume,	einer gelben Blume,	einem guten Buche,
4. einen hohen Baum,	eine gelbe Blume,	ein gutes Buch,

*) magas fa, sárga virág, jó könyv.

I. Jegyzés. Az ein-nak Többese nints; de ha az itt felvett példa, a° mein, dein, sein, ihr-rel ejtegetődnek; akkor úgy lenne a° Többs, mint az első Esetbéli Példában van. P. o. Meine hohen Bäume, deine gelben Blumen, meine guten Bücher, 's a° t.

Példák a° gyakorlásra.

Mein blauer Rock, meine neue Weste, mein altes Kleid.
 az én kék kaputom, az én új lájblim, az én viselt ruhám.
 Dein schwarzer Hut, deine ältere Schwester, dein gutes Betragen.
 a° te fekete kalapod, a° te nénéd, a° te jó magadviselete.
 Sein armer Bruder, seine breite Stirne, sein schwarzes Auge.
 az ő szegény öttse(bátyja), az ő széles homloka, az ő fekete szeme

Ezek a° Névmással, kivéve az első Ejtést az Egyesben, mindenütt a° der, die, das, szerént ejtegetődnek.

II. Jegyzés. Igen jó lesz, ha a° Nyelvtanuló azon Szám-
 szók ejtegetésében is gyakorolja itt magát, melyekről oda
 feljebb megjegyzettük, hogy azok az Adjectivumok szerént
 ejtegetődnek. P. o. így: der erste Theil, az első rész; die erste
 Frage, az első kérdés; das erste Blatt, az első levél. — Der
 zweite Horaz, párja Horátziusnak, v. második Horátz; ein
 dritter Krieg, harmadik háború; eine vierte Coalition, negyedik
 öszvezővetkezés, 's a° t.

II. A' második Ejtegetésröl.

§. 69. A' második Ejtegetés az, mikor a' Mássalérthetö csak magában áll a' Magábanérthetö előtt, az az, nints előtte sem Nemfzótka, sem Névmássa. P. o. így: *hideg víz*, *faltés Wasser*. Ekkor a' Mássalérthetö a' Határozó Nemfzótka szerént ejtegetődik; így:

Az Egyesben.

Hinnem.

1. rother Wein,
 2. rothes Weines,
 3. rothen Weine,
 4. rothen Wein,
- veres bor,

Anyanem.

- falte Suppe,
falter Suppe,
falter Suppe,
falte Suppe,
hideg leves,

Közmem.

- schlechtes Bier.
schlechtes Bieres.
schlechtem Biere.
schlechtes Bier.
rofsz ser.

A' Többsben.

1. rothe Weine,	falte Suppen,	schlechte Biere.
2. rother Weine,	falter Suppen,	schlechter Biere.
3. rothen Weinen,	falten Suppen,	schlechten Bieren.
4. rothe Weine,	falte Suppen,	schlechte Biere.

Így ejtegetődhetnek gyakorlás végett ezek:

Scharfer Essig,	schwarze Dinte,	reines Wasser.
erős etzet,	fekete tinta,	tiszta víz.

I. Jegyzés. Ez az Ejtegetés az Egyesben igen ritkán fordul elő. Oka az, hogy az ein, eine, ein, *ha lehet*, mindenkor eleibe tétetik a' Mássalérthetőnek, ha más Nemfzótka vagy Névmássa nints előtte. P. o. jó ember, ein guter Mensch; népes város, eine volkreiche Stadt, 's a' t. De némely szók eleibe *nem lehet* ezt tenni ein (egy), mert a' természetek nem engedí; p. o. nem mondhatjuk ezt, *egy fekete tinta*, *egy hideg víz*; az ilyen szók tehát, a' mellyeket igen könnyü megemélni, erre az ejtegetésre tartoznak, ha Mássalérthetővel tétetnek öszve.

Már a' Többsben igen gyakran előfordúl ez az Ejtegetés, mivel az ein Nemfzótkanak Többsese nints, és így ezeket, *jó emberek*, *népes városok*, így kell mondani: gute Menschen, volkreiche Städte; viele Dinge, sok dolgok, einige Bücher, egynehány könyv, v. könyvek.

II. Jegyzés. Különösen a' Rendelő Számok gyakran előfordúlnak ezen Ejtegetés szerént a' Substantivumokkal, de csak az első Ejtésben, így: zweyter Theil, második Rész; dritte Ausgabe, harmadik kiadás, (t. i. a' könyvnek kiadása); viertes Heft, negyedik Tsomó, 's a' t.

3. A' Mássalérthetők Egybehasonlításáról.

§. 70. Az Egybehasonlításnak három Gráditsai vannak: *Első Grádits*, (Positivus) minden Mássalérthető magában; p. o. groß, nagy; schwarz, fekete; dick, vastag; tief, mély.

A' *Második Grádits*, v. *Középgládits*, (Comparativus) az elsőből lesz, úgy ha utánna tölzek er-ret, és az a, o, u betűket kettősökké változtatom, így: größer, schwarzer, tiefer.

A' *Harmadik Grádits* is (Superlativus) az elsőből lesz. Ez a' Grádits kétféle: *Első*, a' melyet a' Mássalérthető eleibe szoktak tenni, de néha utánna is. Ezt így formálom; az első Gráditshoz, te, v. ste, este-t ragasztok, az a, o, u-t elváltotatom, és a' Meghatározó Nemláztskát eleibe tölzem. P. o. legjobb ember, der beste Mensch; legjobb ténta, die beste Dinte; nem jó volna így: beste Mensch, vagy ein besser Mensch, 's a' t. Másodikféle *harmadik Grádits* az, a' melyet a' Mássalérthetőnek tsak utánna szoktak tenni, és ezzel élnek a' Németek Határozva is, (Adverbialiter). Ezt így formáljuk. A' szó eleibe ezt tölzszük am, a' végére pedig ezt ten, sten, esten, p. o. am größten, legnagyobb; am dicksten, legvastagabb, legvastagabban; am schwarzensten, legfeketébb, legfeketébben.

Példák a' három Gráditsokra.

1. Grádits. 2-dik Grádits. 3-dik Grádits.

alt,	älter,	der, die, das älteste, v. am ältesten.
öreg,	öregger,	legöregger.
grob,	größer,	der, die, das größte, v. am größten.
durva,	durvger,	legdurvger.
lang,	länger,	der, die, das längste, v. am längsten.
hozfzú,	hozfzger,	leghozfzger.

Ezek nem rendszerént formáltatnak.

gut,	besser,	der, die, das beste, v. am besten.
jó,	jobb,	legjobb.
viel,	mehr,	der, die, das meiste, v. am meisten.
sok,	többer,	legtöbber.
hoch,	höher,	itt rendszerént van.
magas,	magasger,	
nah,	itt rendszerént van,	der, die, das nächste, v. am nächsten.
közel,		legközelebb való.

I. *Jegyzés*. A' 2-dik és 3-dik Grádits Ejtetése úgy van mint az elsőé; a' mely az elébbeni §-ben előadódott. A' 2-dik Grádits eleibe mindenkor a' Meghatározó Nemláztska tétetik; az illyenek pedig, am größten, am dicksten, am besten, 's a' t. soha sem változnak.

II. Jegyzés. A' kéttagú és a' következő egytagú szókban nem változik el a' Magábanhangzó egyik Gráditsba is, hanem megmaradnak így: stolj, kevély; stoljer, kevélyebb, 's a' t.

bunt,	tarka,	faßl,	kopasz,	faß,	jóllakott, tele.
dumm,	ostoba,	lahm,	sánta,	schlanf,	súgár, vékony.
faul,	rest.	matt,	bádjadt.	stolj,	kevély.
falsch,	hamis.	roh,	nyers.	stumm,	néma.
froh,	vidám.	rauh,	borzas.	toll,	dühös, bolond.
grau,	ösz.	rund,	kerek.	voll,	tele.
hohl,	üres.	sanft,	tsendes.	faßnt,	felid.

III. Jegyzés. Minthogy már a' Praepositionokon is által-estünk, gyakorolhatja magát a' Tanuló, vagy a' Tanító Tanítványait ilyen öfzetételek kimondásában: a' kerek asztalon, auf dem runden Tische; az én kék kaputomban, in meinem blauen Noche; a' kis szobában, in dem kleinen Zimmer; a' magasabb fák alatt, unter den höhern Bäumen; a' legöregebb emberektől, von den ältesten Leuten, 's a' t. Ha egyszer az ilyen kitételekben jártas a' Tanuló, akkor, a' következőknek tanulása közben, könnyen és örömmel fordíthatja a' gyakorló példákat, és tsak így lesz fogatos a' tanulása.

K I L E N T Z E D I K R É S Z.

A' Határozókról, v. Adverbiumokról.

§. 71. Az Adverbiumok a' Mondásban arravalók, hogy a' Predikátumnak körülállásait és változásait közelebről meghatározzák. Mivel pedig a' Predikátum vagy Mássalérthetöböl áll, mint: szép, jó, vagy Igéből, mint alszik, játszik: erre nézve az Adverbiumokat is némelyek két serégre osztják fel, ú. m. Mássalérthetök Határozóira, és Igék Határozóira. De ez az elosztás hiányos; mert igen sok Adverbiumok vannak, a' melyek szinte úgy tétetnek az Igék eleibe, mint az Adjectivumok eleibe, p. o. néha szép, néha alszik; sokszor jó; ritkán jó; sokszor játszik; ritkán játszik, 's a' t. Legjobb tehát az Adverbiumokat az értelmekre és arra nézve osztani fel, a' mit a' Predikátum körül meghatároznak. Ez a' felosztás is, ilyen kisebb Grammatikában, tsak a' szók tanulása könnyébbítésére szolgálhat.

§. 72. A' Magyar nyelvben az Adverbiumoknak egy része, -l, ul, ül; vagy, -n, an, en, on végezetten formáltatik az Adjectivumoktól, mint jól, roszszúl; drágán, szépen, nagyon, ezektől: jó, roszsz, drága, szép, nagy: de a' Német nyelvben nem így van a' dolog. Ebben minden független Ad-

jectivum egyszersmind *Adverbium* is, p. o. gut, jó, és jól; schön, rozsz, és rozszúl; theuer, drága, és drágán; schön, szép, és szépen; kivéven ezt groß, nagy; sehr, nagyon. Ezen regula az *Adjectivumok* 3-dik Gráditására általjában nem tarthatik, mivel az nem független *Adjectivum*, mikor *Articulus* áll előtte. Ott tehát mindenkor az *am*-mal ölzvetett 3-dik Gráditst kell Határozónak venni; *am besten*, legjobban, 's a' t.

§. 73. Az *Adverbiumok* nem változnak ugyan; de Egybehasonlítások mégis van, még pedig némelyeknek regulátlan, p. o.

oft,	öfter,	am öftersten,
gyakran;	gyakrabban;	leggyakrabban.
balb,	eher,	am ehsten.
majd;	elébb;	legelébb, leghamarább.
gern,	lieber,	am liebsten.
örömet, szívesen;	inkább, örömetesebb;	leginkább, legörömetesebb, 's a' t.

§. 74. A' Határozók az értelmekre nézve így osztatnak fel:

1. Kérdező *Adverbiumok*.

wo? hol? wohin? hova? woher? honnan?
 warum? miért? wann? mikor? wie? hogy? miképpen?
 wie lange? meddig? t. i. ideig, wie weit? meddig? t. i. helyig,
 so? úgy? így?

2. Tagadó, Ráhangyó és Erősítő *Adverbiumok*.

nein, nem, (felelő); nicht, nem; mit nichten, od. keinesweges, éppen nem.
 ja, igenis; allerdings, óh igenis; unstreitig, kétségkívül, az kérdést se szenved.
 fürwahr, valósággal; ganz gewiß, minden bizonynyal.
 wirklich, valóban, gewiß, bizonyosan; vermuthlich, gyaníthatóképpen.
 wahrscheinlich, hihetőképpen; nothwendig, szükségességképpen;
 unfehlbar, tsalhatatlanúl; sicher, bátran; bizonyosan.

3. Helyhatározók ezen kérdésekre: hol? wo? hova? wohin?

hier, itt;	dort, ott;	wo, a' hol.
überall, mindenütt;	nirgends, sohol sem;	da, ott, amött.
drinnen, ott benn;	draußen, ott kinn;	weit, messze.
nahe, közel;	oben, ott fenn;	unten, alatt.
rechts, jobbra;	links, balra;	irgends, valahol.
daher, onnan;	dorther, azon helyről, dorthin, oda. onnan;	
hieber, ide;	dahin, oda;	seitwärts, mellesleg.

4. Okadó Adverbiumok ezen kérdésre, *miérei? warum?*

deswegen, darum, azért; weil, mert; deshalb, ezért, azon okból.

5. Időhatározók ezen kérdésre, *mikor? wann? wenn?*

heute, ma;	gestern, tegnap; jetzt, most.
vorgestern, tegnapelőtt;	morgen, holnap; übermorgen, holnapután
gleich, mindjárt;	einmahl, egykor, nie, niemahls, soha se.
	egyfelér;
immer, mindig;	manchmahl, néha jemahls, valaha.
Abends, estve;	Morgens, reggel; allezeit, stets, mindenkor
oft, gyakran;	selten, ritkán; bisweilen, néha.
neulich, a' minap;	schon lange, már-nöch nicht, még nem.
	régen;

6. Módhatározók, ezen kérdésre, *hogya? miképpen? wie?*

sehr, nagyon;	überaus, felette;	außerordentlich, rendkivül.
gar zu, feletteigen;	ganz, gänzlich, egészen	unendlich, véghetetlenül.
vorzüglich, különösen;	fast, tsaknem, majd;	besonders, kiváltképpen.
beynahe, közel, tsaknem.	kaum, alig;	weit, viel, um vieles, sokkal.
geschwind, hamar;	langsam, lassan;	eiligst, sietve.

7. Adjectivumoktól származók 's Tulajdonsághatározók.

schön, szépen,	gut, jól;	gerade, egyenesen.
rein, tisztán;	theuer, drágán;	wohlfeil, oltsón.
schwarz, feketén;	stehend, állva;	sitzend, ülve.
gemahlt, festve;	geschrieben, írva;	gesagt, mondva.

§. 75. Megjegyzést érdemel még némelly Adverbiumokról az, hogy Praepositionok természetével bírnak és Genitivust kívánnak magok mellé. Ide tartoznak egynehány Substantivumoktól eredt és in Praepositionioval öfzetett főzők, úgy ezek is, Kraft, Laut. Amazok közül már némellyeket, mivel magyarul Elölutoljáró az értelmeik, a' Praepositionok közé számáltunk. Illyenek ezek:

oberhalb, -n felyül, oberhalb der Stadt, a' városon felyül.
 unterhalb, -n alól, unterhalb des Dorfes, a' falun alól.
 Kraft, erejeszerént, Kraft der Befehle, a' törvények erejeszerént.
 Laut, szerént, laut des Briefes, a' levél szerént.
 in Begriff, eránt, in Betreff der Sache, a' dolog eránt.
 in Rücksicht, -ra, re nézve, in Rücksicht der Besoldung, a' fizetésre nézve.

TIZEDIK RÉSZ.

Az Ígékről, v. Verbumokról.

§. 76. Az Ígék olyan szók, mellyek *létezt*, *tselekedetet*, *szenvedést*, vagy valamelly *állapotot* jelentenek, és jelentéseik által a' tselekedetnek, szenvedésnek *módját*, *idejét*, *számát*, és *személyeit* is meghatározzák; a' honnan, az Ígéket ezek szerént kell változtatni; a' melly változtatást *Hajtogatásnak* nevezünk.

a. A' Mód négy: *Jelentő* (Indicativus), *Parantsoló* (Imperativus), *Foglaló* (Conjunctivus), *Határozatlan* (Infinitivus).

b. Az Idő, mellyben az Íge valamit jelent, öt: *Jelenvaló*, (Praesens) *Aligmúlt*, (Imperfectum) *Egészszenvmúlt*, (Perfectum) *Régenmúlt*, (Plusquamperfectum) *Jövendő*, (Futurum).

c. A' Szám kettő: *Egyes*, *Többes*.

d. A' Személy három. *Első*, én, ich; mi, wir. *Második*, te, du, ti, ihr. *Harmadik*, ő, er, sie; ök, sie.

§. 77. Az Ígék ötfélék, úgymint: 1. *Segítő*. 2. *Tselekvő*. 3. *Szenvedő*. 4. *Vízfzáló*, és 5. *Közép Ígék*. Ezek közül, a' *Segítő Ígék* Hajtogatása különbözik a' többféle Ígék rendszerént való Hajtogatásától.

I. A' Segítő Ígékről. (De Verbis Auxiliariis).

§. 78. *Segítő Íge* a' Német Nyelvben tulajdonképpen tsak három van; úgymint ezek: *ich habe*; *ich bin*; *ich werde*. *Segítő Ígéknek* neveztetnek, mivel ezek segítik minden más *Ígéknek* bizonyos *Időit* formálni, és ezek nélkül tellyességgel nem lehetne más *Ígéket* *Hajtogatni*. Ezeket tehát jól meg kell tanulni.

§. 79. A' *Segítő Ígék* közé szokták az alább következő hét *Ígéket* is számlálni, ámbár nem helyesen; mert ezek nem segítik az *Ígék Időit* formálni, és hajtogatni, hanem tsak azoknak jelentéseiket változtatják vagy mérséklük, a' magok jelentéseikkel, és tétethetnek akármelly *Ígéhez*. Ezek azok:

1. ich will, én akarok.	4. ich kann, -hatok, -hetek.
2. ich soll, kell nekem.	5. ich darf, lehet nekem, szabad.
3. ich muß, tartozom, kell.	6. ich mag, tetfzik nekem.
7. ich lasse, -tatok, -tetek, -hagyok megadni valamit.	

Nevezzük ezeket, hogy a' valóságos *Segítő Ígéktől* meg különböztessük, *Pótló Ígéknek*.

§. 80. Az első Segítő Íge így hajtogatódik.

Jelentő Mód.

Jelenvaló Idő.

Egyes.

ich habe, nekem van.
 du hast, neked van.
 er (sic,es) hat, neki van.

Többes.

wir haben, nekünk van.
 ihr habet, nektek van.
 sie haben, nekik van.

Aligmúlt.

Egyes.

ich hatte, nekem vala.
 du hattest, neked vala.
 er hatte, neki vala.

Többes.

wir hatten, nekünk vala.
 ihr hattet, nektek vala.
 sie hatten, nekik vala.

Egészzenmúlt.

Egyes.

ich habe, nekem vólt.
 du hast, neked vólt.
 er hat, neki vólt.

Többes.

wir haben, nekünk vólt.
 ihr habet, nektek vólt.
 sie haben, nekik vólt.

Régenmúlt.

Egyes.

ich hatte, nekem vólt vala.
 du hattest, neked vólt vala.
 er hatte, neki vólt vala.

Többes.

wir hatten, nekünk vólt vala.
 ihr hattet, nektek vólt vala.
 sie hatten, nekik vólt vala.

Foglaló Mód.

Jelenvaló Idő.

Egyes.

ich habe, nekem legyen.
 du habest, neked legyen.
 er habe, neki legyen.

Többes.

wir haben, nekünk legyen.
 ihr habet, nektek legyen.
 sie haben, nekik legyen.

Aligmúlt.

Egyes.

ich hätte, od. ich würde
 du hättest, du würdest
 er hätte, er würde,

Többes.

wir hätten, wir würden
 ihr hättet, ihr würdet
 sie hätten, sie würden

Egészzenmúlt.

Egyes.

ich habe, nekem vólt legyen.
 du habest, neked vólt legyen.
 er habe, neki vólt legyen.

Többes.

wir haben, nekünk vólt legyen.
 ihr habet, nektek vólt legyen.
 sie haben, nekik vólt legyen.

Régenmúlt.

Egyes.

ich hätte, o. ich würde
 du hättest, du würdest
 er hätte, er würde

Többes.

wir hätten, wir würden
 ihr hättet, ihr würdet
 sie hätten, sie würden

*) Így kell tanulni; ich habe gehabt, nekem vólt, du hast gehabt, neked vólt, 's a' t.

I. Jövendő.

Egyes.

ich werde } nekem lesz.
 du wirst } neked lesz.
 er wird } neki lesz.

Többes.

wir werden } nekünk lesz.
 ihr werdet } nektek lesz.
 sie werden } nekik lesz.

II. Jövendő.

Egyes.

ich werde } nekem fog lenni.
 du wirst } neked fog lenni.
 er wird } neki fog lenni.

Többes.

wir werden } nekünk fog lenni.
 ihr werdet } nektek fog lenni.
 sie werden } nekik fog lenni.

Parantsoló M ó d.

Jövendő.

Egyes.

habe du, legyen neked.
 habe er, v. sie, legyen neki.

Többes.

habet (ihr), legyen nektek.
 haben sie, legyen nekik.

I. Jövendő.

Egyes.

ich werde } nekem leénd.
 du werdest } neked leénd.
 er werde } neki leénd.

Többes.

wir werden } nekünk leénd.
 ihr werdet } nektek leénd.
 sie werden } nekik leénd.

II. Jövendő.

Egyes.

ich werde } nekem leénd.
 du werdest } neked leénd.
 er werde } neki leénd.

Többes.

wir werden } nekünk leénd.
 ihr werdet } nektek leénd.
 sie werden } nekik leénd.

Határozatlan M ó d.

Jelenvaló.

haben, lenni, (valakinek).

Egészzenmúlt.

gehabt haben, lenni, (ez előtt).

Mostrészesülő.

habend, lévén, (nints szokásban)

Múltrészesülő.

gehabt, (vólt).

I. Jegyzés. Nékünk Magyaroknak nintsen a' haben-hez hasonló egyes Igénk; hanem e' helyett a' lenni *Ige* harmadik személyeivel élünk: t. i. *van, vólt, vannak, vóltak, lesz, lesznek*; a' mellyek mellett illyenkor a' Személyviselő neveket *Dativusban* a' birt dolog pedig *Ragasztékkal* áll; így: *nekem van jó kálapom, ich habe einen guten Hut; Magyarországnak jó borai vannak, Ungarn hat gute Weine. Mindennek van ideje. Alles hat seine Zeit. A' Személyes Névmással* el is maradhatnak, mivel a' Ragasztékok úgy is kifejezik a' személyt, p. o. *Van zseb-kefkenőd? Hast du ein Taschentuch? od. ein Schnupftuch? A' Németben, a' mint itt a' példákából láthatjuk a' dolog az Accusativusban van, valamint a' Deák nyelvben szokott lenni, habeo chartam, calamum, 's a' t.*

II. Jegyzés. A' Magyarban e' helyett *nem van* azt mondjuk: *nints*, és e' helyett *is nem van*, ezt mondjuk: *sints*. Amazt

németül így teljizük ki: *ich habe keinen*, v. *keine*, v. *kein*, p. o. nints kalapom, *ich habe keinen Hut*; nints pennád, *du hast keine Feder*; nints kése, *er hat kein Messer*, 's a' t. Ezt pedig sints, így mondják, *ich habe auch keinen*, od. *keine*, od. *kein*.

III. Jegyzés. A' Foglaló Módban az *Aligmúlt* és *Régenmúlt* kétféle. — Ezekkel: *ich würde haben*, és *ich würde gehabt haben*, akkor kell élni, mikor valamely mondásban kétlizer van egymásután a' *vólna*; mert illyenkor elől ezt kell tenni: *ich hätte*, és *ich hätte gehabt*; azután ezeket, *ich würde haben*, és *ich würde gehabt haben*. P. o. Ha pénzem *vólna*, ruhám is *vólna*, *wenn ich Geld hätte*, so würde *ich auch Kleider haben*; vagy: Ha pénzem lett *vólna*, ruhám is lett *volna*, *wenn ich Geld gehabt hätte*, so würde *ich auch Kleider gehabt haben*. — Többet erről a' Gyakorló Részben.

§. 81. A' második Segítő Íge így hajtogatódik.

Jelentő Mód.		Foglaló Mód.	
<i>Jeienvaló Idő.</i>		<i>Jelentaló Idő.</i>	
Egyes.		Egyes.	
<i>ich bin</i> ,	én vagyok.	<i>ich sey</i> ,	én legyek.
<i>du bist</i> ,	te vagy.	<i>du seyest</i> ,	te légy.
<i>er (sie, es) ist</i> ,	ő van, (vagyon)	<i>er (sie, es) sey</i> ,	ő legyen.
Többes.		Többes.	
<i>wir sind</i> ,	mi vagyunk.	<i>wir seyen</i> ,	mi legyünk.
<i>ihr seyd</i> ,	ti vagytok.	<i>ihr seyed, od. seyd</i> ,	ti legyetek.
<i>sie sind</i> ,	ők vannak.	<i>sie seyen</i> ,	ők legyenek.
<i>Aligmúlt.</i>		<i>Aligmúlt.</i>	
Egyes.		Egyes.	
<i>ich war</i> ,	én valék.	<i>ich wäre</i> }	o én vólnék.
<i>du warst</i> ,	te valál.	<i>du wärest</i> }	te vólnál.
<i>er (sie, es) war</i> ,	ő vala.	<i>er wäre</i> }	ő vólna.
Többes.		Többes.	
<i>wir waren</i> ,	mi valánk.	<i>wir wären</i> }	mi vólnánk.
<i>ihr wäret</i> ,	ti valátok.	<i>ihr wäret</i> }	ti vólnátok.
<i>sie waren</i> ,	ők valának.	<i>sie wären</i> }	ők vólnának.
<i>Egészzenmúlt.</i>		<i>Egészzenmúlt.</i>	
Egyes.		Egyes.	
<i>ich bin gewesen</i> ,	én vóltam.	<i>ich sey</i> }	én vóltam légyen.
<i>du bist gewesen</i> ,	te vóltál.	<i>du seyest</i> }	te vóltál légyen.
<i>er ist gewesen</i> ,	ő vólt.	<i>er sey</i> }	ő vólt légyen.
Többes.		Többes.	
<i>wir sind gewesen</i> ,	mi vóltunk.	<i>wir seyen</i> }	mi vóltunk légyen.
<i>ihr seyd gewesen</i> ,	ti vóltatok.	<i>ihr seyed</i> }	ti vóltatok légyen.
<i>sie sind gewesen</i> ,	ők vóltanak.	<i>sie seyen</i> }	ők vóltak légyen.

Régenmúlt.

Egyes.	
ich war	én voltam vala.
du warst	te voltál vala.
er war	ő volt vala.
Többes.	
wir waren	mi voltunk vala.
ihr waret	ti voltatok vala.
sie waren	ők voltak vala.

I. Jövendő.

Egyes.	
ich werde seyn	én leszek.
du wirst seyn	te leszel.
er wird seyn	ő lesz.
Többes.	
wir werden seyn	mi leszünk.
ihr werdet seyn	ti lesztek.
sie werden seyn	ők lesznek.

II. Jövendő.

Egyes.	
ich werde	én fogok lenni.
du wirst	te fogsz lenni.
er wird	ő fog lenni.
Többes.	
wir werden	mi fogunk lenni.
ihr werdet	ti fogtok lenni.
sie werden	ők fognak lenni.

Parantsoló Mód.

Jövendő.

Egyes.	
sey (du)	légy te.
seyer, (sie, es)	legyen ő, v. az.
Többes.	
seyd ihr,	legyetek ti.
seyen sie,	legyenek ők.

Régenmúlt.

Egyes.		} voltam volna, } gewesen seyn,
ich wäre	od. ich würde	
du wärest	du würdest	
er wäre	er würde	} gewesen seyn,
Többes.		
wir wären	wir würden	
ihr wäret	ihr würdet	} gewesen seyn,
sie wären	sie würden	

I. Jövendő.

Egyes.	
ich werde seyn	én leéndeek.
du werdest seyn	te leéndeosz.
er werde seyn	ő leénd.
Többes.	
wir werden seyn	mi leéndünk.
ihr werdet seyn	ti leéndetek.
sie werden seyn	ők leéndenek.

II. Jövendő.

Egyes.	
ich werde	én leéndeek.
du werdest	te leéndeosz.
er werde	ő leénd.
Többes.	
wir werden	mi leéndünk.
ihr werdet	ti leéndetek.
sie werden	ők leéndenek.

Határozatlan Mód.

Jelenvaló.

seyn, lenni.
<i>Egészzenmúlt.</i>
gewesen seyn, lenni ez előtt.
<i>Multrészesülő.</i>
gewesen, volt.

I. Jegyzés. Ez a' Segítő Ige némelly Közép Igék öfzvetett Időit segiti formálni, mint oda alább meglátjuk.

II. Jegyzés. Ez az Ige a' Mondásban Copula szokott lenni; de a' Magyarban a' van és vannak, valamikor Copula lenne mindenkor elhagyódik, a' Németben soha sem. P. o.

A' bátyám beteg (van), mein Bruder ist krank, most a' lovak igen drágák (vannak), jezt sind die Pferde sehr theuer. Ez a' szó, *nints, nintsenek*, így tétetik ki, ist nicht, sind nicht. Az Úr nints itthon, der Herr ist nicht zu Hause; nintsenek itthon a' barátim, meine Freunde sind nicht zu Hause. Ha a' *nints* ezt telzi: *semmi sints*, akkor így tétetik ki, ist kein. P. o. Hát, nints széna az istállóban? Ist denn kein Heu im Stalle?

III. *Jegyzés.* Ha a' seyn, ju-val öszvetett *Határozatlan Mód* előtt áll, magyarul többnyire így tétetik ki, *lehet, kell.* P. o. Wo ist er zu finden? Hol lehet megtalálni? Er ist zu dauern, sajnálni lehet (ötet). Dieses ist noch abzuschreiben, még ezt le kell írni. Wenn ist er zu Hause anzutreffen? Mikor lehet idehaza találni?

§. 82. A' harmadik Segítő Íge így hajtogatódik.

Jelentő Mód.

Jelenvaló Idő.

Egyes.

ich werde, én leszek.
du wirst, te leszel.
er wird, ő leszsz.

Többes.

wir werden, mi leszünk.
ihr werdet, ti lesztek.
sie werden, ők lesznek.

Aligmúlt.

Egyes.

ich wurde, od. ward, én levék.
du wurdest, wardst, te levél.
er wurde, ward, ő leve.

Többes.

wir wurden, mi levénk.
ihr wurdet, ti levétek.
sie wurden, ők levének.

Egészzenmúlt.

Egyes.

ich bin geworden, én lettem.
du bist geworden, te lettél.
er ist geworden, ő lett.

Többes.

wir sind geworden, mi lettünk.
ihr seyd geworden, ti lettetek.
sie sind geworden, ők lettek.

Foglaló Mód.

Jelenvaló Idő.

Egyes.

ich werde, én legyek.
du werdest, te legyél.
er werde, ő legyen.

Többes.

wir werden, mi legyünk.
ihr werdet, ti legyetek.
sie werden, ők legyenek.

Aligmúlt.

Egyes.

ich würde, én lennék.
du würdest, te lennél.
er würde, ő lenne.

Többes.

wir würden, mi lennénk.
ihr würdet, ti lennétek.
sie würden, ők lennének.

Egészzenmúlt.

Egyes.

ich sey geworden, én lettem
du seyest geworden, te lettél
er sey geworden, ő lett

Többes.

wir seyen geworden, mi lettünk
ihr seyed geworden, ti lettetek
sie seyen geworden, ők lettek

legyen.

Régenmúlt.

Egyes.

ich war geworden, én lettem vólt.
 du warst geworden, te lettél vólt,
 's a' t.

I. Jövendő.

Egyes.

ich werde werden, én leszek.
 du wirst werden, te leszel.
 er wird werden, ő lesz.

Többes.

wir werden werden, mi leszünk.
 ihr werdet werden, ti lesztek.
 sie werden werden, ők lesznek.

Parantsoló Mód.

Jövendő.

Egyes.

werde (du), légy (te).
 werde (er), légyen (ő).

Többes.

werdet (ihr), legyetek (ti).
 werden (sie), legyenek (ők).

I. Jegyzés. Ez a' Segítő Ige formál minden Szenvedő Igét: melly magyarul így végződik: *-tatni, -tetni, -atni, -etni, -ódni, -ödni, -edni*; így: hozzá telzem minden *Időiben* a' Tselekvő Ige *Multrészesülését*, 's mindjárt Szenvedő Ige lesz belőle. P. o. ennek az Igének *schicken*, a' *Multrészesülése* *geschickt*; innen lesz, *ich werde geschickt*, én küldetem vagy küldődöm; *du wirst geschickt*, te küldetel, vagy küldődöl, 's a' t. Az *Aligmúlt*, *ich wurde geschickt*. Ezt alább bővebben meglátjuk.

II. Jegyzés. A' Magyar nyelvben a' *Mássalérthetők*ből kétféle Igék lesznek, ú. m. a. *Tselekvők*, ezen végezettel *-itni*; ezeket németül többnyire a' *machen* (tsinalni) Ige segíti kitenni, p. o. *feketíteni, schwarz machen*; b. *Közép Igék*, ezen végezettel *odni, edni*; ezeket ezen werden Ige segíti kitenni. P. o. *setetedeni, finster werden*; *megbetegedni, krank werden*. *Ich werde krank*, én megbetegszem; *ich wurde krank*, én megbetegedém, *ich bin krank geworden*, én megbetegedtem, *ich werde krank werden*, én megfogok betegedni, 's a' t.

Régenmúlt.

Egyes.

ich wäre geworden, lettem volna.
 du wärest geworden, lettél volna.
 's a' t.

I. Jövendő.

Egyes.

ich werde werden, én leéendek.
 du werdest werden, te leéendesz.
 er werde werden, ő leéend.

Többes.

wir werden werden, mi leéendünk.
 ihr werdet werden, ti leéendetek.
 sie werden werden, ők leéendenek.

Határozatlan Mód.

lelenvaló. werden, lenni.
Egészzenmúlt geworden seyn.

Részszülők.

Mostrész. werdend, leendő, lévő.
Multrészesülő. geworden, v. worden, lett.

A' Pótló Igékről.

§. 83. Ezekkel az Igékkal magokban igen ritkán élünk, mert többnyire más Igék mellé tétetnek, és azok jelentéseit határozzák meg: némelyikkel pedig magában nem is lehet élni, ha csak más Íge *Határozatlan Mód*ához nem tétetik. A' mellyek jelentésekre nézve egyenlő értelműeknek látszanak, a' velek való élésre és erejekre nézve tsakugyan különböznek, mint alább meg fogjuk látni.

§. 84. A' wollen Pótló Íge így hajtogatódik.

Jelentő Mód.

Jelenvaló Idő.

E. ich will, én akarok.
 du willst, te akarsz.
 er will, sie will, ő akar.
 T. wir wollen, mi akarunk.
 ihr wolle, ti akartok.
 sie wollen, ők akarnak.

Aligmúlt.

E. ich wollte, én akarék.
 du wolltest, te akarál.
 er wollte, ő akara.
 T. wir wollten, mi akaránk.
 ihr wolltet, ti akarátok.
 sie wollten, ők akarának.

Egészzenmúlt.

E. ich habe gewollt, én akartam.
 du hast gewollt,*) te akartál.

Régenmúlt.

E. ich hatte gewollt, akartam vala

Parantsoló Mód.

Jövendő.

E. wolle (du) akarj (te).
 wolle er, akarjon (ő).
 T. wollest (ihr) akarjatok (ti).
 wollen sie, akarjanak (ők).

Foglaló Mód.

Jelenvaló Idő.

E. ich wolle, én akarjak.
 du wollest, te akarjál.
 er wolle, ő akarjon.
 T. wir wollen, mi akarjunk.
 ihr wolle, ti akarjatok.
 sie wollen, ők akarjanak.

Aligmúlt.

E. ich wollte, én akarnék.
 du wolltest, te akarnál.
 er wollte, ő akarna.
 T. wir wollten, mi akarnánk.
 ihr wolltet, ti akarnátok.
 sie wollten, ők akarnának.

Egészzenmúlt.

E. ich habe gewollt, akartam légy.
 du habest gewollt, te akartál.

Régenmúlt.

E. ich hätte gew. akartam volna.

Határozatlan Mód.

Jelenvaló. wollen, akarni.
Egészzenm. gewollt, (akarni).
Múltész. wollend, akaró.
Múltész. gewollt, akart.

*) A' Pótló Ígék *Egészzenmúltjok*, és *Régenmúltjok*, mind a' Jelentő, mind a' Foglaló Módban, a' habe segítő Íge által formálódik, és csak ez hajtogatódik azoknak *Múltészestőlők* előtt; szükségtelenek tartottam tehát a' nevezett Időket mindenütt egészen leírni; úgy színte a' *Jövendőket* is, a' mellyek mindenütt az ich werde által formálódnak.

Jegyzés. Ezzel az Igével éppen úgy élnek a' Németek is, mint a' Magyarok; kivévén azt, hogy más Igék Foglaló Aligmúltja helyett, szeretnek a' Németek ezzel élni; a' melyről oda alább fogunk jegyzést tenni.

§. 85. A' sullen Íge így hajtogatódik.

Jelentő Mód.

Jelentő Idő.

E. ich soll,	nekem	} kell.
du sollst,	neked	
er soll, sie soll,	neki	
T. wir sollen,	nekünk	} kelljen.
ihr sollt,	nektek	
sie sollen,	nekik	

Aligmúlt.

E. ich sollte,	nekem	} kelle.
du solltest,	neked	
er sollte,	neki	
T. wir sollten,	nekünk	} kellene.
ihr solltet,	nektek	
sie sollten,	nekik	

Egészennmúlt.

E. ich habe sollen, v. gesollt, nekem kellett, 's a' t.

Régenmúlt.

E. ich hatte sollen, v. gesollt, nekem kellett vala, 's a' t.

Parantsoló Mód.

nints.

Foglaló Mód.

Jelentő Idő.

E. ich solle,	nekem	} kelljen.
du sollest,	neked	
er solle,	neki	
T. wir sollen,	nekünk	} kelljen.
ihr sollet,	nektek	
sie sollen,	nekik	

Aligmúlt.

E. ich sollte,	nekem	} kellene.
du solltest,	neked	
er sollte,	neki	
T. wir sollten,	nekünk	} kellene.
ihr solltet,	nektek	
sie sollten,	nekik	

Egészennmúlt.

E. ich habe sollen, v. gesollt, nekem kellett legyen, 's a' t.

Régenmúlt.

E. ich hätte sollen, v. gesollt, nekem kellett volna.

Határozatlan Mód.

Jelentő. sollen, kelleni.

Múltresz. gesollt, v. sollen.

I. Jegyzés. Ezzel az Igével igen gyakran élnek a' Németek a' Foglaló Mód helyeit, kivált mikor kérdő a' mondás: P. o. Hol keresssem? Wo soll ich es suchen? Mit tsináljak? Was soll ich thun? Hova menjünk? Wo sollen wir hin gehen?

II. Jegyzés. Ez a' harmadik személy er soll, sie soll, es soll, és a' Többesben sie sollen, gyakran annyit tészen a' magyarban, azt mondják, hogy. P. o.

Der Waulfisch soll unter allen Thieren das größte seyn.

Azt mondják, hogy a' tzeethal legnagyobb minden állatok között.

Der Elephant soll beynabe zweyhundert Jahre leben.

Azt mondják, hogy az Elefánt közel 200 elztendeig él.

§. 86. A' müssen Ígé így hajtogatódik.

Jelentő Mód.		Foglaló Móa.	
Jelenvaló Idő.		Jelenvaló Idő.	
E. ich muß, nekem	} kell.	E. ich müsse, nekem	} kelljen.
du mußt, neked		du müssest, neked	
er muß, neki		er müsse, neki,	
T. wir müssen, nekünk	} kell.	T. wir müssen, nekünk	} kelljen.
ihr müsst, nektek		ihr müsstet, nektek	
sie müssen, nekik		sie müssen, nekik	
<i>Aligmúlt.</i>		<i>Aligmúlt.</i>	
E. ich mußte, nekem	} kelle.	E. ich müßte, nekem	} kellene.
du mußtdest, neked		du müßtdest, neked.	
er mußte, neki		er müßte, neki	
T. wir mußten, nekünk	} kelle.	T. wir mußten, nekünk	} kellene.
ihr müßtet, nektek		ihr müßtet, nektek	
sie mußten; nekik		sie mußten, nekik	
<i>Egészzenmúlt.</i>		<i>Egészzenmúlt.</i>	
E. ich habe müssen, nekem kellett.		E. ich habe müssen, nekem kellett	
du hast müssen, neked kellett.		légyen; du habest müssen, 's a't.	
<i>Jövendő.</i>		<i>Jövendő.</i>	
E. ich werde müssen, nekem kel-		E. ich werde müssen, nekem kelle-	
leni fog; du wirst müssen, 's a't.		ni fog; du werdest müssen, 's a't.	
Parantsoló Mód.		Határozatlan Mód.	
nints.		<i>Jelenv. müssen, kelleni, tartozni.</i>	
		<i>Multr. gemußt, müssen, tartozott.</i>	

Jegyzés. Az ich soll jelentése *nekem kell*, az ich muß jelentése is *nekem kell*; Mi Tehát a' külömbiség a' kettő között?

F. Ezzel ich muß, tsak abban az esetben lehet élni, ha ezen szónak *kell* az az ereje van: *szükségesképpen kell*, v. *tartozom vele*; más esetekben a' sollen Ígével kell élni. P. o. Minden embernek meg kell hallni. Alle Menschen müssen sterben. Ha fáradt vagyok nyugodnom kell. Wenn ich müde bin, so muß ich ruhen. Ha ibatnám, innom kell. Wenn ich durstig bin, so muß ich trinken. Levelet kelleue írnom. Ich sollte einen Brief schreiben.

§. 87. A' fõnnen Íge így hajtogatódik.

Jelentõ Mõd.

Jelenvaló Idõ.

E. ich kann,	-hatok.
du kannst,	-hatsz.
er kann,	-hat.
T. wir können,	-hatunk.
ihr könntet,	-hattok.
sie können,	-hatnak.

Aligmúlt.

E. ich konnte,	-haték.
du konntest,	's a' t. -hatál.

Egészzenmúlt.

E. ich habe können, v. gefonnt,	-hat-
tam; du hast können,	's a' t.

Régenmúlt.

E. ich hatte können,	-hattam vala.
----------------------	---------------

Jövendő.

E. ich werde fõn.	-hatok ezután.
-------------------	----------------

Parantsoló Mõd.

nints.

Foglaló Mõd.

Jelenvaló Idõ.

E. ich könne,	-hassak.
du könnest,	-hassál.
er könne,	-hasson.
T. wir können,	-hassunk.
ihr könntet,	-hassatok.
sie können,	-hassanak.

Aligmúlt.

E. ich könnte,	-hatnék.
du könntest,	's a' t. -hatnál.

Egészzenmúlt.

E. ich habe können, v. gefonnt,	hat-
tam légyen; du hast können,	's t.

Régenmúlt.

E. ich hätte können,	-hattam volna
----------------------	---------------

Jövendő.

E. ich werde können,	hatok ezután.
----------------------	---------------

Határozatlan Mõd.

*Jelenv. können, -hatni, -hetni.
Mult. gefonnt, v. fõnnen, -hatott.*

I. Jegyzés. Ezzel a' Pótló Ígével éppen úgy élnek a' Németek, mint mi ezzel *-hatok, -hetek*, és minthogy magában nem lehet vele élni, legjobb a' Hajtogatását is, más Ígével együtt gyakorlani, így: *ich kann schreiben, írhatok, du kannst schreiben, írhatz, 's a' t. vagy így: ich kann nicht schreiben, nem írhatok. Egészzenmúlt: ich habe nicht schreiben können, nem írhattam, 's a' t.*

II. Jegyzés. Mikor magyarul ezzel élünk *lehet*, tudniillik Határozatlan Mõd előtt, így: *Bé lehet menni?* akkor németül ezt: *lehet*, így teszszük ki, *man kann. P. o. Meg lehet kérdeni, man kann fragen. Kitõl lehetne megtudakozni? Bey wem könnte man sich darum erkundigen?*—Ez pedig: *meglehet*, így tétetik ki, *das kann seyn, es kann seyn.*

§. 88. A' dürfen Íge így hajtogatódik.

Jelentő Mód.

Jelenvaló Idő.

E. ich darf,	nekünk	} lehet, szabad.
du darfst,	neked	
er darf,	neki	
T. wir dürfen,	nekünk	
ihr dürft,	nektek	
sie dürfen,	nekik	

Aligmúlt.

E. ich durfste, nekem lehetete, v. du durftest, 's a' t. (szabad vala.

Egészzenmúlt.

E. ich habe dürfen, od. ich habe gedurft, nekem lehetett, v. szabad volt.

Régenmúlt.

E. ich hatte dürfen, nekem lehetett vala, 's a' t.

Jövendő.

E. ich werde dürfen, nekem szabad fog lenni.

Parantsoló Mód.

nints.

Foglaló Mód.

Jelenvaló Idő.

E. ich dürfe,	nekünk	} lehessen.
du dürfest,	neked	
er dürfe,	neki	
T. wir dürfen,	nekünk	
ihr dürft,	nektek	
sie dürfen,	nekik.	

Aligmúlt.

E. ich dürfste, nekem lehetne, v. du dürftest, 's a' t. (szabad lenne.

Egészzenimúlt.

E. ich habe dürfen, od. gedurft, nekem lehetett, v. szabad volt légyen.

Régenmúlt.

E. ich hätte dürfen, nekem lehetett volna, 's a' t.

Jövendő.

E. ich werde dürfen, nekem szabad leendő.

Határozatlan Mód.

Jelenv. dürfen, -hatni, -hetni.
Mult. gedurft, v. dürfen, lehetett.

Jegyzés. Akkor élnek ezzel az Ígével a' Németek, mikor a' *hatok, -hettek*, azt tei^{zi}, *szabad*; a' *nem hatok, v. nem hettek*, azt, *nem szabad*. P. o. Én ebből az ételből nem ehetem, v. nekem ebből az ételből nem lehet enni, (az az: *nem szabad, megtiltotta a' Doktor, vagy a' természetem gyengesége nem engedi*). Ich darf von dieser Speise nicht essen.

§. 89. A' mögen Íge így hajtogatódik.

Jelentő Mód.

Jelenvaló Idő.

E. ich mag,	nekem tetszik, vagy akarok.
du magst,	neked tetszik, v. akarst.
er mag,	neki tetszik, v. akar.
T. wir mögen,	's a' t.

Foglaló Mód.

Jelenvaló Idő.

E. ich möge,	én akarjak, v. neked tessék,
du mögest,	(kem tessék,
er möge,	('s a' t.
T. wir mögen.	

Aligmúlt.

E. ich möchte, én akarék 's a' t.

Egészzenmúlt.

E. ich habe mögen, akartam.

Parantsoló Mód.
nints.

I. Jegyzés. Ez az Íge többnyire azzal tétetik ki magyarul, *teszeni*, és néha ezzel: *akarni*. Mivel pedig e' helyett *tessék*, gyakran élünk ezekkel, *ne sajnálja, ne sajnálják, méltóztassa, méltóztassék*, tehát ezt: *ne sajnálja az Ur, 's a' t.* vagy így teszik ki: *haben Sie die Güte*; vagy kérdezve így: *Möchten Sie nicht die Güte haben? Möchten Sie nicht so gut seyn, 's a' t.*

II. Jegyzés. Ez a' szóllás *ich möchte gerne, du möchtest gerne, 's a' t.* ezt teszi, *Szeretnék, szeretnél, 's a' t.* *Ich möchte es gerne wissen, szeretném tudni. Er möchte gern deutsch lernen, szeretne németül tanulni, 's a' t.*

§. 90. A' lassen Íge így hajtogatódik.

Jelentő Mód

*Jelenvaló Idő.*E. ich lasse, -tatok, -tetek.
du läßt, -tatfz, -tetfz.
er läßt, -tat, -tet.
T. wir lassen, -tatunk, -tetünk.*Aligmúlt.*E. ich ließ, -teték.
du ließeß, -tetél, 's a' t.*Egészzenmúlt.*

E. ich habe lassen, -tettem.

Régenmúlt.

E. ich hatte lassen, -tettem vala.

*Jövendő.*E. ich werde lassen, -tetni fogok,
v. -tatni fogok.

Parantsoló Mód.

*Jövendő.*E. laß, v. lasse, -tass, v. engedj,
hagyj, 's a' t.*Aligmúlt.*

E. ich möchte, én akarnék.

Egészzenmúlt.

E. ich habe mögen, akartam légyen

Határozatlan Mód.

Jelenv. mögen, akarni.

Foglaló Mód.

*Jelenvaló Idő.*E. ich lasse, -tassak, -tessek.
du lässest, -tassál, -tessél.
er lasse, -tasson, tessén.
T. wir lassen, -tasssunk, 's a' t.*Aligmúlt.*E. ich ließe, -tetnék.
du ließeß, -tetnél.*Egészzenmúlt.*

E. ich habe lassen, -tettem légyen.

Régenmúlt.

E. ich hätte lassen, -tettem volna.

Jövendő.

E. ich werde lassen, -tetni, v. -tatni fogok.

Határozatlan Mód.

Jelen. lassen, -tatni, tetni, hagyni.
Multirész. gelassen, v. lassen, hagyott.

I. Jegyzés. Ezzel a' Pótló Igével magában soha sem élünk sem magyarul, sem németül; szükséges lesz tehát más igékekkel együtt gyakorlani, így: *Ich lasse machen, tsináltatok, du läßt machen, tsináltatsz. Ich ließ machen, tsináltáték. Ich habe machen lassen, tsináltattam. Ich werde machen lassen, tsináltatni fogok, 's a' t. A' magyarban e' helyett: mondatni, ezzel élünk, izenni, megizenni; németül, sagen lassen. P. o. Ich lasse es ihm sagen, megizenem neki. Ich habe es ihm sagen lassen, megizentem neki.*

II. Jegyzés. A' nógató szóllásokban az ilyenek: *laßt uns sehen, laßt uns betrachten, laßt uns beten, magyarul a' Foglald Módban tételnek, így: lássuk, vizsgáljuk meg, imádkozzunk.* — Ezen Magyar kifejezéseket is a' hadd-al ezen lassen igével kell kitenni: *hadd mennjen, lassen Sie ihn gehen, od. laßt ihn gehen. Hadd lássam, laß es mir sehen, od. lassen Sie es mir sehen, 's a' t.*

II. A' Tselekvő Igékről.

§. 91. Tselekvő Igéknek nevezzük azokat, a' mellyek más Személyre vagy dologra is kiható tselekedetet jelentenek; mint p. o. *ich frage, én kérdezek, az az: valakit, ich bringe, én hozok, az az: valamit, 's a' t.* Ezekről elég azt előre megjegyeznünk, hogy az *Égészenmúlt és Régenmúlt* Időkben mindenkor az *ich habe* Segítő Igével tételnek öfzve 's azzal hajtogatódnak.

§. 92. A' Tselekvő és Közép Igéknek tsak a' *Jelenvaló* és *Aligmúlt* Idői hajtogatódnak magokban a' Segítő Igék segítője nélkül. — Ezen két Időkben minden Személynek van bizonyos végezete, melly a' hajtogatásban a' *Gyökérszóhoz* járul. — A' Gyökérszót az Igében úgy találom ki, hogy a' Határozatlan Módjától az Igének az en végezetet elvetem, és a' mi ott marad az Gyökér szó, mellyhez az alább ki tett végezeteit a' Személynek a' hajtogatásban hozzá adom. P. o. ezekben: *schicken, küldeni; weinen, sírni; sagen, mondani, Gyökérszók: schick, wein, sag.*

§. 93. Vannak azonban mintegy 190 egyes Igék, mellyek az *Aligmúltjokat* nem az itt alább előadott mód szerént formálják; és a' *Múltrefeszülőjüket* sem a' Gyökérszótól 's nem is -et végezettel származtatják, mint a' közönséges Igék. Ezeket Rendetlen Igéknek nevezzük, és alább adjuk elő.

§. 94. A' *Rendtartó Igék* legfőbb megismertető jele az, hogy a' Jelentő Módban az *Aligmúltjokat* -te vagy -tte végezettel formálják a' Gyökérszótól, a' *Múltrefeszülőjüket* pedig -st, v. -et végezettel, eleibe téven a' Gyökérszónak ezt ge; p. o. Ebből, *sagen, az Aligmúlt lesz: ich sagte, mondék; a' Múltrefeszülő gesagt, mondott.* Ezen Múltrefeszülő járul a'

Hajtogatásban a' Segítő Igékhez és úgy lesznek az Egész-
múlt és Régenmúlt Idők. Itt következnek a' Hajtogatásnak
végezetei, egy hajtogatott Példával együtt.

A' Rendtartó Igék Hajtogatása.

Jelentő Mód.

Jelenvaló.

Egyes.

Végzetek.

1. =e, ich sage, mondok.
2. =est, =st, du sagst, mondasz.
3. =et, =t, er (sie) sagt, mond.

Többes.

1. =en, wir sagen, mondunk.
2. =et, ihr sagt, mondatok.
3. =en, sie sagen, mondanak.

Aligmúlt.

Egyes.

2. =te, ich sagte, mondék.
2. =test, du sagtest, mondál.
3. =te, er (sie) sagte, monda.

Többes.

1. =ten, wir sagten, mondanék.
2. =tet, ihr sagtet, mondatok.
3. =ten, sie sagten, mondanak.

Egészzenmúlt.

Egyes.

- ich habe gesagt, mondtottam.
du hast gesagt, mondtottál.
er hat gesagt, mondtott.

Többes.

- wir haben gesagt, mondtottunk.
ihr habet gesagt, mondtottatok.
sie haben gesagt, mondtottak.

Régenmúlt.

Egyes.

- ich hatte gesagt, mondtottam
du hattest gesagt, mondtottál
er hatte gesagt, mondtott

Többes.

- wir hatten gesagt, mondtottunk
ihr hattet gesagt, mondtottatok
sie hatten gesagt, mondtottak

Foglaló Mód.

Jelenvaló.

Egyes.

1. =e, ich sage, mondjak.
2. =est, du sagest, mondjál.
3. =et, er (sie) sage, mondjon.

Többes.

1. =en, wir sagen, mondjunk.
2. =et, ihr sagt, mondjatok.
3. =en, sie sagen, mondjanak.

Aligmúlt.

Egyes.

1. =ete, ich sagete, mondanék.
2. =etest, du sagetest, mondanál.
3. =ete, er (sie) sagete, mondana.

Többes.

1. =eten, wir sageten, mondanánk.
2. =etet, ihr sagtet, mondanátok.
3. =eten, sie sageten, mondanának.

Egészzenmúlt.

Egyes.

- ich habe gesagt, mondtottam
du habest gesagt, mondtottál
er habe gesagt, mondtott

Többes.

- wir haben gesagt, mondtottunk
ihr habet gesagt, mondtottatok
sie haben gesagt, mondtottak

Régenmúlt.

Egyes.

- ich hätte gesagt, mondtottam
du hättest gesagt, mondtottál
er hätte gesagt, mondtott

Többes.

- wir hätten gesagt, mondtottunk
ihr hättet gesagt, mondtottatok
sie hätten gesagt, mondtottak

l
e
g
e
n

v
o
l
n
a

Jövendő.		Jövendő.	
E. ich werde	} sagen, ob, ge- sagt haben.	fogok	} mondaní.
du wirst		fogsz	
er wird		fog	
T. wir werden	}	fogunk	}
ihr werdet		fogtok	
sie werden		fognak	

Parantszó Mó d.

E. sage,	mondj.
sage er,	mondjon ő.
T. saget ihr,	mondjatok ti.
sagen sie,	mondjanak ők.

Határozatlan Mó d.

<i>Jelenvaló.</i> sagen, mondaní.
<i>Egészennem.</i> gesagt haben, mondaní.
<i>Mostresz.</i> sagend, mondó; mondvan.
<i>Multresz.</i> gesagt, mondott; monda.

Ezen mustra példa szerént lehet gyakorlás végett a' következendő ígékét ejtegetni: lieben, szeretni; loben, dicsérni; schicken, küldeni; zeigen, mutatni; arbeiten, dolgozni; hören, hallani; fühlen, érezni (tapogatás által); bethen, imádkozni; sáen, vetni, *t. i. magot a' földbe, 's a' t.*

I. Jegyzés. Egynehány Igék a' Jelentő Aligmultban a' -te végezet helyett, könnyebb kimondás végett, éte végezetet vesznek fel; p. o. ich arbeitete, dolgozám, du arbeitetest, dolgozál, er arbeitete, dolgozék; 's a' t. ich bethete, imádkozám, du bethetest, imádkozál, 's a' t.

II. Jegyzés. A' Magyarban csak akkor teszszük ki a' személys Névmaasait az Igék eleibe, mikor valami különös erőt éppen azokba akarunk adni; rendszerént pedig azokat elhagyjuk. Jó lesz mindazáltal a' Tanúlónak így is szoktatni magát: ich zeige, én mutatok, du zeigst, te mutatsz, er zeigt, sie zeigt, ő mutat, 's a' t.

III. Jegyzés. Ha a' Magyar ígékét határozott formájok szerént akarjuk hajtogatni; akkor a' Németben mindenütt utánna kell tennünk ezen szótskát és annak a' szónak, a' melly az Igében hajtogatódik, így: ich zeige es, mutatom; du zeigst es, mutatod; er zeigt es, sie zeigt es, mutatja; wir zeigen es, mutatjuk; ihr zeigt es, mutatjátok; sie zeigen es, mutatják. *Egészennemult*, ich habe es gezeigt, mutattam; du hast es gezeigt, mutattad, 's a' t. *Jövendő*, ich werde es zeigen, fogom mutatni; du wirst es zeigen, fogod mutatni, 's a' t.

IV. Jegyzés. Ritkán élnek a' Németek kivált beszéd közben, a' Fogláló Mó d Aligmultjával magában, hanem a' helyett ezekkel élnek: ich würde, ich wollte, ich möchte, úgy t. i. hogy ezek után Határozatlan Módot tesznek. P. o. E' helyett, ich schickte auf den Platz, aber 's a' t. a' piatzra küldenék, de, — ezt mondják: ich würde auf den Platz schicken, vagy, ich wollte auf den Platz schicken, vagy, ich möchte auf den Platz schicken. Mellyikkel mikor kell élni, ezen Pótló Igék közül, azt ezek-

nek jelentéséből meg lehet ítélni; egyébaránt nem igen nagy a' különbség közöttök.

V. *Jegyzés.* A' *Foglaló Aligmult és Régenmult* kétféle, a' mint a' *Hajtogatás* mustra példájában lehet látni. Abban a' melly *ich* Würde segítő Igével hajtogatódik, tsak ezt kell hajtogatni, így: *ich* Würde sagen, mondanék; *du* Würdest sagen, mondanál; *er* Würde sagen, mondana. Éppen így esik a' hajtogatása a' *Foglaló Aligmultnak* az *ich* módhté, és *ich* wollte Ígékkel is, mellyről az elébbeni *Jegyzésben* ízöllottunk.

III. A' *Szenvedő Igékről.*

§. 94. Ezek az *Ígék* a' *Tselekvő Igékből* lesznek így, hogy ennek a' *Multrészesülője* eleibe ezt a' *Segítő Igét* tesztem: *ich* werde, és tsak ezt hajtogatom előtte minden *Időben* úgy, a' mint már oda feljebb láttuk, hogy az *ich* werde mi módon hajtogatódik. A' ki tehát már ezt a' *Segítő Igét* megtanulta, az tud minden *Szenvedő Igét* is hajtogatni.

Egy Példa a' *Szenvedő Igérs.*

Jelentő Mód.

Jelenvaló Idő. *ich* werde gefragt, megkérdeztetem; kérdődöm.
Aligmúlt. *ich* wurde gefragt, megkérdeztetém; kérdődém.
Egészennem. *ich* bin gefragt worden, megkérdeztettem; kérdődtem.
Régenmúlt. *ich* war gefragt worden, megkérdeztettem vala.
Jövendő. *ich* werde gefragt werden, meg fogok kérdeztetni.

Foglaló Mód.

Jelenvaló Idő. *ich* werde gefragt, megkérdeztessem; kérdődjem.
Aligmúlt. *ich* wurde gefragt, megkérdeztemém; kérdődném.
Egészennem. *ich* sey gefragt worden, megkérdeztettem légyen.
Régenmúlt. *ich* wäre gefragt worden, megkérdeztettem volna.
Jövendő. *ich* werde gefragt werden, meg fogok kérdeztetni.

Határozatlan Mód.

Jelenvaló. gefragt werden, megkérdeztetni.

Jegyzés. A' *Német Nyelvben* gyakrabban előfordúl a' *Szenvedő Ige*, mint a' *Magyarban*. Mikor *Magyarul* a' 4-dik *Ejtés* mellé 3-dik személyt teszek a' *Többszben*, így: *engemet kérdeznek*, akkor németül vagy ezzel tesztem ki man, a' melly mellett az *Egyes* 3-dik személy áll, így: man fragt mich; vagy, *szenvedő Igével*, így: *ich* werde gefragt. A' feljebb való *Igét* lehet úgy próbálni hajtogatni, hogy *magyarul* *Tselekvő Ige*-legyen. P. o. *ich* werde gefragt, engemet kérdeznek; *du* wirst gefragt, tégedet kérdeznek; *er* wird gefragt, őtet kérdezik. *Ich* bin gefragt worden, engemet kérdeztek, 's a' t. *Más Példák:* Wer ist gefragt worden? kit kérdeztek? Osi wird die Jugend gelobt, selten wird sie ausgeübt, gyakran ditsérik a' vir-

tust, de ritkán gyakorolják. Ich möchte gern wissen, was nun darauf geantwortet wird, szeretném tudni, mit felelnek már erre, 's a' t.

II. Jegyzés. Az úgy nevezett *Inchoutivo-Passivum Igéket*, mellyek a' Magyarban többnyire az *Adjectivumoktól*, -odni, edni, úlni végezettel formáltatnak, a' Németek a' werden Segítő Igével éppen úgy formálják mint más Szenvedő Igéket, és csak abban különböznek ezektől, hogy a' Multrészesülő helyett *Adjectivum* tétetik a' werden után: de egyébaránt éppen úgy hajtogatódnak. P. o. alt werden, megvénülni; fett werden, hízni, (kövéredni); reich werden, meggazdagodni; arm werden, elszegényedni; reif werden, megérni, 's a' t. úgy hajtogatódhatnak, mint feljebb ez, gefragt werden: ich werde alt, megöregszem; du wirst alt, megöregszel; er wird alt, sie wird alt, megöregszik, wir werden alt, megöregszünk, 's a' t. *Egészzenmúlt*: ich bin alt geworden, megvénültem; du bist alt geworden, megvénültél, 's a' t.

IV. A' Vízszádló Igékről.

§. 95. Ezek az Igék a' Személyes Név mássa 4-dik Ejtését mich, dich, sich, uns, euch, sich, mindenkor magok után kívánják, de magyarul nem. P. o. ich freue mich, örülök, du freuest dich, örülsz, er freuet sich, ő örül; wir freuen uns, örülünk, ihr freuet euch, örültök, sie freuen sich, örülnek. A' Hajtogatások éppen úgy van, mint más Tselekvő Igéké, kivéven azt, hogy a' mich, dich, sich 's a' t. mindenkor azon Ige után tétetik, melly a' hajtogatás közben változik; p. o. Ich habe mich gefreuet, örültem, du hast dich gefreuet, örültél. Ich werde mich freuen, örülni fogok; du wirst dich freuen, örülni fogsz; er od. sie wird sich freuen, örülni fog, 's a' t. Freue dich, örülj; freuet euch, örüljete, 's a' t.

V. A' Közép Igékről.

§. 96. Az olyan Igéket nevezzük *Közép Igéknek*, a' mellyeknek nintsen 's nem is lehet Szenvedő Formájok, mivel a' Személy vagy a' dolog, a' mellyről az ilyen Ige mondódik, maga a' tselekvő és a' szenvedő is egyzsersmind. Illyenek: stehen, állani, eisen, sietni, schlafen, aludni, 's a' t. Ezek a' Közép Igék kétfélék, ú. m.

1. *Nyugvástjelentő Közép Igék*, mellyek inkább nyugvást, mint mozgást jelentenek; mint schlafen, aludni; ruhen, nyugodni; antworten, felelni, 's a' t. Ezek éppen úgy hajtogatódnak, mint a' Tselekvő Igék, az ich habe Segítő Igével.

2. *Mozgástjelentő Közép Igék* azok, mellyek inkább mozgást és valamelly változást jelentenek, mint nyugvást. Ezekről a' Jegyzés, hogy az Őszvetett Időkben, az ich habe

helyett *ich bin-nel* hajtogatódnak, p. o. gehen, menni, *ich bin* gegangen, mentem; *ich war* gegangen, mentem vala; *ich sey* gegangen, mentem légyen, 's a' t. Ez a' két Ige, bleiben, maradni, és stehen, állani, kivéteik; mert *Nyugvó Közép Ige* ugyan mindenik, mégis a' Mozgók szerint *ich bin-nel* hajtogatódik: *ich bin* geblieben, maradtam; *du bist* geblieben, maradtál. *Ich bin* gestanden, állottam, 's a' t.

§. 97. A' Közép Igék egyébaránt éppen úgy hajtogatódnak mint a' Tselekvő Igék, kivévén azokat, mellyek az összetett Időiket nem *ich habe*, hanem *ich bin* segítő Igével hajtogatják. Ezek is tehát csak ezen Időkben távoznak el amazoktól. Az itt következő *Mustra*. Példa szerint lehet akár-melly in *bin-t* kívánó Közép Igét hajtogatni.

Reisen, utazni.

Jelentő Mód.

Egészzenmúlt.

E. *ich bin* gereist, utaztam.
du bist gereist, utaztál.
er (sie) ist gereist, utazott.
 T. *wir sind* gereist, utaztunk.
ihr seyd gereist, utaztatok.
sie sind gereist, utaztak.

Régenmúlt.

E. *ich war* gereist, utaztam.)
du warst gereist, utaztál | vólt.
er war gereist, utazott)

Foglaló Mód.

Egészzenmúlt.

E. *ich sey* gereist, utaztam)
du seyest gereist, utaztál)
er sey gereist, utazott)
 T. *wir seyen* gereist, utaztunk)
ihr seyed gereist, utaztatok)
sie seyen gereist, utaztak)

légyen.

Régenmúlt.

E. *ich wäre* gereist, utaztam)
du wärest gereist, utaztál | vólna.
er (sie) wäre gereist, utazott)

E' szerint kell hajtogatni ezeket: *erstaunen*, bámólni; *ich bin* erstaunt, bámultam; *fahren*, kotsin menni, *ich bin* gefahren, kotsin mentem; *gehen*, menni, *ich bin* gegangen, mentem; *fallen*, elesni, *ich bin* gefallen, elestem; *reiten*, lovagolni, *ich bin* geritten, lovagoltam.

A' Rendetlen Igékről.

§. 98. *Rendetlen v. regulátlan Igéknek* nevezzük azokat mellyek *Aligmultiákat* és *Multirészeseitőjüket* nem a' Gyökérszótól és nem is a' már tudva lévő meghatározott végezetekkel formálják, és e' szerint valamennyire még a' Hajtogatás módjában is különböznek a' Rendtartó Igéktől. — Nevezet szerint a' következőkben áll a' Rendetlen Igék regulátlansága:

1. A' *Jelentő Mód Jelenválójában*, a' 2-dik és 3-dik Személy (az Egyesben), sok Igékben elváltoztatja az a betűt á-vé;

a' rövid e-t i-vé; a' hosszú e-t pedig ic-vé (kivéven ezt: nehen); P. o. Ebből fangen, fogni, leiz: ich fange, én fogok, du fängst, te fogsz; er fängt, ő fog. Ebből: essen, enni, leiz: ich esse, eszem; du isstest, eszel; er isst, eszik. Ebből: befehlen, leiz: ich befehle, parantsolok; du befehlst, parantsolsz; er befehlt, parantsol. A' Többesben efféle változások soha sem esnek.

2. Az *Aligmultakban* az Egyes 1-ső és 3-dik Személy, egyenlők. P. o. ich aß, én evém; er aß, ő eve; ich aße, enném; er aße, ő enne. A' *Foglaló Aligmúlt* e végezetet vezl fel általjában, és a' Jelentő Aligmúlt a, o, u betűt á, ö, ü-re változtatja. P. o.

<i>Határozatlan Mód.</i>	<i>Jelentő Aligmúlt.</i>	<i>Foglaló Aligm.</i>
geben, adni;	ich gab, adék;	ich gäbe, adnék.
ziehen, húzni;	ich zog, húzék;	ich zöge, húznék.
backen, sütni;	ich back, süték;	ich bücke, sütnék.

3. A' *Parantsoló Mód* majd e végezzettel majd e nélkül formáltatik, és hol regulásan a' Gyökérfzótól, hol pedig regulátlan módon. P. o. gib, vagy gieb, adj; zieh, v. ziehe, v. zieuch, húzz, 's a' t.

4. A' *Múltrefeszülő* -en be végződik, elől pedig ge tagot vezl maga eleibe, kivéven az olyan szókat, mellyek elváhatatlan Igefzótskákkal vannak öfzvetéve, minéműek ezek: be, emp, er, ver; mert ezek a' ge tagot nem veszik fel. P. o. befohlen, parantsolt; empfunden, érzett; erschrocken, megijedt; verloren, elveszett. De ilyenek mindöfzve is tsak kevesen vannak, és a' Rendtartó Igék között sem veszik fel ezen ge tagot.

§. 99. A' Rendetlen Igék száma, tsak az egyeseket értvén, mindöfzve 199-re megy. Az ezekből öfzvetett Igék, mindenben az egyesek szerént hajtogatódnak. Mivel pedig a' sok kifogások miatt a' Rendetlen Igéket bizonyos seregekre felosztani, a' Tanúlóra nézve semmi könnyebbségre sem lehet: legjobb azokat a' Betűrendben álló Laistromból megtanulni; a' minémű Laistrom egy valamirevaló Német Grammatikából vagy Lexiconból sem maradhat ki.

Az ezen Grammatika végén lévő Laistromban a' feljebb leírt négy tulajdonságai a' Regulátlan Igéknek mind világosan ki vannak téve, és a' szerént elmúlhatatlanul szükséges azokat megtanulni; mert itt a' gyakorlásra bízni magát, nem tanátsos.

TIZENEGYEDIK RÉSZ.

Az Igefzótskákkal Öfzvetett Igékről.

§. 100. Ide számláljuk azokat az Igéket, a' mellyek az ide alább előfzamlált *Igefzótskákkal* vannak öfzvetéve. Az

ilyen Ígélzôtskák kétfélék, ú. m. az Igéktől *Elnemváltók*, és *Elváltak*.

I. Az Elnemváltó Igézsôtskák ezek:

be=	er=	miß=	über=	wider=	ellen.
emp=	ge=	ver,	unter=	zer=	szélyyel.
ent=	hinter=	voll=	ur=		

A' melly Íge előtt ilyen Ígélzôtska áll, az a' *Multrészesülöben* nem vez maga eleibe ge tagot, akár Rendtartó legyen az Íge, akár Rendetlen. P. o.

<i>Határozatlan Mód.</i>	<i>Multrészesülö.</i>	<i>Jelentö Egéfszenmált.</i>
übersegen, fordítani;	übersegt, fordított;	übersegt, fordítottam. vergeffen, elfelejtetem. erkannt, megessmertem.
vergeffen, elfelejtteni;	vergeffen, elfelejtett;	
erkennen, megessmerni; erkannt, megessmert;		

Az egy miß vétetödik ez alól ki: a' melly némelly Ígéknel majd eleibe vezzi a' ge tagot, majd pedig közbül, majd végre éppen nem vezzi fel. P. o.

mißbrauchen, viszfzaélni vele; innen: ich habe gemißbraucht, viszfzaéltem vele.	
mißglücken, nem sülni el; —	es ist uns mißglückt, nem sült el (nekünk), semmire se mehettünk vele.
mißverstehen, hibásan érteni; —	ich habe es mißverstanden, nem jól, v. hibásan értettem.

Ezeket tsak gyakorlásból 's a' Lexicon segítsége által lehet megtanulni.

II. A' nevezetesebb Elváltó Igézsôtskák ezek:

ab, le, el.	ein, bé.	hinunter, le.	um, meg.
an, meg, el.	fort, el.	mit, val, vel.	weg, el.
auf, fel.	herum, körül.	nach, utánna.	wieder, ismét.
aus, ki.	hin, oda.	nieder, le.	zurück, viszfza.
durch, által.	hinein, be, belé.	über, által.	zusammen, őszve.

I. Jegyzés. Ezek a' szôtskák akkor válnak el az Ígék-től, mikor a' *Jelentö* vagy az *Aligmult-Idöben*, vagy pedig a' *Parantsoló Módban* vannak. P. o. weggehen, elmenni; innen: ich gehe weg, elmegyek; ich ging weg, elmenék; geh weg, menj el. Az ilyen elvált *Igézsôtskák* legutól állanak a' mon-dásban: azért a' Tanuló tegye eleibe azt az Ígének, 's úgy keresse a' Szökönyvben a' jelentést. P. o. Der Fang der Haringe bringt einigen Nationen, die sich damit abgeben, viele Millionen ein, itt keresni kell az einbringen szót.

II. Jegyzés. Az ilyen őszvetett szök, a' ge tagot a' *Mult-*

részesülöben közbül vezik. P. o. abschreiten, abg. schreiten; angreifen, angegriffen; weggehen, weggegangen, 's a' t.

§. 101. Egy Példa az elváló Igeszótskával Öszvetett Igék, és egyszersmind a' Ragasztékos magyar Igék hajtogatására.

Jelentő Mód.

Jelenvaló. ich fange es an, én elkezdem.
du fängst es an, te elkezded.
er fängt es an, ő elkezdi, 's a' t.

Aligmúlt. ich fing es an, én elkezdém.

Egészennmúlt. ich habe es angefangen, én elkezdettem.

Régenmúlt. ich hatte es angefangen, én elkezdettem vala.

I. Jövendő. ich werde es anfangen, én elfogom kezdeni.

Parantsoló Mód.

Jövendő. fange es an, kezd el.

Foglaló Mód.

Jelenvaló. ich fange es an, én elkezdjem.

Aligmúlt. ich fing es an, én elkezdeném.

Egészennmúlt. ich habe es angefangen, én elkezdettem légyen.

Régenmúlt. ich hatte es angefangen, én elkezdettem volna.

I. Jövendő. ich werde es anfangen, én elkezdéndem.

Toldalek. I. A' Tsonka Igékről.

§. 102. Tsonka Igéknek nevezhetjük azokat, a' melyeknek Első és Második személyek egy időben sints, tsak harmadik, ezzel az első Ejtéssel es, p. o. es regnet, esik az essö; es hat geregnet, esett az essö; es wird regnen, esni fog az essö, 's a' t. — E' szerént mennek, es schneuet, esik a' hó; es hagelt, jég esik; es donnert, menydörög; es blizt, villámlik; es gibt, van, ée.

II. A' Határozatlan Módbeli Részesülökről.

§. 103. A' Határozatlan Módban a' Részesülök többnyire egyszersmind Mássalérthető és Határozó helyett is szoktak vétettetni.

Mostrészesülök.

Mássalérthető. arbeitend, dolgozó; reisend, utazó; schreibend, író.

Határozó. arbeitend, dolgozva; reisend, utazva; schreibend, írva.

Múltrészesülök.

Mássalérth. gearbeitet, dolgozott; gereisct, utazott; geschrieben, írt.

Határozó. gearbeitet, dolgozva; gereisct, utazva; geschrieben, írva.

TIZENKETTÖDIK RÉSZ.

Az Egybefoglalókról.

§. 104. Az olyan Határozó nemű Szótskák, mellyekkel a' Beszédet vagy Mondást, világosságnak okáért, vagy öszvefoglaljuk, vagy különválasztjuk, egy szóval *Egybefoglalóknak* neveztetnek. Ezek sokfélék, ú. m.

1. Öszveköttők, mint ezek: und, és; auch, is; so wohl — als auch, mind — mind; nicht allein, — sondern auch, nemcsak — hanem.

2. Különválasztók: oder; vagy; entweder, — oder; vagy — vagy: weder, — noch, sem, — sem.

3. Feltézők: wenn, ha; wofern, in sofern, a' mennyiben; sonst, különben.

4. Ellenvetők: aber, de; allein, de, hanem; sondern, hanem; doch, de, mégis; mindazáltal; hingegen, ellenben; je — je, mennél, — annál; desto, mennél, — annál.

5. Megengedők: obgleich, obgleich, obwohl, jóllehet; wenn gleich, wenn auch, noha, ámbár, zwar, ugyan; doch, mégis.

6. Ok-adók: weil, mivel; denn, mert; darum, azért; daher, a' honnan; mithin, folglich, ésígy, következésképpen; also, tehát; damit, hogy; damit nicht, nehogy; sonst, különben.

7. Kizárók: weder — noch, sem — sem; nicht, nem; niemals, nie, soha sem.

8. Következtetők: nachdem, minekutánna; indem, azonban; indessen, azonközben; während daß, azonban hogy; bis, míg; so bald, so bald als, mihelyt.

9. Kihozók: daher, azért; deswegen, azért; annakokáért; weßwegen, minekokáért; mithin, tehát.

10. Világosítók: als, mint; nämlich, tudnillik; gleichsam, mintegy; ja, sőt.

11. Kérdezők: ob? e?, valyon e? und wenn? hát ha? 's a' t.

Jegyzés. Az Öszvetett *Megengedő Foglalók* elválasztatnak egymástól a' Mondás elején, így: ob ich es gleich nicht gesehen habe, ha szinte nem láttam is. Wenn ich auch krank wäre, ha beteg volnék is.

§. 105. Ezen *Egybefoglalók* között, a' velekvaló élés közben, egy igen szembetűnő Grammatikai külömbiségre találunk; mert heten közülök, nevezet szerént ezek: aber, allein, denn, sondern, und, ja, és weder — noch, megfeszenedik, hogy az éppen mellettek álló Szubjektum (vagy Nominativus) után, mindjárt Ige következék; így: denn ich habe es gesehen, mert

láttam; sondern er hat es mir gestern selbst gesagt, hanem tegnap maga mondta: de hufzonnégyen közülök ezt meg nem szenvedik, hanem azt kívánják, hogy az az Ige, a' mellynek rendszerént a' Mondásban mindjárt a' Szubjektum után volna a' helye, legutól tétessék; így, p. o. weil ich es gesehen habe mert láttam; weil er es mir gestern selbst gesagt hat. A' többiek pedig Határozók természetével bírnak, az az: nem szenvedik meg magok után a' Szubjektumot, hanem eleibe kívánják tétetni annak az Igét, mint mikor kérdő a' Mondás, így: dennoch habe ich es gesehen, mégis láttam hát; entweder hat er es mir gestern selbst gesagt; oder u. f. f. (und so fort, az az: 's így tovább) vagy ő maga mondta nekem tegnap, vagy 's a' t.

§. 106. Az Egybefoglalók ezen egymástól való különbözését, a' Nyelv Tanúnak tudni, felette szükséges; különböben elzétendők kellenek rá, hogy ezt a' sok gyakorlás által megtanulja. Erre nézve az Egybefoglalókat három rendre osztjuk, 's így nevezzük el:

a. *Rendtartók* azok, mellyek a' regulás Mondáson semmi változást nem tesznek, ha szinte azok eleibe tétetnek is. Ezek tsak heten vannak, a' mint már láttuk; ú. m. aber, de; allein, hanem; denn, mert; sondern, hanem; und, és; ja, sőt; weder — noch, sem — sem. P. o. Ez a' Mondás *regulás*, ich bin heute spazieren gewesen, én ma sétálni voltam. Ez eleibe tehetem ezek közül akármelyiket, mégis megmarad a' Szók rendje így: denn ich bin heute spazieren gewesen, mert én ma sétálni voltam, 's a' t. Az utolsó weder noch, egymás nélkül nem állhat, valamint a' Magyarban a' sem, még egy sem-et kíván magához. P. o. weder er, noch ich sind heute spazieren gewesen.

b. *Rendbontók*, mellyek a' regulás Mondás rendét annyiban megbontják, hogy az Igét a' Szubjektum mellől elűzik és egészen a' Mondás végére vetik. Ezeknek száma hufzonnégy, ú. m. 1. als, midön; 2. auf daß, ne hogy; 3. da, midön; zumahl da, kivált; 4. damit, hogy, azért hogy; 5. daß, hogy; 6. indem, minthogy; 7. nachdem, minekutánna; 8. obgleich, jóllehet; 9. weil, mert; 10. wenn, ha; als wenn, mintha; 11. wiewohl, jóllehet; 12. wo, ha, ha tsak; 13. wofern, hahogy; 14. wie, a' miat, 's a' t. P. o. Mihelyt a' feljebb adott *regulás mondás* példája eleibe: ich bin mit ihm spazieren gewesen, ezek közül tesztek egyet; azonnal megbomlik az, így: weil ich mit ihm spazieren gewesen bin, 's a' t.

c. *Határozó neműek*, vagy *Helytsereltetők*, mellyek, ha legelől állanak a' Mondásban, a' Szubjektumot az Ige, és az Igét a' Szubjektum helyére általtétetik. Ezeknek száma is mintegy 24-re megy. Ilyenek: also, tehát; daher, azért, annakokáért; dann, azután; darum, azért; dennoch, mégis; doch, mindazáltal; entweder, oder, vagy — vagy; ferner, továbbá:

folglích, következésképpen; hingegen, ellenben, 's 's a' P. o. doch bin ich mit ihm spazieren gewesen, vagy, dann bin ich mit ihm, u. f. f.

§. 107. Az itt előadottakból nyilván kitetszik, hogy az Egybefoglalók természetének esmérte, a' Tanulóknak elmulhatatlanul szükséges. Hogy tehát a' Tanuló mindenkor könnyen eligazodhassék, ha ezekben nehezebbre találna, imé ide teszem a' nevezetesebb egybefoglalókat betűrendbe szedve, és a' Rendnek mellybe mindenik tartozik *a. b. c.* betűjével elől mindeniket megjelelve. A' világosító magyarázatok és példák, a' Tanulót leghamarább útba igazítják.

- a.* Aber, de pedig; 1. *iszvektöd* ereje van, és ilyenkor a' Mondás elején áll; de az elébbeni dologra trélozván, valamely váratlan *környüldállst* vagy *ellenvetést* köt egybe az elébbeniekkel. P. o. aber so gern ich auch gewollt hätte, de bár melly igen akartam is. (Ezen Mondásban a' so auch, a' Rendtartó), 2. a' Mondás vizsgáló felében, mint *Ellenvetöd*; p. o. ich suchte ihn, aber er war nicht da, kerestem, de nem volt ott. Ennek sokszor egy két szót eleibe is lehet tenni, így: er war aber nicht da.
- a.* Allein, de; *Ellenvetöd*: mindenkor elől áll: ich hoffte es; allein ich fand mich getäuscht, reményitem, de megsalatkoztam.
- b.* Als, mint, midőn, 's a' t. 1. mint *Egybehasonlító*: kívált a' so után. p. o. so roth als Kirschen, olyan piros, mint a' tserelnnye; és a' 2-dik Grádits v. Comparativus után: wohlfeiler, als diefes? oltsóbb, mint ez? v. ennél? 2. *Világosító*: p. o. er zeigt sich als einz fleißigen Schöler, azt mutatja, hogy szorgalmatos tanítvány. 3. midőn, *Időhatározó*: als diefes geschehen war, midőn v. minekutánna ez megessett volna. 4. als daß, mintsem, mintsem hogy: Okadó, er ist viel billig, als daß er sein Wort nicht halten sollte, sokkal jobban tudja ő mi az illendőség, mint hogy a' szavát meg nem tartaná.
- c.* Also, 1. úgy, annyira; *Egybehasonlító*; p. o. Also hat Gott die Welt geliebet, úgy szerette Isten a' világot. 2. tehát, ésigy: *Következtető*: p. o. er erbt alles, also auch das Haus, mindenben ő az örökös, és így a' házban is.
- b.* Auf daß, hogy, azért hogy; *Okadó*: p. o. Auf daß es euch wohl gehe, hogy jól légvén dolgothok.
- b.* Da, 1. midőn, mikor; *Időhatározó*: e' helyett als: p. o. da ich ihn kannte war er fleißiger, mikor én őtet esmertem, akkor szorgalmatosabb volt. 2. minthogy, mivelhogy; *Okadó*, melly után a' Mondás, vizsgáló fele so-val kezdődik, p. o. da du plauderst, so kanst du nichts lernen, minthogy setseglz, semmit sem tanulhatz, v. ha setseglz, úgy 's a' t. 3. holott, pedig, v. holott pedig: *Ellenvetöd*: p. o. du spielst, da du doch schreiben solltest, te játszol, holott írnod kellene.
- c.* Daher, a' honnan, azért, tehát; *Következtető*, majd elől, majd egy két szó után áll. Daher habe ich mir vorgenommen, a' honnan feltettem magamban: ich hoffe daher, reménylem tehát 's a' t.
- b.* Damit, hogy, azért hogy: *Okadó*: Damit du dich selbst überzeugen kanst, hogy önnön magad meggyőződhess felőle.
- c.* Dann, 1. akkor, *Időhatározó*; Wenn der Herbst kommt, dann sollst du anfangen, ha az ősz eljön, akkor kezd el. 2. úgy, osztán, az-

- után; *Feltételes*: Wenn du fleißig bist, dann sollst du es bekommen, ha szorgalmasos leszel, úgy megnyered, v. megkapod.
- c.* Darum, azért; *Okadó*: Die Brücke ist schadhast, darum konnte ich nicht kommen, a' hid megrongálódott, azért nem jöhettem.
- d.* *Dasz*, 1. hogy; *Vildgositó*: Ich rathe dir, daß du es nicht thust, javaslom, hogy azt ne tselekedd. 2. hogy; *Okadó*: Mache es so, daß man dich loben kann, úgy vidd véghez, hogy oiztán ditséretet nyerhess.
- a.* Denn, 1. mert, mivelhogy, minthogy; *Okadó*: er wird geliebt, denn er ist fleißig, szeretik, minthogy szorgalmasos. 2. (a' so-val együtt), tehát; *Következtető*: so bleibt es denn dabey, tehát a' mellett marad. 3. *Feltételes*: es sey denn, daß er es leugne, hanemha tagadná. 4. mint, *Egybehasonlító*; e' helyett als: fleißiger, denn alle seine Brüder, szorgalmasabb, mint minden testvérei. 5. tsak, *Kirekesztő*; nichts denn Gold, semmitsem tsak aranyat, v. tsupán tsak aranyat. 6. ugyan hát? *Kérdő*; a' midön a' Nominativus után áll, p. o. wo ist er denn? hát hol van? was macht er denn? ugyan mit csinál?
- c.* Dennoch, mégis; *Ellenvető*: es sind Mährchen, und dennoch glaubt man sie, tsupa költemények, és mégis elhiszik.
- c.* Desto, 1. annál, a' második *Gráds* előtt áll: p. o. Sey aufrichtig, damit ich dir desto gewisser glauben kann, légy igaz, hogy annál bátrabban hihessek neked. 2. annál; *Öregbítő*; a' midön ez előzi meg, je, p. o. je länger ich hier bin, desto mehr gefällt mir die hiesige Gegend, mennél tovább vagyok itt, annál inkább tetszik nekem az idevaló környék.
- c.* Doch, 1. mindazáltal, mégis; *Helytadó*; p. o. er war sein guter Freund, und doch hat er auch den betrogen, az jó barátja volt, és mégis ezt is megtsalta, v. és még ezt is megtsalta. 2. tsakugyan, tsak mégis; *Magyarázó és Következtető*: Auf diese Art weiß man doch, woran man ist, így tsak mégis tudhatja az ember, hogy hanyadan van, v. mihez tartsa magát.
- c.* Entweder, — oder, vagy, — vagy, *Megosztó*; entweder ist er angekommen, oder er kommt heute Abends, vagy megérkezett már, vagy estvére jó el.
- c.* Ferner, továbbá; *Folytató*; ferner sprach er, továbbá így szólla.
- c.* Folglich, ésígy, következésképpen; *Következtető*; folglich muß man erwarten, bis — ésígy el kell várni, míg 's a' t.
- c.* Hingegen, ellenben; *Ellenvető*; er ist zwar arm, hingegen ist sein Bruder außerordentlich reich; ő ugyan szegény, ellenben a' testvére selette gazdag.
- b.* Je, — je, v. je, — desto; minél, — annál; je mehr ich lese und lerne, desto mehr sehe ich ein, daß wir nie genug lernen können, mennél többet olvasok és tanulok, annál inkább általlátom, hogy eget soha se tanulhatunk.
- c.* Jedoch, e' helyett áll doch, és tsak az ékes írás nemeiben fordul elő.
- b.* Indem, 1. a' midön, mikor, hogy; *Időhatározó*; indem er das sagte, a' midön ezeket mondaná. 2. mivelhogy, minthogy, *Okadó*; e' helyett, weil.
- b.* Indessen, azonban míg, az alatt míg v. hogy, azonközben hogy; azonban, 's a' t. *Időhatározó*; indessen ich mit ihm sprach, az alatt míg én vele beszéltem; ich will indessen doch sehen, azonban majd meglátom.
- a.* Mitbin, ésígy; következésképpen; *Következtető*; ich bin dein Erzieher, mitbin wirst du mir auch folgen; én nevelő vagyok, ésígy nekem engedelmeskedel.
- b.* Nachdem, minekutánna; *Időhatározó*; Nachdem er dieß gesagt hatte,

- ging er weg, minekutánna ezt elmondotta, elment, v. ezt mondván, v. elmondván, elment, v. eltávozott, 's a' t. *Ez az Egybefoglaló mindenkor a' Jelentő Mód Régenmultját veszi magához.*
- a. Nicht allein, od. nicht nur, *mellynek felelő része ez: sondern auch; az az: nemcsak—hanem, p. o. nicht allein, daß er ihn reichlich bez lohnte, sondern er hat ihn auch noch zu seinem Erben gemacht, nemtsak az, hogy ötet gazdagon megajándékozta, hanem még öröksévé is nevezte.*
- c. Noch, még, noch nicht, még nem, *Időhatározó; noch weiß ich eigentlich nicht, még tulajdonképpen nem tudom.*
- c. Nun, 1. tehát, no hát, no már most: *Következtető; hast du nicht hören wollen, nun so mußst du fühlen, ha hallani nem akartad, most érezd.*
- b. Obgleich, *melly után so vagy doch áll a' Mondás második felében: ha szinte, jöllehet; Helytadó: obgleich ich mit ihm zu frieden bin, so zc. vagy így: ob ich gleich mit ihm u. s. f. ha szinte megelegzem is vele, 's a' t.*
- b. c. So, 1. így: so — so, bár melly, — tsakugyan; v. jöllehet, — mindazáltal. *Illyenkor az első a' b. renbbe, a' második a' c. rendbe tartozik, p. o. so gern ich auch wollte, so unmöglich ist es mir, bár melly örömet akarnám is azt, mindazáltal lehetetlen tölem. 2. c. tehát, hát; illyenkor a' denn követi; p. o. so ist es denn beschlossen! hát tsakugyan el van végezve! 3. így: so viel, a' mennyire; so viel ich weiß, a' mennyire én tudom.*
- a. Sondern, 1. hanem; *Ellenvető; nicht du, sondern dein Bruder war es, u. s. f. nem te, hanem a' testvér bátyád v. ötséd volt az, 's a' t. 2. sondern auch, hanem — is, Öszveköttő; ez után, nicht allein, lásd feljebb.*
- c. Sonst, különben, *Feltételes Ellenvető; v. Okadó; sey aufmerksam, sonst verstehst und lernst du nichts, figyelmezz, különben semmit sem értesz 's nem is tanulsz.*
- a. Und, és; *osztán; Öszveköttő: du bist mein Freund, und ich kenne dich doch nicht, barátom vagy, én még sem ismerlek.*
- c. Wann? mikor? *többnyire Kérdő: Wann wirst du abreisen? mikor akarsz el utazni?*
- a. Weder, — noch, sem, — sem; *Kirekesztő: weder ich, noch dein Vater wisse es, sem én, sem a' te Atyád nem tudjuk, 's a' t. Ezek is a' Rendtarto Egybefoglalók közé tartoznak, de kettősök, és két vonásban jönnek elő egymásután.*
- b. Weil, *minthogy, mert; Okadó; állhat a' Mondásnak mind az első felében, és ekkor so felel meg neki; mind második felében, p. o. weil er nicht zuhört, so kann er nichts lernen, minthogy nem figyelmez semmit se tanulhat; vagy így: er kann nichts lernen, weil er nicht zuhört, nem tanulhat semmit, mert nem figyelmez.*
- c. Wenn, ha, *Feltételes; mellyre so következik a' Mondás másikk felében: p. o. Wenn Sie das wollen, so ist es gut, ha az Ur azt akarja, tehát jól van.*
- b. Wie, 1. így: wie, — so, a' millyen, — olyan; *Egybehasonlító; Wie die Arbeit, so der Lohn, a' millyen a' munka, ollvan a' jutalom. 2. hogy mimódon v. miképpen: Okadó: ich wundere mich, wie du das hast thun können, tsudálkozom rajta, hogy mi módon tehetted azt v. vihetted azt véghez. 3. c. wie? hogy? miképpen? wie ist denn das geschehen? ugyan, hogy esett az?*
- b. Wiewohl, jöllehet, *ámbar; Világosító; ich will ihm glauben, wiewohl ich ihn nicht kenne: hitelt adok neki, ámbar én ötet nem ismerem.*
- b. Wo, e' helyett wenn, ha hogy, hanemha.

- b. Wofern, e' helyett wenn; ha, hogyha; wofern Sie darin willigen, hogy ha megegyez az Ur benne.
- b. Zumahl da, kivált minthogy; *Világosító*; zumahl da er oft spät kommt, kivált minthogy gyakran későn jön.
- c. Zwar, ugyan: *Helytadó*; mellyre a' Mondás másik felében aber, allein, doch, nichts desto weniger, (mindazáltal), következnek; Zwar habe ich ihn noch niemahls gesprochen, allein mein Vater kennet ihn recht gut, én ugyan soha sem beszéltem vele, de az Atyám jötet igen jól ismeri.

Jegyzés. Némelly már ma a' közönséges életben megavult Egybefoglalók, a' Kantzelláriai írásokban tsak ugyan fordulnak elő, ilyenek ezek. *Alldieweil, e' helyett*: weil; *dahero*; e' h. daher; *derohalben, derowegen*; e' h. daher, demnach, e' h. weil, v. also; *dieweil, e' h. weil*; *fiutemahl, e' h. weil, welschermassen, e' h. wie, 's a' t.*

TIZENHARMADIK RÉSZ.

Az Őszvetett Szókról.

108. A' Német Nyelv igen bő szavú és gazdag nyelv, bővölködik mindenféle nemű kifejezésekkel, sőt még a' *tudománybéli masterszók*at is, (a' mi legnehezebb) a' Német Tudósok már nagy részént szerentséren kitesinálták. Hogy ezt a' Nyelvet olyan könnyen lehet szókkal szaporítani és alkalmaztatni; azt részszerént a' Szószármaztatás sokféle voltának, részszerént a' szók őszvetétele szokásban lévő könnyű módjának *) tulajdoníthatni. A' ki tehát a' Német Nyelvet tanulja; szükség hogy ezen két tulajdonságával a' nyelvnek szorosán megismerkedjék, hogy oltán ne kéntelenítettessék, minden új szónak előfordulásakor Lexiconhoz kapni, annyival inkább, mivel olyan Lexicon, a' mellyben minden új szót feltehetően találhatna, éppen nints.

Jegyzés. A' legújabb Lexicon a' Német Nyelvre ez: *Wörterbuch der Deutschen Sprache. Veranstaltet und herausgegeben von J. S. Campe. V. Bände in 4te. Braunschweig 1808—1810.* Az ára itt Bétsbe: kétféle forint (Bankótzédulában). Campe őszvetedte azokat a' szókat, mellyek az *Udelung* Lexiconában, vagy azért hogy őszvetett szók, vagy azért

*) Ezen szép tulajdonságokkal ugyan a' mi Magyar Nyelvünk is bír, és ennél fogva reménylhetni, hogy valaha még ez is eljuthat erre a' tökéletességre; tsak egyszer a' Hazai Nyelv tanítása és tanulása közönséges, nem pedig rendkívülvaló Tudománynak tartassék; tsak egyszer már valami a' Haza Nagyjaít általjában arra bírhatná, hogy Magyarúl tanulnának, beszélnének és olvasnának, hogy a' Nyelvnek pártfogóivá lennének! tsak hogy az olvasás kedvelése közönségesebb lenne: de most még, a' midőn Nemzetünk között az Olvasók száma alig megy annyira, mint a' mennyit a' szélesen elterjedett Német Nemzetek között a' Könyvírók száma tel; arról álmadozni tsak magunknak való hízkeledés. — Egyébaránt igyekezni és előre törekedni, kötelességünk.

új szók, nem taláthatnak; a' honnan abban mintegy 40 ezer szóval több van mint az Adelungéban. — De nem kell ezen megijedni. — En ezt olvasván az erről szólott Tudósításban, megijedtem az igaz; mivel egyzersmind feltettem volt magamban, hogy a' Német-Magyar Lexiconom új kiadását a' szerént bővitem meg. Megis bővitettem azt; de tsak a' szükséges szókkal. Azt mondja Campe ezen Lexiconának Előljáró Beszédjében, hogy minden esztendőben jönnek a' Német könyvek által legalább két ezer új német szók forgásba. — Az okosság is azt javasolja tehát, hogy az őzvetett szók özönéből tsak szemelve kell kilzedni a' szükségesekeket. — De hogy magok is ítéletet tehessenek a' Nyelvtanulók a' Campe munkájáról, melly száma nélkül való abban a' szükségtelen szó: imé kiírom ide a' 2-dik Darabból a' 160-dik levéldoldalnak tsak a' fele részlen találató olyan új szók számát, mellyek semmi más Német Lexiconban nintsenek: *Freiheitsdurst, Freiheitsseifer, Freiheitsfarbe, Freiheitsfeind, Freiheitsfieber, Freiheitsfreund, Freiheitsgefühl, Freiheitsgeist, Freiheitsgenuss, Freiheitsgefäng, Freiheitsgöttinn, Freiheitsgrundriss, Freiheitshaß, Freiheitsheld, Freiheitshut, Freiheitsjubil, Freiheitskampf, Freiheitskämpfer, Freiheitskappe, Freiheitskittel, Freiheitskraft,* 's így tovább, még 37 új szó a' Freiheit-tal őzvetéve. Ha valaki Magyar Lexiconot így akarna készíteni; könnyen bővithetné a' mi Lexiconukat is 30 ezer szóval, ilyenekkel p. o. Madárállás, Madárorr, Madárfej, Madárszáj, Madárszem, Madártoll, -láb, -szárny, -repülés, -ülés, -evés, 's a' t. 's a' t. — Azonban, ha a' Campe Lexiconát megnezik a' Némeket: nem hányhatnák többé szemére a' Magyaroknak, hogy igen hozszú és terhes kimondású szavai vannak; mert Campe hozszú szavaival a' mi leghozszúbb szavaink is nem mindég mé közbethetnek őszve. Illyenek tsak a' 606 és 697-dik levélen: *Himmelfahrtsblümlein, patsirtafü (Polylaga vulgaris), Himmelfahrtswoche, Aldozóhét v. Aldozóhete; Himmelsbeschreibung, égleírás. Himmelserschütterung, égtengés.* De olyan a' szájról szájra szálló panasz; hogy észre se veszi az ember, mikor azt helytelenül kiszalasztja száján. Mint midőn egy Úr ezen szófordulván elő: *az igazság szeretet* mindjárt így kiáltott fel: *das ist wieder ein langmächtiges Wort;* pedig azután kisült, hogy a' Németben még hozszúbb 4 betűvel az a' mit tesz, t. i. *die Gerechtigkeitsthebe.*

§. 109. A' Subsantivumok és Adjectivumok származásának módját már oda feljebb előadtuk. Az Igék származásáról olyan közönséges Regulák, mint amazokról, nintsenek, ezeket tehát nem is érdeklöttük. Most már minekutánna minden nemű szónak természetét és változásának módját láttuk: az Őzvetett szók származásának Módját könnyen megérthetjük. — Maga Adelung is azt állítja, hogy az őzvetett szókról való Tudomány felette fontos és szükséges.

§. 110. Mikor egy bizonyos Megfogásnak kinyomására két szónak szoros őszvekötéséből egy szó lesz, azt őzvetett szónak nevezzük. Az ilyen őzvetételben mindenkor azt a' szót telszük utól, a' melly a' Megfogás *fundamentoma* vagy *főtárgya*, és az ezt megelőző szó ennek tsak *meghatározója*. Ez a' Magyarban is így lévén, benne semmi nehézség sem lehet. P. o. *Baumölhl, faolaj; Ölhlbaum, olajfa.* Az elsőben a' főtárgy ez: *olaj*, és a' *fa* az *olaj* nemét határozza meg; a' második szóban főtárgy a' *fa*, és az *olaj* a' fanemét határoz-

za meg. Ilyen öfvetételt, hogy megtordítva egészen mást tesz százat is lehetne előzámolni; de a' dolog természetén ezen egy példából is világos. — Ez az oka tehát, hogy mivel az öfvetett szókban mindenkor az utolsó a' *szó*; mind az Artikulust ez tartja meg, mind az Ejegetésben csak ez változik.

§. 111. Nem kell azonban azt gondolni, hogy az öfvetétel csak ilyen könnyű módon menne mindenkor végbe; mert a' *meghatározó szó* gyakran vagy elvezti a' végezetét, vagy még valamit vesz magához, p. o. Genitivus végezetet; az az *s*-et még az Anyaneműek is, 's a' t. Igy; p. o. *Eisflut*, az az süper *flut*, édes löhere; *Spieltisch*, (ebből *spielen* és *Lisch*), játszóasztal; *Wundenfeld*, kehely, virágtok, v. tésze; *Gottesdienst*, Isteni tisztelet; *Nahmenstag*, névnap; *Beitungsleser*, Ujságotvasó, 's a' t. de az efféle megrövidítéseknek vagy pótlásoknak tökéletes regulái nem lévén; azokat csak gyakorlás által kell megtanulni.

§. 112. Az Öfvetétel ennyiféle módon mehet véghez.

I. A' Substantivum mint törzsökész (v. az öfvetételben főszó) öfvetétehetik. a. más Substantivummal. b. Adjectivummal. c. Pronomenel. d. Verbummal v. Igével. e. Határozóval.

a. A' Substantivum Substantivummal, és ez legközségesebb; p. o. *der Aalfang*, angolnafogás; *der Apfelbaum*, almafa; *der Uhrmacher*, órás, *der Öratsinälör*, óratsinälör; *das Kupfergeld*, rézpénz; *der Augenblick*, szempillantás; *der Zahn*, *der Geburtag*, születés napja; *das Arbeitshaus*, *der Schmerz*, foglajás, dolgozóház; *Frei*, *der Friedensschluß*, békességekötés; *der Feldenmuth*, vitézi bátorság, 's a' t.

Az Anyanemű szók természetek ellen *s*-zet vesznek fel, mintba ezekben, *die Geburt*, születés; *die Arbeit*, dolog; *die Freiheit*, szabadság. Néha pedig ugyan az a' szó az öfvetételben két háromféleképpen is vétejtik. P. o. *Bauergut*, parasztjószág, az az, parasztember jószág; *Bauernkrieg*, parasztad, parasztokkal való had; *Bauernmann*, parasztember.

b. Adjectivum Substantivummal. *das Neujahr*, új elzendő; *die Frühstunde*, reggeli óra; *die Großmuth*, nagylelkűség. *der Müßiggang*, heverés; *die Eigenliebe*, magaszteretés; *das Sauerwasser*, savanyúvíz.

c. Pronomen v. Névmassa Substantivummal. Ilyen kevés van, ezzel: *selbst*; p. o. *die Selbstliebe*, a' maga szerete, 's a' t.

d. Ige Substantivummal. *das Brennholz*, tűzifa; *das Tringeld*, borraláló, (pénz); *das Waschbecken*, mosdó edény.

e. Határozók Substantivumokkal. A' Határozók közé számláljuk itt mind a' Számszókat, mind az Ige szótskákat és az Elölutoljárókat; a' honnan ez az öfvetétel igen sok új szókat szül, a' milyenek:

die Abart, elfajzás; der Abgang, elmenetel; der Einkauf, bévásárlás.
 der Fortgang, előmenetel; das Nebenzimmer, bényillő szoba; die Heim-
 funft, hazajövetel.

II. Az Adjectivum mint törzsöklző öszvetétheetik: a. Substantivum-
 mal. b. más Adjectivummal. c. Igével. d. Határozóval.

a. A' Substantivum Adjectivummal.

kraftvoll, erővel telyes; halsstarrig, nyakas, makats; gesegmäsig, törvényes.
 gottesfürchtig, istenfelő; hoffnungsvoll, nagy reménységű; pechschwarz,
 izurokfelete.

b. Az Adjectivum Adjectivummal.

feigherzig, félenkszívű; bössartig, roszfefe; halbjährig, félelztendön-
 ként való.

c. Az Ige Adjectivummal.

brennheiß, forró meleg; denkwürdig, emlékezetre méltó; liebenswerth,
 lizeretetre méltó.

d. A' Határozó Adjectivummal.

überflug, felettébb okos; dreytägig, harmadnapi; bisherig, eddigvaló.

III. A' Határozó más Határozokkal.

nimmermehr, soha többé, soha sem; durchaus, általjában; an bey, e' mel-
 lett, 's a' t.

TIZENNEGYEDIK RÉSZ.

A' Beszédalkatásról, v. Syntaxisról.

§. 113. A' Beszédalkatásnak, melly azt tanítja, hogy mi-
 képpen kell a' Szókat a' Mondásban öszveilletni és elrendel-
 ni, két réze van, ú. m. a. az Öszveilletés, és b. az Elrendelés.

A. Az Öszveilletés.

§. 114. Ez azokat a' Regulákat adja elő, a' mellyek a'
 Mondás tagjainak öszveilletését tanítják. Illyenek az itt kö-
 vetkező Regulák:

1. *Regula.* A' Kereszt Nevet mindenkor eleibe kell tenni
 a' Vezeték Névnek, így: Paul Nagy, Nagy Pál; Karl Schil-
 ler, Schiller Károly; Johann von Pechy, Pechy (Péts) János
 Ur; der Graf Ferdinand von Pálffy, Gróf Pálffy Ferdinánd.

Jegyzés. A' von Nemességnek jele a' Név előtt és ezt te-
 szi: de Eadem, a' mit Magyarúl írásban így teszünk ki: Herr
 Joseph von Kuthi, (Jos. Kuthi de Eadem) Kuthi Kuthi József
 Ur. Azt is meg kell jegyezni, hogy a' közönséges életben ez
 a' von a' megszólítás és megnevezés közben Megbetsülés és
 Tiszteltadás jele; nem tekintvén arra, ha nemes e' a' kivel
 és a' kiről szöllunk vagy nem. Főképpen a' Hivatalt viselő
 embereknek ezt meg szokták adni, így p. o. Ich bitte Sie
 Herr von Téglási, kérem Téglási Urat, 's a' t. azt pedig, a'
 ki különben is Nemes, von nélkül szöllitni meg, illetenség
 volna és könnyen is rosfsz neven vétethetnék.

2. *Regula.* A' Genitivus soha sem áll magában, hanem
 még egy Substantivum van mellette, a' mellyet a' Németek

a' Genitivusnak eleibe tefznek, mi pedig éppen megfordítva a' Genitivust tefzszük elöl, így: das Messer des Stephans, az István kése v. az Istvánnak a' kése; die Blätter der Bäume, a' fák levelei, v. a' fáknak a' levelei.

3. *Regula.* A' Magábanérthető, melly mekkoraságot, mértéket, nehézséget jelent, az előtte álló Magábanérthető után, mellynek mekkoraságát vagy mértékét jelenti, többnyire a' 4-dik Ejtésbe tétetik; néha a' 2-dikba, néha pedig a' 4-dik Regula szerént, p. o. Dieser Bach ist nur einen Schritt breit, ez a' patak csak egy lépésnyi szélességű. Ich bin einen Centner schwer, én egy mázsát nyomok; eine Woche lang, egy hétig, 's a' t.

4. *Regula.* Mikor két egyforma mekkoraságú, betű, árú, vagy mértékű dolgot hasonlítunk egybe, és meghatározzuk, hogy mennyivel nagyobb, kisebb, nehezebb, drágább 's a' t. egyik a' másiknál, az a' magyarban ezzel az Elölutoljáróval esik meg, -al, -el, -val, -vel, a' Németben pedig ezzel, um; melly 4-dik Ejtést kíván, p. o. En a' fejemmel is nagyobb vagyok te nálad. Ich bin auch um einen Kopf größer als du. Dieses Tuch ist um einen Gulden theurer als das Deinige, aber auch um vieles besser, als deines, ez a' posztó egy forintal drágább mint a' tiéd, de sokkal jobb is mint a' tiéd.

5. *Regula.* Mikor valamely személy vagy dolog akarmű tulajdonságát, annak mekkorasága vagy minéműsége után, magyarul így fejezzük ki, *ú, ü, vagy nyi*; akkor a' Németben ezeket von-nal tefzszük ki, 's 3-dik Ejtéssel, p. o. nagy tudományú, jó erkölcsű, vagy szép talentumú férjű. Ein Mann von vielen Kenntnissen, von guten Sitten, od. von schönen Talenten.

6. *Regula.* Az időt jelentő Magokbanérthetőkkel a' Kérdésekhez képest sokképpen szoktunk felelni, *ú. m.*

a. *Erre a' Kérdésre mikor? wann?*

1. Második Ejtéssel; ha a' *Hét napjai*, vagy a' *Nap* valamely része forognak szóban; p. o. Wann ist das geschehen? mikor esett az? F. Montags, hétfőn; Dienstags, kedden; Sonnabends, szombaton; Morgens, reggel; Mittags, délben; Abends, od. des Abends, estve.

2. Negyedik Ejtéssel; ha a' *Hónapok nevei* forognak fenn, vagy pedig ezek, *Jahr, Monath, Woche, Tag*, p. o. Wann war das? mikor volt az? F. Das war dieses Jahr, ebben az elzeten-dőben; od. diese Woche, ezen a' héten; od. den 10-ten März, 10-dik Martziusban; od. den Tag deiner Abreise, a' melly nap elútatál.

3. A' Magyar nyelvhez képest, lehet gyakran felelni Elölutoljárókkal is, így: hétfőn, am Montag; estvefelé, gegen Abend; délre, auf Mittag; éjszakára, auf die Nacht; nappal, bey Tag; éjjel, bey der Nacht.

b. Erre a² Kérdésre meddig? wie lange?

1. Negyedik Ejtéssel; p. o. Wie lange bist du schon in Wien? mióta vagy már Bétsben? — Ich bin hier schon ein halbes Jahr, und einen Monat, fél esztendeje és egy hónapja, hogy itt vagyok.

2. Elölutoljárókkal is; p. o. egy esztendőn felyül, über ein Jahr; egész napon által, den ganzen Tag hindurch.

7. *Regula.* Ha a² *Kendelő Számok*, ú. m. *első*, *második*, és *több Mássalérthetők* is, megkülömböztetés végett, a² Királyok, Fejedelmek, 's más nevezetes Férjfiak Neveik mellé tétetnek, ne *elől*, mint a² Magyarban, hanem *utól* tétessenek; p. o. Nagy Károly Tsászár, Karl der Große; az Egyetlen Egy Fridrik, Fridrich der Einzige; Második József Tsászár, Kaiser Joseph der II-te. Első Ferentz Tsászár, Kaiser Franz der I-te.

8. *Regula.* A² második Grádits után a² Magyarban kétféleképpen tehetjük a² Magábanérthetőt, vagy a² Névmássát; p. o. nagyobb mint én, vagy: nagyobb én nálam. Erősebb mint te, v. te nálad: de a² Németben, mindenkor csak az első módon lehet ki tenni, ezzel, als, így: er ist größer als ich, er ist stärker als du.

9. *Regula.* A² harmadik Grádits után ezt az Elölutoljárót, *között*, *közül*, a² Németben ezzel tesz ki, unter, v. von, néha pedig csak 2-dik Ejtéssel; p. o. der beste von meinen Freunden, oder unter meinen Freunden, oder meiner Freunde, egy a² legjobb barátim közül.

10. *Regula.* A² Tulajdon Nevektől származó *i*-be végződő Mássalérthetők, ha személyes Nevekkel tétetnek öszve, Németül von-nal tétetnek ki; p. o. az Egri Ersek, der Erzbischoff von Erlau; a² Magyarországi Király, der König von Ungarn. Der Kaiser von Russland, az Oroiz Tsászár.

11. *Regula.* Ha a² Mássalérthető után Magábanérthető áll, akkor amaz e² helyett nicht nem, azt veszi fel fein, p. o. ez nem jó penna, das ist keine gute Feder; az nem nagy mesterség, das ist keine große Kunst.

12. *Regula.* A² Németek igen gyakran élnek az *Aligmult Idővel* az *Egészzenmult* helyett, akkor, ha valamely történet dolgot bezéllnek elő, és a² történet dolognak *idejét* v. *helyét* meghatározzák; p. o. Ich kam gestern nach Hause, sand aber schon meinen Bruder nicht mehr da, én még tegnap haza érkeztem, de már az ötsémet nem találtam itt. Ich war neulich bey dir, a² minap nálad voltam. Er kam vorgestern zu mir, tegnapelőtt jött hozzám.

13. *Regula.* A² Határozatlan Módnak sokszor eleibe tétetik a², zu, és um zu, így, p. o.

Ich pflege oft in der Frühe spazieren zu gehen, reggel gyakran ki szoktam sétálni.

Ich weiß Ihnen das nicht zu sagen, azt nem tudom az Urnak megmondani.

Ich ging dahin um zu sehen, ob—oda mentem, hogy meglásam, ha —

Ez ekkor esik meg: ha a' Mondásban elől valamely Ige van, a' melly a' Határozatlan Módban lévő Igének sem *Selbst*, sem *Pötló* Igéje, mint p. o. az itt lévő Mondásokban: *ich pflege, ich weiß, ich ging.* Az *um zu* abban különbözik a' *zu-tól*, hogy az, az elől álló igének okát adja, 's magyarul is így szoktuk többnyire kitenni: azért hogy. Példák erre:

Ich bin begierig ihn zu sehen, kívánom ötet látni.

Ich wünschte ihn einmahl zu sprechen, szeretnék egyszer vele szóllani.

Ich bin Willens nach Hause zu reisen, haza akarok utazni.

Ich besuchte ihn, bloß um ihn kennen zu lernen, tsak azért látogattam meg, hogy megismerkedjem vele.

Jegyzés. Vannak azonban egynehány igék, mellyek nem kívánják, hogy a' határozatlan Mód *zu v. um zu*-val álljon, mivel azokat tsak olybá lehet tartani mint két igéből öszvetett igéket. Illyenek p. o. *stehen bleiben*, megállani, megállapodni: *sitzen bleiben*, veszteg ülni, maradni, t. i. ülve; *stehen bleiben*, megakadni, felakadni, beléftakadni, p. o. a' befédbe; *hängen bleiben*, megakadni a' ruhájánál fogva, 's a' t. *schlafen gehen*, lefeküdni, aludni menni; *spazieren gehen*, sétálni menni; *spazieren fahren*, kotsizni. Így mondjuk tehát: *bleiben Sie sitzen* (nem *zu sitzen*) tessék veszteg ülni, tessék maradni; *bleib stehen*, megállj, 's a' t.

14. *Regula.* Az ilyen Igék 1-ső Személyében *'áttak, látalak, a' lak, -lek* így tételik ki, *dich*; *ich sehe dich, ich habe dich*, *gesehen*; mikor pedig még a' személy is ki van magyarul téve, akkor azt kell kitenni, így: nem látalak benneteket, *ich habe euch nicht gesehen.*

Jegyzés. A' többi különös Regulák, mellyek az Öszvetelését tanítják a' Cyakorló Részben fognak előfordulni.

B. Az Elrendelésről.

§. 115. Ez azt tanítja, hogy mitsoda rendel rakjuk el a' Mondásban azokat a' különböző nemű és természetű szókat mellyeknek változásait és természeteket eddig megtanultuk. Erre nézve kilentz helyet veszünk fel, a' mellyekre akár mely Mondás tagjait elrakhatjuk, 's úgy leszsz belőle helyes *Mondás.*

Ritkán esik ugyan meg, hogy valamely *Moaddsból* min a' kilentz helyre jusson szó, de ilyenkor, ha p. o. a' *Mondás* 3. 4. 5. szóból áll, a' több hely üressen marad.

§. 114. Az Elrendelés Táblája *telke* a' német nyelv reguláinak, mellyben a' szók így következnek egymás után. 1-ső Hely; ezen Egybefoglalóké, *aber, allein, denn, sondern, und, ja, weder* — *noch.*

2-dik Hely; A' Nominativusnak és a' hozzá tartozó szóknak helye, p. o. die schön singende Nachtigall, a' szépen éneklő Filemile.

3-dik. Az Igék *Jelenvaló* és *Aligmult* Időjök helye; p. o. habe, bin, war, wäre, ging, trinke, trank, schreibst, ée.

4-dik. A' Személyes Névmássai, és az es' helye a' Nominativuson kívül; p. o. mir, dich, euch, uns, 's a' t.

5-dik. A' Határozók helye, p. o. gestern, schon, doch, 's a' t.

6-dik. A' 2-dik, 3-dik, és 4-dik Ejtésben lévő Magábanért-hető helye, a' hozzávaló szókkal együtt, p. o. deinen jüngern Bruder.

7-dik. Az Elölutoljáró helye, a' Substantivumával együtt; p. o. für einen Gulden.

8-dik. Az öszvetett Igéktől elválható szótskák helye, p. o. an, auf, és az Igék határozóié: schön (singen), krank (liegen).

9-dik. A' Határozatlan Módban álló Igék helye, p. o. schreiben, geschrieben, gehen müssen, schreiben lassen, ée.

P. o. Ich habe dich neulich im Garten gesucht.

1. 2. 3. 5. 6. 7.
aber ich traf nur deinen Vater da an.

Több példákat láthatni az Elrendelés Táblájában.

§. 115. Ezen az Egybeszerkeztetésén két nevezetes változás esik, ú. m.

Első Változás az; mikor eleibe kell tenni a' 3-dik helyen lévő Igét, a' 2-dik helyen lévő Nominativusnak. Ez akkor esik meg;

a) Ha kérdő a' Mondás, p. o. hast du mich gesehen?

b) Ha valamely szóknak a' mondásban nagyobb erő (emphasist) akarok adni a' több szók felett, és azért azt legelől teszem, p. o. Den Mann möchte ich gerne sehen, azt az em- bert szeretném én látni. Az ilyen erőadó Mondásnak (emphatica locutio-nak) szinte úgy helye van a' Magyar nyelvben, mint a' Németben, és annyival könnyebb rávigyázni; p. o. En tegnap a' Dunában megfürödtem, ich habe mich gestern in der Donau gebadet; ez regulás Mondás; ha valamely tagot előre teszek így változik: tegnap fürödtem én meg a' Dunában, gestern habe ich mich in der Donau gebadet; a' dunában fürödtem én meg tegnap, in der Donau habe ich mich gestern gebadet.

c) Ha a' Mondás elején a' wenn, (ha) elhagyatják; p. o. e' helyett, wenn ich das gestern gewußt hätte; so—, így is mondhatjuk: hätte ich das gestern gewußt; so—

d) Ha a' Mondás elején *Határozónemű Egybefoglalók* állanak, melyekről a' 106. §-ben szóllottunk.

Második Változás az; mikor a' Mondás elején az itt elő- számlált Periodusi szótskák állanak, és ezek miatt a' 3-dik

helyen lévő Ige legutótl tétetik. P. o. weil ich von ihm nicht geglaubt habe.

Periodusbéli szóiskák v. Rendbontó Egybefoglalók ezek:

1. als; 2. auf daß; 3. bevor; 4. bis; 5. da; 6. damit; 7. daß; 8. che; 9. je; 10. indem, nachdem; 11. insofern, in wie ferne; 12. ob; 13. obgleich, ob schon, obwohl; 14. so; 15. sobald; 16. was; 17. weil; 18. wenn; 19. wenn auch, wenn gleich; 20. wer; 21. weswegen; 22. wie; 23. wo; 24. wofern.

§. 116. *Némelly Jegyzések az Elrendelt Mondás Tagjairól*

1. Tag. Ha két egymást követő Mondásban, ugyan azon Egybefoglalónak kellene állani; a' másodikban el lehet azt hagyni; p. o. wenn der Mensch gesund ist, und (wenn) er seine Pflicht erfüllt, so ist er glücklich, ha az ember egészséges és kötelességének eleget tesz, boldog akkor.

2. Tag. *a.* A' Nominativushoz tartozó világosító szók, mindjárt ez után álljanak, p. o. Debrecin, die volkreichste und größte Stadt in Ungarn, liegt in der Biharer Gespanschaft.

b. Sokszor, ha két Ige követi egymást, ugyan azon Nominativussal, a' második Ige előtt ki lehet ezt hagyni, p. o. ich wollte es verhindern, (ich) konnte aber nicht, megakartam akadályoztatni, de rá nem mehettem.

3. Tag. Gyakorta megesik, hogy a' Periodusban a' legutótl álló Segítő Ige egészen kihagyatik; p. o. Ich berichte Ihnen, daß ich Ihren Brief richtig erhalten (habe). Nachdem ich von meiner Reise glücklich angekommen (bin). Ez tsak akkor szokott megesni, ha az ilyen Mondás valamelly Egybefoglaló által, más Mondáshoz nem köttetik.

4. Tag. *a.* Ha a' Személyes Névmással, a' 4-dik helyen az es-szel öszveakadnak, mindenkor az es áll elől; p. o. Ich werde es Ihnen sagen. Gebet es mir. Sokszor megesik azonban, hogy a' mir, és di-hez az es hátúl ragasztatik hozzá; így: Gebet mirs, e' helyett, mir es. Habe ich dir's nicht gesagt? nem megmondtam?

b. Ez az es sokszor az előtte álló Ígéhez is hozzá ragad, így: Ich hab's gesehen. Ich sah's. Ich bins.

5. Tag. Sokszor, az ötödik helyen álló Magábanérthe-tőhöz más szók is tartoznak; p. o. Ich habe meinen Freund, den redlichen und biedern Mann, durch den Tod verloren.

A' Szók Elrendelésenek Táblája.

	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Az aber, a- Iein, denn, sonderit, und és ja helye.	Az első Eij tésben lévo szók helye.	Az Igekbből a' Jelenvaló 's Aligmult helye.	A' Sze- mély. Név. mássai, és az es helye	A' Határo- zók helye.	A' 2, 3, 4- dik Eijtés- ben lévő szók helye	Az Elölu- tolj' róval öfzvetett szók helye.	Az Igek 'zótskái 's határozói helye.	A' Határo- zatlan Módb. lé- vő Igek h.
aber	Ich ich	habe traf hat will habe wißst	dich es mir mich mich	gestern nur schon heute gestern noch	deinen Vater	im Garten vor einem Zahe in der Donau davon	da an nicht krank	gesucht. gekauft. badeu. gebadet. werden.
denn	Ich ich du	Első Változás ezen Rendben a' 115-dik §. Szerént.						
Gestern	3.	du dein Bruder ich ich	4.	mich mich mich	6.	in der Kirche davon in der Donau	8.	9.
In der Donau	Gast Ist hat habe	mich mich mich	5.	heute wirklich gestern	deinem Vater	nicht krank? nichts	8.	9.
Pentösben	Második Változás ezen Táblán. Láss erről a' 83 és 84-dik oldalon.							gesehen? geschriebeu? gebadet. gebadet.
Izótskák	2.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	3.
neu daß indem	ich er er	4.	5.	6.	7.	8.	9.	3.
haben	ich er er	sich	so leicht immer	von ihm darauf damit	nicht	geglaubt vergessen entschiedigen	9.	3.

A Rendetlen Igék Laistroma.

Határozatlan Mód.	Jelen. 2. sz.	J. Aligm.	F. Aligm.	Par. M.	Multrészes.
Backen, sütni,	du bäckst,	ich buck	ich bücke	bäcke	gebäcken.
Befehlen, parantsolni	du befehlst,	ich befehl	ich befähle	befiehl	befohlen.
Befleifen, sich, igyekezni,		ich befließ	ich beflisse	befleisse	befliesen.
Beginnen, elkezdni,		ich begann	begänne	beginne	begonnen.
Beissen, harapni,		ich biß	ich bisse	beiß	gebissen.
Bergen, titkolni,	du birgst,	ich barg	ich bürge	birg	geborgen.
Biegen, hajtani,		ich bog	ich böge	biege	gebogen.
Biethen, ajánlani,		ich both	ich böthe	biethe	gebothen.
Binden, kötni,		ich band	ich bände	binde	gebunden.
Bitten, kérni,		ich bat	ich bäte	bitte	gebeten.
Blasen, fúni,	du bläsest,	ich blies	ich bliese	blase	geblasen.
Bleiben, maradni,		ich blieb	ich bliebe	bleibe	geblieben.
Braten, sütni, (húst)		ich bratete	ich brätete	brate	gebraten.
Brechen, okádni,	du brichst,	ich brach	ich bräche	brich	gebrochen.
Brennen, égni,		brannte	brennete	brenne	gebrannt.
Bringen, hozni,		brachte	brächte	bringe	gebracht.
Denken, gondolni,		ich dachte	ich dächte	denke	gedacht.
Dringen, hatni,		ich drana	ich dränge	dringe	gedrungen.
Dreschen, tsépelni,	du drischest,	ich drosch	ich drösch	drisch	gedroschen.
Empfehlen, ajánlani,	empfehlst,	empfehl	empfehle	empfehl	empfohlen.
Erschallen, hangzani,		ich erscholl	erschölle	erschalle	erschollen.
Erschrecken, megijedni	erschrickst,	erschrick	erschreck	erschrick	erschrocken.
Essen, enni,	isest, er isst	ich aß	ich äße	iß	gegessen.
Fahren, kotsinmenni,	du fährst, er fährt	ich fuhr	ich führe	fahre	gefahren.
Fallen, esni,	du fällst,	ich fiel	ich fielle	falle	gefallen.
Fangen, fogni,	du fängst,	ich fing	ich finge	fange	gefangen.
Fechten, hartzolni,	du fichtst,	ich focht	ich föchte	fechte	gefochten.
Finden, találni,		ich fand	ich fände	finde	gefunden.
Flechten, fonni, (vez- szóvel)	du flichest,	ich flocht	ich flöchte	flicht	geflochten.
Fliegen, repülni,		ich flog	ich flöge	fliege	geflogen.
Fliehen, szaladni,		ich floh	ich flöbe	fliehe	geflohen.
Fliesen, folyani,		ich floss	ich flösse	fließe	geflossen.
Frieren, fázni,		ich fror	ich fröre	friere	gefroren.
Fressen, enni, salni,	du frisstest,	ich fraß	ich fräße	friß	gefressen.
Gähren, forni, pezsegni,		ich gahr	ich göhre	gähre	gegohren.
Gebären, szülni,		ich gebar	ich gebäre	gebäre	geboren.
Geben, adni,	gibst, ergibst	ich gab	ich gäbe	gib	gegeben.
Gediehen, tenyészni,		ich gedieh	gediehe	gediehe	gediehen.
Gehen, menni,		ich ging	ich ginge	geh	gegangen.
Gelingen, elszülni,		ich gelang	gelänge	gelinge	gelingen.
Gelten, érni,	du giltest,	ich galt	ich gölte	gilt	gegolten.
Genesen, meggyógyulni,		ich genas	ich genäse	genes	genesen.
Genießen, élni vele,		ich genoß	genöffe	genieße	genossen.
Geschehen, történni,	es geschieht	es geschah	es geschehe	geschehe	geschehen.
Gewinnen, nyerni,		gewann	gewönne	gewinne	gewonnen.
Gießen, tölteni,		ich goß	ich göße	gieß	gegossen.

Gleichen, hasonlitni, Graben, ásni, Greifen, fogni, Halten, tartani, Hangen, függeni. Hauen, vágni, Heben, emelni, Heißen, nevezni, Helfen, segitni, Kennen, esmerni, Klingen, hangzani, Kommen, jöni, Kriechen, mászni, Laden, terhelni, Laufen, futni, Leiden, szenvedni, Leihen, költsönözni, Lesen, olvasni, Liegen, feküdni, Lügen, hazudni, Mahlen, őrlni, Meiden, kerülni, Melken, fejni, Messen, mérni, Nehmen, venni, Nennen, nevezni, Pfeifen, füttyölni, Pflügen, ápolgatni, Preisen, magasztalni, Quellen, kiforrani, Rathen, tanátsolni, Reiben, dörgölni, Reißen, szaggatni, Reiten, lovagolni, Rennen, nyargalni, Riechen, szagolni, Ringen, küzlködni, Rinnen, folyani, Rufen, hívni, Saugen, inni, Saugen, szopni, Schaffen, parantsolni, Scheiden, elválni, Scheinen, sütni, (nap) Scheißen, tsunyitni, Schelten, szüközödni, Scheren, nyírni, Schieben, tafzítani, Schießen, löni, Schinden, nyúzni, Schlafen, aludni, Schlagen, ütni, Schleichen, tsúszni, Schleifen, kólszörülni, Schließen, zárni, Schlingen, nyelni,	du gräbst du hältst du hängtst du hilffst du kommst du läuffst du lieffst du meldest du missest du nimmst du quillst du rathst du säuffst du schildest du schierst du schiebest du schläffst du schlägst	ich gleich ich grub ich griff ich hielt ich hing ich hieb ich hob ich hieß ich half ich kannte ich klang ich kam ich froch ich lud ich lief ich litt ich lieb ich las ich lag ich log ich mahlte ich mied ich molk ich maß ich nahm ich pfiff ich flog ich pries ich quoll ich rieth ich rieb ich riß ich ritt ich rannte ich roch ich rang ich rann ich rief ich soff ich sog ich schuf ich schied ich schien ich schiß ich schalt ich schor ich schob ich schoß ich schund ich schlief ich schlug ich schlich ich schliff ich schloß ich schlang	ich gleiche ich grübe ich griffe ich hielt ich hänge ich hiebe ich höbe ich hieße ich hälfe ich klänge ich käme ich fröche ich lüde ich liefe ich litte ich liebe ich läse ich läge ich löge ich mahlete ich miede ich mölke ich mäße ich nähme ich pfiffe ich pflöge ich pries ich quölle ich riethe ich riebe ich riße ich ritte ich rennete ich röche ich ränge ich rönne ich riefte ich söffe ich söge ich schüfe ich schiede ich schiene ich schiffe ich schälte ich schöre ich schöbe ich schöße ich schüde ich schliefte ich schlugte ich schliche ich schliffe ich schlöße ich schlinge	geglichen. gegraben. gegriffen. gehalten. gehangen. gehauen. gehoben. geheißen. geholfen. gekant. geklang. gekommen. gekrochen. geladen. gelaufen. gelingen. geliebt. gelesen. geleg. gelogen. gemahlen. gemieden. gemolken. gemessen. genommen. genannt. gepfiffen. gepflügen. gepriesen. gequollen. gerathen. gerieben. gerissen. geritten. gerannt, net. gerochen. gerungen. geronnen. gerufen. gesoffen. gesogen. geschaffen. geschieden. geschienen. geschiffen. gescholten. geschoren. geschoben. geschossen. geschunden. geschlafen. geschlagen. geschlichen. geschliffen. geschlossen. geschlungen.
--	---	--	--	--

Schmelzen, hajítani,		ich schmilz	schmilze	schmelz	geschmolzen.
Schmelzen, olvadni,	schmilzest	schmolz	schmolze	schmilz	geschmolzen.
Schneiden, metszeni,		ich schnitt	schnitte	schneide	geschnitten.
Schreiben, írni,		ich schrieb	schriebe	schreibe	geschrieben.
Schreiten, lépni,		ich schritt	schrifte	schreite	geschritten.
Schreyen, kiáltani,		ich schrie	schrie	schrey	geschrien.
Schwimmen, hallgatni		schwieg	schwieg	schwieg	geschwiegen.
Schwellen, dagadni,	du schwillst	schwoll	schwölle	schwell	geschwollen.
Schwimmen, úlni,		schwamm	schwämme	schwime	geschwommen.
Schwimmenlebegtetni		schwam	schwämme	schwime	geschwommen.
Schwören, esküdni,		schwor	schwüre	schwöre	geschworen.
Sehen, látni,	du siehst	ich sah	ich sähe	sehe, sieh	gesehen.
Sieden, főni,		ich sott	ich stötte	siede	gesotten.
Singen, énekelni,		ich sang	ich sänge	singe	gesungen.
Sinken, süllyedni,		ich sank	ich sank	sinke	gesunken.
Sinnen, elzmelni,		ich sann	ich sanne	sinne	gesonnen.
Sigen, úlni,		ich saß	ich säße	esse	gessen.
Sprehen, okádni,		ich spie	ich spie	spie	gespien.
Spinnen, fonni, (lent)		ich spann	ich spanne	spinne	gesponnen.
Sprechen, szóllani,	du sprichst	ich sprach	sprache	sprich	gesprochen.
Springen, ugrani,		ich sprang	spränge	springe	gesprungen.
Stechen, szúrni,	du stichst	ich stach	ich stäche	stich	gestochen.
Stehen, állani,		ich stand	ich stände	steh	gestanden.
Stehlen, lopni,	du stiebst	ich stahl	ich stähle	stiehl	gestohlen.
Stetzen, felhágni,		ich stieg	ich stiege	steig, e,	gestiegen.
Sterben, meghalni,	du stirbst	ich starb	ich starbe	stirb	gestorben.
Stinken, büdös lenni,		ich stank	ich stänke	stinke	gestunken.
Stoßen, talzítani,	du stoßest	ich stieß	ich stieße	stoß, e,	gestoßen.
Thun, tenni,	du thust	ich that	ich thäte	thue	gethan.
Tragen, emelni,	du trägst	ich trug	ich trüge	trage	getragen.
Treffen, érni,	du triffst	ich traf	ich trafe	triff	getroffen.
Treiben, hajítani,		ich trieb	ich triebe	treibe	getrieben.
Treten, lépni,	du trittst	ich trat	ich träte	tritt	getreten.
Triegen, tsalni,		ich trog	ich tröge	trüge	getrogen.
Trinken, inni,		ich trank	ich tränke	trinke	getrunken.
Verderben, elrontani,	verdirbst	verdarb	verdarbe	verdirb	verdorben.
Verdrücken, ünni,		es verdroß	es verdröße	verdrück	verdröcken.
Vergessen, elfelejteni,	vergiffest	ich vergaß	vergäße	vergiss	vergesen.
Verlieren, elveszteni,		ich verlor	verlöre	verliere	verloren.
Verlöschen, eltörteni,		verlosch	verlösch	verlösche	verloschen.
Wachsen, nőni,	du wachst	ich wuchs	ich wüchse	wachse	wachsen.
Waschen, mosni,	du wäschest	ich wusch	wüsch	wasche	gewaschen.
Wägen, megmérni,		ich wog	ich wöge	wäge	gewogen.
Weichen, engedni,		ich wich	ich wiche	weiche	gewichen.
Wenden, fordítani,		wandte	wendete	wende	gewandt, bef.
Weisen, mutatni,		ich wies	ich wiese	weise	gewiesen.
Werben, fogdosni,	du wirbst	ich warb	warbe	wirb	geworben.
Werfen, hajítani, vetni	du wirfst	ich warf	ich wärfe	wirf	geworfen.
Winden, tsavarni,		ich wand	ich wände	winde	gewunden.
Wissen, tudni,	ich weiß	ich wußte	ich wüßte	wisse	gewußt.
Ziehen, húzni,		ich zog	ich zöge	ziehe	gezogen.
Zwingen, kényszeríteni,		ich zwang	zwänge	zwing	gezwungen.

Jegyzés. Ez a n Igék bővebb és világosabb jelentéseit a' Lexiconból kell kikeresni.